

Šefik Kurdić

RED AGO GIJA

MUHAMMEDA, a.s.

Prikaz odgojnih metoda posljednjeg Allahovog Poslanika

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

Šefik Kurdić

PEDAGOGIJA
MUHAMMEDA, A.S.

Zenica, 2011.

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

ISLAMSKA - BIBLIOTEKA.NET

MUHAMMED, A.S. – NAJVEĆI PEDAGOG

Neosporna je činjenica da je ljudski rod u cijelosti zahvaćen brojnim krizama. U današnje doba sve je u znaku krize, počev od krize za čistom vodom i čistim zrakom, pa do krize iznalaska poštenih uposlenika i postojanja pravednih poslodavaca. Mladi su u krizi, stari su u krizi, žene su u krizi, muškarci su u krizi, svijet je u krizi; ukratko – sve je u krizi. Ako bismo analizirali to stanje i njegove uzroke, u konačnici bismo ustanovili da sve spomenute krize, zapravo, izviru iz glavne krize, krize čovječanstva. Današnji čovjek, nažalost, sve više gubi ono glavno što ga čini čovjekom a to je upravo *čovječnost*.

Zbog čega je tako?

Odgovor na ovo pitanje nije teško dokučiti. Danas čovjek gubi *čovječnost* zbog toga što nije odgojen da se *čovječno, ljudski* ponaša. To znači da su sve krize koje su zadesile ljudski rod i cjelokupni život na planeti Zemlji prouzrokovane time što je zanemaren odgoj čovjeka. Odgoj koji oplemenjuje i pomaže čovjeku da stasa kao biće koje će u svom životu raditi ono što je časno, plemenito i korisno. Kada čovjek izgubi čovječnost, čovjek postaje veoma opasan i štetan, ne samo za pripadnike svoje vrste, dakle, ljudski rod, nego i za ostala bića koja egzistiraju na planeti. Štaviše, i svijet nežive prirode biva ugrožen njegovim neljudskim i neodgovornim ponašanjem. Zbog toga je danas u velikoj opasnosti opstanak svih bića na našoj planeti.

Zato potreba za odgojem, odgojenim ljudima i lijepim, čovječnim, ili kur'anskim rječnikom kazano, *insanskim* ponašanjem dolazi do izražaja, naročito danas, u vremenu relativiziranja univerzalnih ljudskih vrijednosti i strašnog obezduhovljenja čovječanstva, kada je zatiranje božanskih principa moralnosti postalo princip politike, javnog života, kulture, obrazovanja, te, općenito, duha vremena. Rezultat takvog stanja je eskalacija nemorala i ružnog, neljudskog ponašanja u svim područjima čovjekove egzistencije, te porast zločina, nasilja i kriminala na svim stranama svijeta. Zbog toga je cjelokupno čovječanstvo u vrlo teškoj situaciji. Rješenje je u odgoju koji će podići čovjeka na nivo koji mu pripada i učiniti ga dostojnim sinom čovječnosti.

Najkraća definicija pedagogije je: to je nauka o odgoju. Brojne su pedagoške teorije i metodologija koja ih prati. Međutim, činjenica je da se danas, nažalost, i pored tolikog broja pedagoga, pedagoških institucija i zavoda, metoda i pomagala, u svijetu enormno povećava broj neodgojenih ljudi koji javno manifestuju da su ispod nivoa finog ljudskog ponašanja. Štaviše, mnogo je i onih koji su spremni da čine kriminal i zlodjela raznih vrsta i oblika. To zorno pokazuje da nešto nije uredu s odgojnim metodama koje se nude današnjem čovjeku.

Ova knjiga tretira pedagogiju najvećeg odgajatelja svih vremena, posljednjeg Božijeg poslanika hazreti Muhammeda, alejhisselam. Zahvaljujući svom izvanrednom pedagoškom pregnuću, kao i izvrsnom i konzistentnom odgojnom programu, on je uspio da, u vrlo kratkom vremenu, grube i neotesane Arape preobrazi u ljude koji noći provode u ibadetu, a danju se bore na Božijem putu, koji svojoj braći žele isto što i sebi, koji čak, kao što ističe Kur'an časni, *više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno*. Hazreti Muhammed, alejhisselam, uspio je odgojiti generaciju za koju je Svevišnji Stvoritelj posvjedočio da su oni *narod najbolji od*

svih koji se ikada pojavio, koji traži da se čine dobra djela a od nevaljalih odvraća i u Allaha vjeruje. Ta generacija je, za kratak vremenski period, uspjela da pronese luču islama na sve strane svijeta, od Arabije do Atlantika, Španije, Kine i Rusije.

Zato pedagogija Muhammeda, alejhis-selam, treba da bude predmet za istraživanje i analizu. Odgajati ljude nije nimalo lak posao. Naročito danas, u vrijeme velikih izazova i posrtaja kojima je izložen ljudski rod. Ako je cilj angažovanja odgoj ljudi, naročito mladih naraštaja, onda ih treba odgajati tako da se u svim životnim situacijama ponašaju savjesno, odgovorno i ljudski/*inarski*. Upravo to je cilj islamske pedagogije, što je, nesumnjivo, vrlo težak zadatak.

Knjiga *Muhammedova, a.s., pedagogija*, čiji autor je istaknuti bosanskohercegovački alim i intelektualac prof. dr. Šefika Kurdić, vrijedan je pokušaj da se rasvijetle odgojne metode i aspekti u Muhammedovoj, a.s., poslaničkoj misiji. Na koji način je on odgajao ljude? Kako je uspio da, za vrlo kratko vrijeme, postigne tako zadivljujuće rezultate? Šta je posebno važno da današnji odgajatelji i pedagozi uzmu iz bogate ponude sadržane u pedagogiji posljednjeg Božijeg vjerovjesnika? Na ta i mnoga druga pitanja ponuđeni su vrijedni i utemeljeni odgovori na stranicama ove Kurdićeve knjige, koja, zapravo, pokazuje prefinjeni osjećaj ovog čestitog profesora, daje i alima za probleme današnjeg čovjeka, čiji život, nažalost, svakim danom biva sve teži, konfuзниji i otuđeniји. Ova knjiga je, ustvari, zbirka suptilnih misli i tananih promišljanja o sadržajima brojnih poslaničkih hadisa i detalja iz Muhammedovog, alejhis-selam, života, života najvećeg pedagoga. Knjiga je pisana tako da na čitaoca djeluje motivirajuće, podstičući ga na razmišljanje i aktivno djelovanje na putu podizanja čovjeka i njegovog pravilnog usmjeravanja u životu, s krajnjim ciljem – očuvanja njegove čovječnosti i(li) *inarsijeta*.

Zato će ova knjiga dobro doći svima onima koji se bave odgojem i podizanjem čovjeka a to je, uistinu, velika i najplemenitija misija. Jer, odgojiti ljude da se u svim životnim situacijama ponašaju moralno i odgovorno – cilj je svakog kur'anskog ajeta i svake Muhammedove, alejhis-selam, izreke (hadisa). Štaviše, Allahov poslanik, alejhis-selam, u jednom hadisu kaže da on i *jeste poslan upravo radi kako bi izgradio i upotpunio njihove moralne osobine i lijepo ponašanje*. Shodno tom hadisu, svrha i cilj Muhammedove, alejhis-selam, poslaničke misije je odgoj čovjeka i afirmacija njegove čovječnosti (*insanijeta*), kako bi uistinu bio *insan* i činio ono što je dostojno čovjeka. Imajući u vidu navedeno, smatram veoma korisnim objavljivanje ove knjige na našim prostorima i toplo je preporučujem našoj čitalačkoj javnosti.

12. maj 2011. god./9. džumadel-uhra 1432. h. god.

Prof. dr. Safvet Halilović,
profesor tefsira i kur'anske antropologije

Uvod

Islam ima svoje specifičnosti koje ga itekako značajno distanciraju od drugih ideologija, sistema i religija. Islam nije teologija, jer, uz vjerovanje, islam je i način života koji treba praktično primijeniti i ne može se svesti na tako usku oblast, što je inače slučaj sa teorijskim teološkim studijama. Otuda u islamu izgradnja vjerovanja nije tekla u formi teorije, ideologije ili dijalektike, već kao živo, organsko sjedinjavanje i direktno oblikovanje života koji se prakticira u samoj zajednici.

Doista je islam ozbiljan, dinamičan i praktičan način života. Islam je i objavljen s ciljem da uredi život u njegovoj praktičnoj formi i da konkretnu stvarnost potčini svojim kriterijima. Budući da dolazi od Nepogrešivog, zasnovan je na znanju – ne neznanju, na savršenstvu – ne neispravnosti, na snazi – ne slabosti i na mudrosti – ne hirovitom mišljenju! Sve koncepcije, vrijednosti, standardi, kriteriji i moral proizlaze iz Njega samoga. Nije slučaj, kao u drugim sistemima, da sve to proizlazi od ljudi pa, postupajući tako, oni povjeravaju ljudskim bićima, a ne Svemogućem Allahu, pravo vlasti nad njima.

Inače, islam, po svojoj prirodi, ne trpi da bude predstavljen samo kao duhovna i kulturološka kategorija, jer to odudara od njegove naravi i njegovog konačnog cilja. On nikada ne prerasta u čistu teoriju, već uvijek zadržava status dinamične realnosti.

Potrebno je znati da, kako god je islam božanska vjera, on, u isto vrijeme, ima i božanski metod djelovanja. On je u potpunom suglasju s prirodom islama i zato nije moguće odvojiti supstancu islama od njena metoda u praksi.

Treba naglasiti da je islam, kako god je objavljen da promijeni idejnu koncepciju čovječanstva, i, sukladno tome, životnu stvarnost i svakodnevnicu, isto tako je došao da promijeni metod i program kojim se ta koncepcija izgrađuje i kojim se mijenja ta životna stvarnost.

Otuda je Kur'an objavljivan sukcesivno, kako bi se promjena te koncepcije mogla na prirodan način i ostvariti:

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا

I kao Kur'an, sve dio po dio ga objavljujemo da bi ga ti ljudima malo pomalo kazivao, i prema potrebi ga objavljujemo.¹

Uloga božanskog metoda i programa je da nam pruži poseban način mišljenja kojim ćemo se osloboditi svih vidova neislamskih mišljenja koje trenutno dominiraju svijetom i sve izraženije prodiru u muslimansku kulturu, obrazovanje i svakodnevnicu.

Mora se upozoriti da je katastrofalna zablude nekih intelektualaca da se živo islamsko vjerovanje, koje mora imati svoju potvrdu u dinamičnoj, progresivnoj životnoj stvarnosti, udalji od svoje prirode i pretvori u teoriju namijenjenu izučavanju i općem obrazovanju, zato da bi se bijednim i nesavršenim ljudskim teorijama suprotstavili nekakvom islamskom teorijom.

Islam svoju ulogu može obaviti samo u sretnoj sintezi između teorijskih uputstava i praktičnog djelovanja, kako je primjećivao naš veliki intelektualac šehid Mustafa Busuladžić, potcrtavajući da se islamska misija ne bi zadržala ni 14 godina, a ne 14 stoljeća, da nije bilo dosljedne sinteze između riječi i djela Allahovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s. Čovječanstvo, naročito u ovom vremenu, neće da

¹ *El-Isra'*, 106

sluša samo učenje, a da njegovu potvrdu ne vidi u praktičnom životu.

Prva generacija muslimana dobro je to znala i primijenila u svojoj svakodnevnicu. Nažalost, kasnije generacije nisu mogle pratiti prethodne, pa je došlo do nesuglasja između teoretskih promišljanja i praktičnog djelovanja. Kako to danas ispraviti?

Od današnjih muslimana ne očekuje se da čovječanstvu ponude vanredna materijalna i naučna dostignuća, jer je potrebno prilično puno vremena da se u tim segmentima dostignu Evropa i Zapad. Treba tražiti ono što nedostaje zapadnoj kulturi i civilizaciji, a to je – nepatovreno vjerovanje/*aqida* i nepogrešivi, božanski metod i program/*menhedž* koji će omogućiti da se materijalna i naučna dostignuća sačuvaju pod drugom koncepcijom, onom koja će udovoljavati potrebama ljudske prirode. Ta *aqida* i taj *menhedž* moraju biti praktično primijenjeni u ljudskom društvu.

Današnji ljudi, bez obzira na visok stupanj nauke i tehnike, robuju jedni drugim. Ustvari, u svakom drugom sistemu – izuzev islamskom – ljudi na ovaj ili onaj način robuju jedni drugima. Oni jedni druge, istina, ne čine gospodarima u primitivnom, prostom obliku već se to očituje u formi uzimanja prava ustanovljenja različitih koncepata i vrijednosti, propisa i zakona, organizacija i sistema, te u formi onoga što Allah Uzvišeni nije dopustio. Jedino u islamu ljudi se ne pokoravaju ljudima. Oni robuju samo Rabbu, jedino od Njega primaju naredbe i samo se Njemu pokoravaju. To je novi koncept koji mi možemo ponuditi čovječanstvu.

Taj koncept utemeljen je na originalnoj Allahovoj riječi – Kur'anu i na sunnetu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, koji je samo jedna od manifestacija tog nepatvorenog izvora.

Dolaskom Muhammeda, s.a.v.s, derogirani su svi ostali zakoni, što, eksplicite, Poslanik islama, s.a.v.s, podvlači Omeru b. el-Hattabu, r.a, naređujući mu da ostavi stranicu Tavrata koju je držao u ruci, rekavši:

*Tako mi Allaha, da je Musa živ, tu među vama, mene bi sljedio!*²

Tako je Allahov Poslanik, s.a.v.s, nastojao formirati, kako primjećuje Sejjid Qutb, generaciju čistog srca, nepomućena razuma i misli, jasne svijesti. Nastojao ju je izvorno formirati, bez ikakava spoljnog utjecaja koji bi dolazio izvan božanskog pravca, što je jedino Kur'an mogao garantirati.³

Islam, kako god rješava najtajanstvenija pitanja ljudske zapitanosti, on rješava i najobičnije i najbanalnije ljudske potrebe. Allah Uzvišeni ga je učinio kodeksom ljudskog ponašanja. Savršeno znajući čovjeka, njegove potrebe i aspiracije, savršeno mu je i pokazao put njegovog kretanja ovosvjetskom pozornicom i uputio ga ka sretnom utoku i završetku.

Pored odgovora na tri najesencijalnija pitanja, koja čovjeka nikada nisu prestala okupirati: Odakle dolazi; šta je krajnji cilj njegovog postojanja i gdje će, na kraju, skončati?, islam osvjetljava i najobičnije ljudske potrebe. To je na najbolji način ilustrirala jedna kršćanka koja je nedavno prešla na islam. Ona, naime, tvrdi da nije na islam prešla zahvaljujući nekim velikim studijama ili teoretskim razglabanjima, već shvatanju da je islam tako decidno i precizno odgovorio na najobičnija životna pitanja i da islam, praktično, daje uputstva za sve što čovjek u životu radi. Ona napominje da je u kršćanstvu, npr. bitan samo odnos prema

² Hadis bilježi Ebu Ja'la el-Mevsili u *Musnedu* od Džabira, r.a.

³ Sejjid Qutb, *Znakovi na putu*, str. 13. (Izdanje: Muftijstvo tuzlansko, Tuzla, 1996.)

Bogu, ali naše ponašanje u društvu moramo sami regulirati i ljudskim poimanjem definirati.

I, doista, analizirajte: Ima li i jedan segment ljudskog ponašanja da ga šerijat nije riješio i dao uputstva za njegovo realiziranje?! U islamu se zna kako se u svakom momentu ponašati prema muslimanu, prema nemuslimanu, prema prirodi, okolini, čak i životinjama! Zna se način sjedenja, ležanja, ustajanja, dolaska u društvo, odlaska iz društva, način prilaska osobi drugog spola, način konzumiranja jela i pića... Čak, i način obavljanja fiziološke potrebe nije izostavljen. Zna se tačno kako to izvršavati, šta proučiti prije ulaska u toalet, šta proučiti po izlasku, kako se ponašati u toku samog izvršavanja fiziološke potrebe i sl.

Neko će se, naravno, zapitati zašto je islam precizirao ama baš svaki pokret u životu čovjeka. Ukoliko pratimo naučna dostignuća, na to pitanje dobit ćemo adekvatan odgovor i ustanoviti: zašto ne treba piti vodu na jedan gutljaj, zašto ne treba spavati na trbuhu, zašto ne treba obavljati malu nuždu stojeći, zašto je muškarcima zabranjeno nositi svilu i zlato i dr.?!

Budući da Allahovog Poslanika, s.a.v.s, Gospodar svjetova nije poslao da dostavi samo puko vjerovanje, već i svakodnevno djelovanje, mi osjećamo obavezu da ga slijedimo i u načinu ponašanja i metodama odgajanja, jer ćemo, samo tako, primijeniti program koji je zacrtao Plemeniti Allah koji nam je, u primjeru Poslanikovog, s.a.v.s., djelovanja, otkrio rješavanje svih životnih nepoznanica i problema.

Uz to, slijedeći Poslanikov, s.a.v.s, primjer u svim životnim situacijama, mi, ustvari, značajno smanjujemo mogućnost pogrešaka u postupanju. Naime, Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije se ponašao u životu shodno svojim željama i prohtjevima, već shodno Allahovoj, dž.š.,

konceptiji s kojom je On isključivo zadovoljan. To najbolje ilustrira hadis koji prenosi Abdullah b. Mes'ud, r.a: *Moj Gospodar me odgojio i najbolji mi odgoj dao!*⁴

Otuda je slijeđenje Poslanika, s.a.v.s., postalo pretpostavkom pokoravanja samom Gospodaru svemira i svih nas. Pogledajmo kur'anski ajet:

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ

*Onaj ko se pokori Poslaniku, taj se pokorio i Allahu!*⁵

Poslanik islama, s.a.v.s., je, milošću Allahovom, trasirao put svakom svom sljedbeniku u svim segmentima njegove svakodnevnice i, otuda, Allah jasno potcrtava:

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

*Ono što vam Poslanik donese, to uzmite, a ono što vam zabrani, ostavite!*⁶

Stoga, Allah Uzvišeni slijeđenje Poslanika, s.a.v.s., vezuje za Svoju milost i nagradu koju će ljudima dati:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

⁴ Hadis bilježi Ibnu-s-Sem'ani u djelu *Edebu-l-implai*. Imam Es-Sujuti ocjenjuje ovu predaju autentičnom. (Vidi: *El-Džami'u-s-sagir*, hadis br. 310, str. 25, izdanje: *Daru-l-kutubi-l-ilmijje*, Bejrut, 1990.) Šejh Muhammed Nasiruddin el-Albani ovu predaju smatra slabom. (Vidi: *Da'ifu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, hadis br. 249, str. 36, izdanje: *El-Mektebu-l-islami*, Bejrut, 1990).

⁵ *En-Nisa'*, 80.

⁶ *El-Hašr*, 7.

Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uзор za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu i koji Allaha često spominje.⁷

Poslanička misija

Bez obzira na veliku Allahovu blagodat – spoznajne i intelektualne mogućnosti koje su mu date i uz rađanje svakog djeteta u prirodnoj vjeri – islamu, Allah Milostivi čovjeku šalje poslanike i vjerovjesnike, da svojom pojavom, savjetima i uputstvima podsjetite ljude na njihov fundamentalni zadatak na ovome svijetu, a to je – vjerovanje i pokoravanje isključivo Allahu Uzvišenom.

Svi poslanici i vjerovjesnici imali su zadatak da pozivaju ljude u pokoravanje Allahu Svemogućem, a odbacuju kufr, nevjerstvo i idolopoklonstvo. Jedina vjera koju je Allah slao ljudima u svim historijskim razdobljima bio je, isključivo, islam. On to jasno naglašava u Kur'anu:

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

Uistinu je islam, kod Allaha, jedina vjera.⁸ Da Allah nijednu vjeru osim islama ne prima i da će svako imati nesagledive posljedice zbog slijeđenja bilo kojeg drugog koncepta, izuzev onoga koji je Allah odredio u poslanicama objavljenim Svojim poslanicima, On podvlači u sljedećem ajetu:

وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

⁷ *El-Ahzab*, 21.

⁸ *Alu 'Imran*, 19.

A onaj ko želi neku drugu vjeru, osim islama, neće mu biti primljena i on će na onom svijetu nastradati.⁹

Otuda su svi Allahovi poslanici, neka je Allahov mir na njih, baštinili isključivo ideju islama, nju nosili i pronosili, o njoj govorili i na, njenim temeljima, svakodnevno živjeli.¹⁰ Muhammed, s.a.v.s, ističe u predaji Ebu Hurejrea, r.a: *Vjerovjesnici su braća po ocu, majke su im različite u vjeru im je jedna!*¹¹

Svi su se, bez izuzetka, od prvog do posljednjeg, vezivali za jednu nit: pozivanje u monoteizam i liječenje od svake vrste ovisnosti od idola, kipova, pohota i strasti. Pogledajmo samo neke ajete:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ

Mi smo poslali Nuhu narodu njegovu: „O narode moj, govorio je on, Allahu se klanjajte, vi drugog Boga osim Njega nemate!”¹²;

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ

A Adu njihovu brata Huda:” O narode moj, govorio jer on, Allahu se klanjajte, vi drugog Boga osim Njega nemate!”¹³;

⁹ Alu 'Imran, 85.

¹⁰ Pogledaj izvanrednu elaboraciju o tome: Ibn Redžeb el- Hanbela, *Džemi'i-r-rusuli kane dinuhumu-l-islam*, str. 15-34.

¹¹ Ovu autentičnu predaju bilježe Buhari u *Sahihu*: 60 – Kitabu-l-enbija', poglavlje o 16. ajetu poglavlja *Merjem*, hadis br. 3443 i Muslim u *Sahihu*: 43 – Kitabu-l-fadail, 40 – Babu fadaili 'Isa, alejhis-selam, hadis br. 2365. Vidi, takođe: *Muslimova zbirka hadisa*, 3/100, poglavlje O poslanicima i njihovim odlikama, hadis br. 1618.

¹² *El-A'raf*, 59.

¹³ *El-A'raf*, 65.

وَالِإِلَٰهَ تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا ۖ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ

A Semudu njihova brata Saliba: „O narode moj, govorio je on, Allahu se klanjajte, vi drugog Boga osim njega nemate!”¹⁴

وَالِإِلَٰهَ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۖ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ

A Medjenu njihova brata Šu'ajba: „O narode moj, govorio je on, Allahu se klanjajte, vi drugog Boga osim Njega nemate!”¹⁵

Posljednjem Allahovom poslaniku, Muhammedu, s.a.v.s, Allah Uzvišeni se obraća i napominje:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ

Prije tebe nijednog poslanika nismo poslali, a da mu nismo objavili: Nema boga osim Mene. Zato se Meni klanjajte!”¹⁶

Zanimljivo je da su svi svjedočili da su muslimani, što se, eksplicite, vidi iz brojnih ajeta. Pogledajmo šta kaže Nuh, a.s., kao prvi Allahov poslanik: وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ *Meni je naređeno da budem musliman!”¹⁷*

To je tvrdnja svih poslanika i vjerovjesnika i ne samo njih, nego i njihovih sljedbenika. Pogledajte kako Isa, a.s., koga mnogi svojataju i pripisuju mu ono što on nije rekao i niti uradio, poziva svoj narod u čistu i originalnu Allahovu

¹⁴ *El-A'raf*, 73.

¹⁵ *El-A'raf*, 85.

¹⁶ *El-Enbija'*, 25.

¹⁷ *Junus*, 72.

vjeru, bez primjesa trojstva ili bilo koje druge vrste falsifikata. On kaže:

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ

*Allah je, uistinu, i moj i vaš Gospodar, pa se Njemu klanjajte: to je pravi put!*¹⁸ On, dakle, sasvim jasno naglašava da je Allah njegov Gospodar, a ne njegov otac, kako zabludjeli tvrde!!!, a onda iza ovih njegovih riječi, Allah nastavlja i kaže:

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّكَ مُسْلِمُونَ

*A kada se Isa uvjerio da oni neće da vjeruju, uzviknuo je: "Ko će biti pomagači moji na Allahovom putu?", „Mi”, rekoše učenici, „mi ćemo biti pomagači Allahove vjere, mi u Allaha vjerujemo, a ti budi svjedok da smo mi muslimani!!!”*¹⁹

Cilj slanja svih poslanika bio je podsjećanje ljudi na vjerovanje u Gospodara svemira i vraćanje na te svijetle staze, kada oni, vremenom, zbog različitih okolnosti skrenu s njih. Tako je Nuh, a.s., poslan, nakon skretanja Ademove, a.s., djece sa te trasirane i zacrtane staze, da bi, izvjesno vrijeme nakon potopa i uništavanja svih nevjernika, ponovo predodžba o Allahu kao Stvoritelju čovjeka i kompletnog kosmosa bila narušena i poprilično devalvirana. Zato je Allah Plemeniti poslao Huda, a.s., koji pokušava taj koncept ponovo uspostaviti.

Tako je Allah Milostivi, iz neizmjerne milosti prema Svojim robovima, u svakom vremenu i za svaki lokalitet, slao jednog ili više poslanika, s ciljem da ožive i uspostave jedino važeći koncept s kojim je On zadovoljan. Allah Uzvišeni

¹⁸ Alu 'Imran, 51.

¹⁹ Alu 'Imran, 52.

precizira u Kur'anu da je svakom narodu slao poslanika s jasnom da'vetskom porukom:

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

Mi smo svakom narodu poslanika poslali: „Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!”²⁰

Budući da je svaki narod imao poslanika koji je govorio njihovim jezikom, logički se zaključuje da je njihov broj bio impozantan. Na to pitanje Muhammed, s.a.v.s., je odgovorio u predaji koju od njega prenosi poznati ashab Ebu Umame, r.a. U toj je predaji Allahov Poslanik, s.a.v.s., naglasio da je Adem, a.s., *bio prvi vjerovjesnik*. Prema tome, prvi poslanik bio je Nuh, a.s. Na upit koliko je bilo vjerovjesnika i poslanika, Muhammed, s.a.v.s., je u spomenutoj predaji rekao: *1 vjerovjesnika je bilo 124.000 a od toga je bilo 315 poslanika!*²¹

Tako je brojnu časnu skupinu vjerovjesnika poveo Adem, a.s., a plemenitu skupinu poslanika Nuh, a.s., visoko držeći barjak monoteizma: *La ilahe illellah* i blistavo svijetleći kroz mračne tunele historije, da bi tu univerzalnu Istinu, od poslanika do poslanika, na kraju, preuzeo posljednji poslanik iz te časne plejade, čiji je dolazak označio kraj ranijim poslanicama i vjerovjesnicima, njihovo sintetiziranje i izrastanje u konačnu verziju Allahove riječi, koja će,

²⁰ *En-Nahl*, 36.

²¹ Ovu predaju bilježi Ahmed u *Musnedu*, 5/265-266. Bilježi je i Ibn Hibban u *El-Mevridu*. Hafiz Ibn Kesir tvrdi da je to autentična predaja prema Muslimovim uvjetima. Tako kaže i Taberani, čiji lanac prenosilaca Hejsemi ocjenjuje autentičnim, s izuzetkom Ahmeda b. Halila el-Halebija, za kojeg tvrdi da je pouzdan, ali ne toliko koliko ostali spomenuti prenosiooci. (Vidi: dr. Rebi' b. Hadi 'Umejr el-Medhali, *Menhedžu-l-enbijai fi-d-da'weti illellahi*, str. 43.)

njegovim poslanstvom, postati konačna, svezremana i univerzalna.

Muhammed, s.a.v.s., zatvorio je kružnicu Allahovih poslanika i tako započetu građevinu usavršio i doveo do perfekcije, pa će, tako, njena ljepota fascinirati ljude do Sudnjega dana.

Pogledajte kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., divno to izrazio u predaji Ebu Hurejrea, r.a.: *Primjer mene i vjerovjesnika prije mene je kao primjer čovjeka, koji je izgradio građevinu, dotjerao je i uljepšao, ali joj fali samo cigla u jednom uglu. Ljudi su je počeli obilaziti, diviti se njenoj ljepoti i govoriti: 'Eh, samo da je stavljena i ova cigla?'" Eto, ja sam ta cigla! Ja sam zatvorio kružnicu vjerovjesnika.*²²

²² Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 43 – Kitabu-l-fadail, 7 – Babu zikri kevnih, sallallahu 'alejhi ve selleme, hatemi-n-nebijjin, hadis br. 2286. Vidi, takođe: *Muslimova zbirka hadisa*, 3/13-14, poglavlje o vrlinama, hadis br. 1527.

POSLANIČKI ODGOJ

Allah Uzvišeni je, eksplicite, ukazao na pravi i suštinski odgoj koji jedino može zadovoljiti uzuse i ovoga i onoga svijeta i transformirati i individuu i društvo u cjelini. On posebno ističe poslanički odgoj, što se vidi i iz ovog kur'anskog ajeta:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.²³

Poslanikove, s.a.v.s., odgojne metode mogle bi se podijeliti na periode prije i poslije Hidžre.

Vjerovjesnikove, s.a.v.s, odgojne metode prije Hidžre

Allahov Poslanik, s.a.v.s., u periodu prije Hidžre, koristi se različitim odgojnim metodama, i to u različitim situacijama, od tajnog pa sve do otvorenog načina djelovanja.

Poslanik, s.a.v.s., ogrnut plaštom Allahove mudrosti počinje s pozivanjem u vjeru Ibrahima, a.s.:

²³ *El-Ahzab*, 21.

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ وَتَيْبَاكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ
وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ

*O ti, pokriveni! Ustaj i opominji! I Gospodara svoga veličaj! I
baljine svoje očisti! I kumira se kloni! I ne prigovaraj drževu da je
mnogo! I radi Gospodara svoga trpi!*²⁴

Poslanička selekcija

On počinje s odgojem i preobrazbom njemu najpovjerljivijih ljudi, koji ga zasigurno neće izdati ili iznevjeriti. Prvo sa svojom suprugom Hatidžom, radijallahu 'anha, zatim s bratićem Alijom, radijallahu 'anhu, koji je odrastao u Alehis-selamovoj kući, potom sa Zejd ibn Hariseom, radijallahu 'anhu, i napokon sa osvjedočenim prijateljem Ebu Bekrom, radijallahu 'anhu.

Koliko je značajna prava selekcija i dobar odabir, najbolje će pokazati rezultati koje će ostvariti osobe koje je Vjerovjesnik, s.a.v.s., prve odabrao. To su bili gorljivi nosioci njegove ideje, osobe koje su značajno doprinijele afirmiranju Allahove riječi među poznanicima i prijateljima.

Poznato je da je Ebu Bekra es-Siddik, r.a., zaslužan za to što su brojni ugledni ashabi prihvatili vjeru i postali vjerne pristalice Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Tajno djelovanje

Muslimanska zajednica brojala je 40 članova dok je pozivanje u vjeru bilo pojedinačno i tajno.

²⁴ *El-Muddessir*, 1-7

Allahov Poslanik, s.a.v.s., izabrao je kuću Erkam ibn ebi Erkam el-Mahzumija za mjesto u kojem je okupljao prve muslimane i tu ih, u grupi, poučavao vjeri i njenim temeljnim principima.

Konstantna okupljanja su, pored dobijanja potrebnih saznanja iz sfere Allahove vjere, bila itekako važna u odgajanju ashaba za vrlo važnu misiju, s kojom je Vjerovjesnik, s.a.v.s., i došao a to je odgoj i transformacija pojedinca i društva i udaljavanje od grijeha, anomalija i delikventnog ponašanja.

Javno djelovanje

Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon kraćeg perioda tajnog djelovanja, po diktatu svoga Gospodara mijenja strategiju:

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ
الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

*Ti javno ispovijedaj ono što ti se naređuje i mnogobožaca se okani, Mi ćemo te osloboditi onih koji se rugaju, koji pored Allaha drugog boga uzimaju; i znaće oni!*²⁵

Od objave ovoga ajeta, Vjerovjesnik, s.a.v.s., počinje javno djelovati i transparentno, na javnim mjestima, pozivati idolopoklonike da private Allahovu Objavu i slijede ga u onome što propagira.

²⁵ El-Hidžr, 94-96

Transformacija počinje od najbližih – od onih koji nas najviše vole i koji nam najviše vjeruju.

Gospodar svemira i svih nas savjetuje Svoga Poslanika, s.a.v.s., kojim redoslijedom i kakvom metodom da nastupi u preobrazbi društva. On mu daje savršene savjete koji zasigurno donose plodonosne rezultate:

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَانْخَفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

I opominji rodbinu svoju najbližu i budi ljubazan prema vjernicima koji te slijede²⁶

Kontinuirano djelovanje

Allahov Poslanik, s.a.v.s., danonoćno, i javno i tajno, angažira se na svakom mjestu, s pojedincima i grupama, slobodnim i robovima, jakim i slabim, bogatim i siromašnim, u vrijeme hadždža kao i u brojnim drugim prilikama.

Na putu ka dobru brojna su iskušenja

Za vrijeme mekkanske faze angažiranja Allahov Poslanik, s.a.v.s., doživljava mnoga poniženja i maltretiranja od predvodnika kufra i širka. Inače, to nije slučaj samo s Muhammedom, s.a.v.s., tako je bilo i sa svim Allahovim poslanicima kojima je put ka dobru i njegovom aifirmiranju itekako bio posut trnjem i označen vrlo teškim nedaćama i iskušenjima. Ta se zakonitost, uostalom, uočava i kada je riječ o svim pozitivnim i velikim pokretima i revolucijama.

²⁶ Eš-Šu'ara', 214-215

Strpljenje i odgoj kao odgovor na provokacije

Allahov Poslanik, s.a.v.s., ni ne pomišlja na atentat na bilo kojeg od predvodnika kufra, iako je za to imao razloga, a i odabrane ashabe koji bi to mogli, a i željeli obaviti.

Tim činom Poslanik, s.a.v.s., htio je oživotvoriti da'vu i uticati na svijest ljudi argumentima razuma i vjere, a ne argumentima sile. Ovim je htio Poslanik, s.a.v.s., odaslati poruku svima da u islamu nema prisile, da nema atentata i ubijanja, čak i neprijatelja, nego se cjelokupna snaga usmjerava na da'vetsko angažiranje i odgojno djelovanje.

Kada je Muhammed, s.a.v.s., zabranio atentat na najveće neprijatelje islama, kako se tek, onda, mogu pravdati teroristički napadi, kada uvijek, pored ciljane osobe, strada veliki broj nevinih ljudi, žena i djece?!

Dakle, vezivati islam s terorizmom i/li koristiti se konstrukcijom *islamski terorizam* mogu samo neuki ljudi i stvarni neprijatelji izvornog islamskog učenja!!!

Idolopoklonička strategija

1. Djelovanje Kurejšija preko Ebu Taliba, Poslanikovog, s.a.v.s., amidže, da Poslanik, s.a.v.s., prekine započetu misiju.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., to kategorički odbija i ponosno odgovara:

*Tako mi Allaha, kad bi mi Sunce dali u desnu, a Mjesec u lijevu ruku, ja se ne bih odrekao onoga što mi je povjereno.*²⁷

Ove riječi jasno potvrđuju da odgajatelj mora da ima jasan cilj ka kojem ide i prepoznatljivu odlučnost koju nijedno iskušenje ne može poljuljati. Ako se vjeruje u ideju

²⁷ Predanje bilježe Taberani i Ebu Ja'la.

koja se zagovara, i ako se želi da ona bude realizirana do kraja, onda se sve druge nedaće, prijetnje i zastrašivanja doimaju relativnim i neznatnim.

2. Nakon što su islam primili Hamza i Omer, radijallahu 'anhuma, Poslanik, s.a.v.s., je, nesumnjivo, ojačao, pa mušrici pribjegavaju novoj taktici. Šalju 'Utbe ibn Rebi'a, koji Poslaniku, s.a.v.s., nudi bogatstvo, čast, vlast, i djevojku iz najboljeg plemena.

Mnogi odgajatelji bi podlegli takvim iskušenjima i ne bi odolili tako fascinirajućim ponudama. Kategoričkim odbijanjem takvih primamljivih ponuda, Poslanik, s.a.v.s., odašilje jasan signal istinskim odgajateljima da ih, na putu odgoja, preobrazbe i transformacije individue i društva, ne smije zaustaviti nikakvo prolazno naslađivanje niti primamljiva ponuda.

3. Nakon što nisu uspjeli lijepim metodama, mušrici pribjegavaju maltretiranju Muhammeda, s.a.v.s., i muslimana, kojih je svakim danom bilol sve više. Uz fizičko zlostavljanje muslimana, oni su na Poslanika, s.a.v.s., dok je klanjao kod Ka'be, bacili i životinjske iznutrice. Tada je to Fatima, r.a., skinula to s Poslanikovih, s.a.v.s., leđa, a on ih je tri puta prokleo: "*Allahume 'alejke bi-Kurejš / Prepuštam Kurejš Tebi, Allahu!*"

Nakon tvih maltretiranja Alejhisselama i muslimana, oni ashabi koji su imali najmanju zaštitu učinili su hidžru u Abesiniju, 5. godine po poslanstvu. U prvoj hidžri bilo je 12 muškaraca i 4 žene, a u drugoj 83 muškarca i 19 žena.

4. Uvidjevši da se islam naglo širi, i pored tortura i maltretiranja, a našavši mjesto i izuzetno lijep prijem abesinskog kralja Negusa, glavešine mekkanskih idolopoklonika donose odluku o totalnom bojkotu muslimana i klasičnom embargu na razgovor, trgovinu, ženidbu i sve druge veze s muslimanima. Totalni embargo

trajao je tri godine i to je bila najteža situacija u kojoj su se našli muslimani.

Tada Poslanik, s.a.v.s., odlučuje posjetiti Taif, nadajući se boljem prijemu nego u Mekki.

- *Nadam se da će Allah izvesti iz njihovih kačuni (da će Allah od njih podariti potomke) one koji će Njega obožavati i neće Mu činiti širk.*²⁸

U odgovoru Poslanika, s.a.v.s., krije se kasniji uspjeh njegove misije. U tome se očituje njegova ličnost. To je najbolji primjer koji muslimani treba da slijede.

فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

*Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli se da im bude oprošteno i dogovaraj se s njima. A kad se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega.*²⁹

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

*A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali.*³⁰

Osnovne poruke odgojnog djelovanja prije Hidžre

Iz Poslanikovog, s.a.v.s., angažiranja na odgojnom planu u periodu prije hidžre, moglo bi se izvući nekoliko

²⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

²⁹ *Ali Imran*, 159

³⁰ *El-Enbija*’, 107

bitnih poruka koje bi nam mogle uveliko pomoći u pronalaženju istinskog odgojnog puta.

1. Nepokolebljivost pravih vjernika i nakon svih vrsta zlostavljanja od strane nevjernika. To je rezultat njihove granitne vjere i duhovnog zadovoljstva koje su otkrili u islamu. Iskrene odgajatelje na njihovom putu vode i kontroliraju njihove duše, a ne tijela. Oni se trude da ispune zahtjeve svojih duša, a ne zahtjeve svojih tijela (putem odmora, uživanja...). Samo na taj način misije uspijevaju i odgajatelji dolaze do željenog cilja.

2. Riječi koje je Poslanik, s.a.v.s., uputio amidži Ebu Talibu, i njegovo odbacivanje svega što mu Kurejšije nude, na najbolji način ilustriraju izdržljivost i ustrajnost odgajatelja u interpretiranju ideje za koju se zalaže, kao i odlučnost da se odbiju svi pokušaji protivnika Istine koji se nude putem iskušenja položaja, časti i vlasti.

3. Odgajatelj je dužan povremeno sa sastajati sa svojim istomišljenicima (sljedbenicima), dnevno ili sedmično, podučavajući ih temeljnim istinama. Ukoliko je rizično javno, onda će to činiti tajno, kako ne bi ostavio prostora neprijatelju da ih uništi ili poveća svoje zlostavljanje i teror.

4. Ukoliko osjeti da su životi i vjera njegovih istomišljenika u opasnosti, obaveza odgajatelja je da im pronade sigurnog utočište. To nikako ne znači i izbjegavanje odgajatelja da se žrtvuje. Time se samo osigurava daljnje širenje i opstanak misije.

5. Dobra supruga ili suprug, ili bilo koji pojedinac koji mu pomaže na tom putu, može uveliko otkloniti poteškoće koje ima odgajatelj, olakšati mu breme tih briga i uliti mu samopouzdanje da ustraje na putu svoje misije. Primjer Hatidže, radijallahu 'anha, i njenog odnosa prema Poslaniku, s.a.v.s., najbolji je pokazatelj koliko samopouzdanja može supruga vjernica pružiti odgajatelju tokom njegove misije.

6. Misija može imati koristi i od osoba koje nisu pristalice te ideje a koji štite odgajatelja i koje sprečavaju njegovo zlostavljanje. Odgajatelj može iskoristiti i rodbinsku pristrasnost i fanatizam u zaštiti svog života i misije, ali pod uslovom da ne slijedi put fanatizma.

7. Nevjernici se ne predaju lahko odgajateljima i nosiocima Istine. Kad god neka od njihovih metoda suprotstavljanja i pokušaja uništenja Istine doživi neuspjeh, oni pribjegavaju drugim metodama.

8. Poslanikova, s.a.v.s., upornost na planu transformiranja društva i njegovo obraćanje Allahu, džellešānuhu, u bašti, nakon povratka iz Taifa, te zlostavljanje njega i Zejd ibn Harisea, r.a., najbolje ilustriraju iskrenost njegove misije i odlučnost da ustraje u njenoj realizaciji, bez obzira na poteškoće. Njega ne zanima zadovoljstvo glavešina i vlada. On se obraća svome Gospodaru i kaže: *Ako Ti ne budeš na mene gnjevan, pa ja šta ostalo i ne marim.*³¹

Znak je to i da je dova izvor snage od Svemogućeg, kad zlostavljanje dostigne svoju kulminaciju i kad stanje stvarno postane nepodnošljivo.

9. Njegovo opraštanje svome narodu kada je imao razloga da ih prokune i time izazove Allahovu kaznu na njih, na najbolji način manifestira brigu odgajatelja spram onih koje odgaja, bratski i očinski odnos spram njih. Odnos odgajatelja spram onih koje odgaja sličan je odnosu ljekara spram bolesnika. Taj odnos je pažljiviji i briga veća ako je bolest razornija i teža.

10. Poslanikov, s.a.v.s., susret sa plemenima u sezoni hadždža ili sajmovi upućuje na to da se odgajatelj u tom pozivu ne smije ograničiti isključivo na predavanje ili rad u

³¹ Hadis bilježi Taberani.

svojoj sredini, već ima obavezu da ide u narod i tamo djeluje. Dešava se da male skupine i pojedinci, koji prihvate Uputu u takvim vanrednim prilikama, budu od neprocjenjivog značaja u širenju Istine. Tako je činjenica da je islam prihvalo osam ensarija, nakon prvog Poslanikovog, s.a.v.s., susreta s njima, otvorila islamu vrata Medine.

Metode poslaničkog odgoja nakon Hidžre

Allahov Poslanik, s.a.v.s., i muhadžiri u Medini zatiču, u pogledu vjerovanja i usmjerenja, tri različite grupe ljudi:

1. Muslimane iz plemena Evs i Hazredž.
2. Idolopoklonike iz plemena Evs i Hazredž, i one koji još nisu prešli na islam.
3. Židove iz plemena Benu Kajnuka, koji su bili saveznici plemena Hazredž i Benu En-Nadir, i Benu Kurejza – saveznike plemena Evs.

Još iz vremena džahilijeta vladalo je neprijateljstvo između plemena Evs i Hazredž, što je rezultiralo brojnim ratnim sukobima.

U takvim okolnostima, Allahov Poslanik, s.a.v.s., započinje novu fazu svoje poslaničke misije, koja će uz pomoć njegove mudre riječi i djela, postići izuzetne rezultate i otvoriti vrata odgoju koji neće biti ometan vremenskim i prostornim determinantama.

Poslanik islama, s.a.v.s., dolaskom u Medinu, analizirajući okolnosti u kojima se nalazi, i posmatrajući plemena koja ga okružuju, pokreće sljedeće aktivnosti:

Gradnja prve džamije

Allahov Poslanik, s.a.v.s., dolaskom u Medinu, sagradio je – sa svojim ashabima – džamiju, koja je imala tri odvojena dijela: veliki prostor za namaz i druga veća okupljanja, soffa ili natrkiveni trijem (služila kao škola) i prostor koji je činilo nekoliko sobica (koristila ga je Vjerovjesnikova, s.a.v.s., porodica za boravak i stanovanje.

Soffa je bila prvi islamski *univerzitet*. Tu je poučavao, lično, Allahov Poslanik, s.a.v.s., primjenjujući ono što je i sam tvrdio, kako i kaže u jednom hadisu: *Ja sam poslan kao učitelj!*³²

Uz njega, postojali su i drugi učitelji i odgajatelji, njegovi učenici ashabi, kao što su bili 'Ubade b. Es-Samit, r.a., koji je poučavao ljude pisanju i Kur'anu i 'Abdullah b. Se'id b el-'As, r.a., kaligraf, kojeg je imenovao Poslanik, s.a.v.s., za *učitelja mudrosti*.

Soffa je noću služila kao spavaonica za učenike koji nisu imali kuću u Medini. Tu su smješteni i strani putnici i učenici koji su došli saznati i naučiti temelje islama. Tu su oni provodili određeno vrijeme prije povratka kući. U jednom periodu u ovoj jedinstvenoj poslaničkoj školi bilo je 400 učenika.

Učenici ove odgojno-obrazovne ustanove sa soffe su odlazili u razne dijelove Arabije kao misionari, nosioci vjere, učitelji i odgajatelji. Dovoljno je kazati da su tu školu uz Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., džamiju *završili* veliki šerijatski pravnik 'Abdullah b. Mes'ud, veliki islamski učenjak 'Abdullah, sin Omera b. El-Hattaba, r.a., Bilal el-Habeši, prvi muezzin, veliki zahid i mistik Ebu Zerr el-Giffari, Grk Suhejb, Perzijanac Selman el-Farisi, najveći prenosilac hadisa

³² Hadis bilježi Ibn Madže u *Sunenu*, El-Mukaddima, hadis br. 229.

Ebu Hurejre, r.a., slavni islamski vojskovođa Sa'd b. ebi Vekkas, r.a., i drugi.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., imenovao je i predsjednika učeničke zajednice u ovoj školi na soffi svoje džamije. Neko vrijeme to je bio poznati ashab Ebu Hurejre, r.a., porijeklom iz Jemena, koji je učio i stanovao na trijemu Vjerovjesnikove, s.a.v.s., džamije.³³

Gradnjom te džamije Allahov Poslanik, s.a.v.s., dobija nebrojene koristi. On uspijeva da:

a) Okupi sve muslimane prilikom izgradnje prve džamije i na taj način otkriva s kojim brojem vjernika raspolaže u novoj sredini.

b) Putem zajedničkih aktivnosti približava srca jednih prema drugima i ujedinjuje njihova stremljenja.

c) Ličnim angažmanom prilikom gradnje džamije Allahov Poslanik, s.a.v.s., pokazuje da je divan uzor vjernicima/*usvetu-l-hasene*, čime zadobija simpatije novopridošlih muslimana.

d) Jedanput sedmično i pet puta dnevno kontaktira sa svojim kolektivitetom, što je nepoznato ranijim narodima, što mu olakšava sprovođenje bilo kakvih narednih akcija ili aktivnosti.

e) Predavanjima i poučavanjima ova džamija prerasta u obrazovni i edukativni centar, što rezultira bržim sazrijevanjem i jačanjem islamske zajednice.

f) Iz ove džamije počinju vojni pohodi za odbranu islama i afirmaciju da've, čime ona prerasta u regrutni i vojni centar, bez čega se ne bi mogla zamisliti snažna zajednica.

³³ Vidi detaljnije: dr. Muhammed Hamidullah, *Muhammed, a.s.*, 2/82-86.

g) Dogovaranjem, usavršavanjem i konstruktivnim raspravama ova džamija postat će svojevrstan parlament iz kojeg će izrasti i prva islamska država.

Zadatak odgajatelja danas jeste: vratiti prvobitnu centralnu ulogu džamiji – da odgaja ljude, obrazuje junake, sjedinjuje srca, radi na popravljanju onog što je izopačeno i gradi društvo na temeljima pokornosti Allahu i Njegovom Poslaniku, s.a.v.s.

Bratimljenje muhadžira i ensarija

Bratimljenjem muhadžira i ensarija uspostavio je socijalnu pravdu između ove dvije grupe jer su ensarije bili domaćini i vlasnici imetka, dok su muhadžiri došli bez bilo kakvih sredstava. Taj čin imao je itekako značajan socijalni efekat.

Bratimljenje muhadžira i ensarija, pokazat će se kasnije, imalo je dalekosežne pozitivne posljedice i bilo je kohezioni element koji je učvrstio i stabilizirao zajednicu muslimana i učinio je, iako sa dva podneblja, jedinstvenim kolektivom.

Formiranje prve islamske države

Formiranjem prve države u islamu, koja je konstituisana nakon Ugovora između muhadžira i ensarija, sklapa se primirje s nemuslimanima (židovima), kojima je zagarantovano pravo na vjeru i imetak. Taj historijski dokument (*Medinska povelja*) pun je humanosti i socijalne pravde, vjerske tolerancije i saradnje u interesu društva, da je

doista neophodno da se ova opća načela spomenu, prouče i upamte.³⁴

Pravo na slobodu mišljenja obuhvata i pravo na slobodu vjerovanja. Islam je prvi društveni sistem koji je istinski priznao svim ljudima pravo na slobodu vjerovanja. To pravo u međunarodnim dokumentima u *ostatku svijeta* priznato je tek u prošlom stoljeću.

Prisjetimo se samo *Medinske povelje*, prvog pisanog ustava na svijetu, koji je donio Allahov Poslanik, s.a.v.s. U tekstu tog dokumenta, koji je dobio ime po mjestu u kojem je nastao, jasno je iskazano pravo na slobodu vjeroispovijesti nemuslimanima u islamskoj državi, pravo na odbranu i zaštitu svoje vjere, pravo na izgradnju bogomolja i očuvanje postojećih, pravo na obavljanje obreda, te posebna prava svećenika.

Formiranjem islamske države odgoj i odgojne metode zadobijaju sve tražene pretpostavke za svoje potpuno ispunjenje. Otuda, zahvaljujući idejnoj, ali i materijalnoj snazi koja se manifestira kroz medinski državni aparat, došlo je do potpune realizacije odgojnih napora.

Osnovne poruke perioda poslije Hidžre

Brojne su pouke i poruke koje se mogu izvući iz posthidžretskog perioda.

1. Prilikom Hidžre Alija, r.a., je, ostajući u postelji Allahovog Poslanika, s.a.v.s., rizikovao svoj život. To je učinio i Ebu Bekr, r.a., uputivši se zajedno s Alejhisselamom na taj put. Bio je svjestan, ako bi ga idolopoklonici uhvatili,

³⁴ O Medinskoj povelji pogledaj izvanrednu studiju: Dr Admir Muratović, *Medinska povelja i ljudska prava*, El-Kelimeh, N. Pazar, 2008. Studija ima 207 strana. To je, ustvari, magistarski rad odbranjen na Internacionalnom univerzitetu u N. Pazaru.

da bi ga ubili. To ilustrira žrtvu za svoga vođu i uspjeh misije koja se zastupa.

2. U postupku Adullaha ibn Ebi Bekra, r.a., koji im je donosio hranu u pećini gdje su se sklonili Allahov Poslanik, s.a.v.s., i njegov otac (Abdullahov), manifestira se uloga mladosti u uspjehu odgojnih metoda. Ona je stub svakog reformatorskog poziva. Abdullah ibn Mes'ud, Abdurrahman ibn Avf, Erkam ibn Ebi Erkam, Se'id ibn Zejd, Abdullah ibn Omer, Abdullah ibn 'Abbas, Bilal ibn Rebbah, 'Ammar ibn Jasir, Alija ibn Ebi Talib, bili su mladići ili dječaci i svojim elanom i mladalačkim entuzijazmom izuzetno su pridonijeli širenju Istine.

3. Učešće Aiše i Esme, r.a., u pripremi i organizaciji Hidžre njihovog oca i Poslanika, s.a.v.s., potvrđuje nasušnu potrebu za učešćem i uključivanjem žena u odgoj pojedinaca i društva. Uloga žena u tome itekako je zapostavljena i to se mora ispravljati.

4. Predaje o paukovoj mreži i pticijem gnijezdu na ulazu u pećinu simboliziraju Allahovu pomoć nosiocima odgojnih metoda. On je taj koji se brine za misiju islama i afirmaciju Istine. Naše je samo da se angažiramo i ispunimo svoje obaveze.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

...a onome koji se Allaha boji, On će izlaz naći. I opskrbiće ga odakle se i ne nada; onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta.

*Allah će, zaista, ispuniti ono što je odlučio; Allah je svemu već rok odredio.*³⁵

5. Poslanikovo, s.a.v.s., direktno učestvovanje u džihadu najbolji je primjer onoga što se govori. Svaka njegova riječ bila je praćena striktnim primjerom, što je omogućilo muslimanima slijeđenje njegova puta i 14 stoljeća poslije njegove smrti. Da nije takve dosljednosti njegov životni put bi bio napušten već nakon 14 godina!

³⁵ Et-Talak, 2-3

POSLANIKOVE, S.A.V.S., ODGOJNE METODE

Allahov Poslanik, s.a.v.s, ne samo da je dostavio poslanicu koja mu je povjerena, već je svojim metodološkim pristupom nadmašio sve prethodnike i ostao najbolja paradigma do Sudnjeg dana.

Poslanikove, s.a.v.s, metode odgajanja ljudi bile su rezultat Allahovog, dž.š., nadahnuća. Odgajao ga je njegov Gospodar, pa su, otuda, i metode koje je koristio bile savršene i potpune.

Ako sa bilo kojeg aspekta analiziramo odgojne metode Allahovog poslanika, s.a.v.s, otkriti ćemo njihovu nedostižnost i beskrajnu mudrost. Njegovo obraćanje, pozivanje i podučavanje ashaba nije imalo svakodnevnih kliše, već se, shodno okolnostima, mijenjalo i svaki put postajalo nanovo zanimljivo i neponovljivo.

Analizirajmo neke njegove metode:

Pitanje kao metod obraćanja ljudima

Poslanikov, s.a.v.s, poziv nije sadržavao samo puke elemente izlaganja i interpretiranja činjenica. Uz određene činjenice, prijetnje kaznom ili obećavanjem nade u Allahovu milost, proklamiranje određenih naredbi i zabrana, Allahov Poslanik, s.a.v.s., veoma je često koristio i pitanje kao metodu obraćanja ljudima, što je veoma važno kako bi se privukla pažnja slušalaca.

Vjerovjesnik, s.a.v.s., nekad bi tražio od njih odgovor, kako bi pokazao respekt prema njima i kako bi i njih

obavezao da prate njegovo izlaganje i ne odlutaju u svojim mislima na neke druge probleme. Nekada bi samo upitao i, ne očekujući, odgovor on bi im pružio informaciju, što je značilo da će nešto važno kazati ili naglasiti.

Dijalog je izuzetno bitan u dodiru s odgajanicima, jer on jače djeluje od samog navođenja činjenica. Isticanje neke značajne vrednote putem dijaloga prikladnije je od iznošenja činjenica, jer dijalog može otkriti neku odgajanikovu pogrešku koju će odgajatelj otkriti i popraviti. Nakon pitanja, utvrdit će se da li odgajnik uistinu poznaje određenu tematiku ili o tome ne zna ništa. Za ilustraciju ćemo navesti nekoliko primjera:

Ebu Zerr, r.a., prenosi da ga je jednom prilikom Allahov poslanik, s.a.v.s., upitao: *Hoćeš li da ti kažem koje su najdraže riječi Allahu? Najdraže riječi Allahu su: Subhanallahi ve bi hamdih!*/ Neka je slavljen i hvaljen Uzvišeni Allah!³⁶

Ebu Musa, r.a., prenosi da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upitao: *Hoćeš li da te uputim na jednu od džennetskih ričnica?* Rekao sam mu: *Da, Allahov Poslaniče!* On je kazao: *La hanle ve la kuvvete illa billah!*/ Nema snage niti moći bez Allaha!³⁷

Ebu-d-Derda', r.a., prenosi da je Muhammed, s.a.v.s., upitao: *Hoćete li da vas obavijestim o najboljim djelima, koja su najodabranija kod našeg Gospodara i na najvišem stepenu, koja su vam bolja od uhljeljivanja zlata i srebra, i bolja od sukoba s neprijateljem u kojem bi ih vi ubijali a i oni vas?* – *Svakako!*, odgovoriše oni. Tada on reče: *Zikr/spominjanje Allaha, dž.š.*³⁸

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao: *Znate li ko je bankrot/muflis?* Ashabi su odgovorili: *Bankrot je u nas onaj koji nema ni novca niti robe!* Vjerovjesnik,

³⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

³⁸ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu* i ocjenjuje ga kao sahih.

s.a.v.s, na to dodade: *Pravi muflis/bankrot u moje ummetu je onaj ko dađe na Sudnji dan s namazom, postom i zekjatom, ali je psovao onog, potvorio onog, u imetku zakinuo onog, prolio krv onog, udario onog...Pa će se svakom od njih dati dio svojih dobrih djela, a ako mu nestane dobrih djela prije nego što se svima odužji, onda će se uzeti od njihovih loših djela i prebaciti na njega, pa će se, onda, zajedno s njima strovaliti u vatru!*³⁹

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov poslanik, s.a.v.s, upitao: *Zar nećete da vas uputim na ono što će izbrisati vaše grijeha a uzdići vaše deredže?* Ashabi odgovoriše: *Svakako, Allahov Poslaniče!* On reče: *To je propisno uzimanje abdesta u otežavajućim okolnostima, mnogo koraka načinjenih odlazeći u džamije, iščekivanje namaza nakon namaza. To je bdijenje na granicama! To je bdijenje na granicama!*⁴⁰

‘Ata’ b. Jesar prenosi da je neki čovjek pitao Allahovog Poslanika, s.a.v.s.: *Allahov Poslaniče, da li treba da tražim dozvolu kada ulazim svojoj majci?* On je odgovorio: *Svakako!* Čovjek je konstatirao: *Ali, ja sam sa njom u istoj kući!* Poslanik, s.a.v.s., mu je, na to, rekao: *Traži dozvolu kada ulaziš kod nje!* Čovjek je tada rekao: *Ali, ja je u svenu služim!* Poslanik, s.a.v.s., mu je rekao: *Traži dozvolu od nje (pitaj je je li slobodno). Zar bi volio da je vidiš голу?* Čovjek je odlučno odgovorio: *Ne bih!* Vjerovjesnik, s.a.v.s., je na kraju rekao: *Onda, traži od nje dozvolu za ulazak!*⁴¹

Očito je da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., što se primjećuje iz citiranog hadisa, uočio da sagovornik nije razumio svrhu zabrane ulaska u prostoriju gdje je stanovala

³⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O dobročinstvu, hadis br. 2581 i Tirmizi u *Sunenu*, u poglavlju O Sudnjem danu, hadis br. 2418.

⁴⁰ Bilježe Muslim, Tirmizi, Nesai i Ahmed.

⁴¹ Hadis bilježi Malik u *El-Muvettau*, u poglavlju O traženju dozvole, hadis br. 1.

njegova majka. Zato mu je dao detaljno objašnjenje o zabrani ulaska bez prethodne najave.

Abdullah b. Omer, r.a., poznati ashab, kaže: Dok smo sjedili kod Allahovog Poslanika, s.a.v.s., donesena mu je srčika palme, pa on reče: *Među drvećem ima jedno zeleno drvo, čija korist je poput vjernika, čiji list ne opada i ne osipa se, daje plodove, uz Allahovo dopuštenje, u svako vrijeme i slično je vjerniku. Kažite mi šta je to?*

Abdullah, r.a., kaže da je svijet mislio na neko pustinjско stablo. Neki vele da je ovo a neki da je ono stablo, a meni naum pade da je to palma. Htio sam odgovoriti, ali sam se suzdržao jer sam bio najmlađi među prisutnima. Kako ću ja govoriti a bio sam dječak i kada sam pogledao bio sam jedan od deseterice prisutnih. Vidio sam Ebu Bekra i Omera, r.a.,⁴² da ništa ne govore, pa sam i ja šutio.

Nakon što ništa nisu odgovorili, upitaše: *Allahov Poslaniče, kaži nam šta je to?! On odgovori: To je palma!*

Kada smo krenuli, rekao sam svome ocu Omeru: *Tako mi Allahu, oče, meni je naum palo da je to palma!* Omer, r.a., ga upita: *Šta te je spriječilo da to kažeš?* Odgovorio sam mu: *Vidio sam da ne govorite ni ti ni Ebu Bekr, a ja sam dječak, pa sam se zašutio i mrsko mi je bilo da kažem nešto, zato sam šutio.* Omer, r.a., mu reče: *Da si to rekao, volio sam više nego da je moje to i to!*⁴³

Ovaj hadis, koji tretira brojne odgojne metode, upućuje na to da odgajnik treba pokatkad postavljati pitanja odgajanicima, kako bi pobuđivao njihovu maštu, aktivirao njihov misaoni sustav i ustanovio njihovu intelektualnu i znanstvenu snagu.

⁴² Omer b. El-Hattab, r.a. je bio njegov otac.

⁴³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* i to čini na jedanaest mjesta i Muslim u *Sahihu* u pet različitih verzija. Ovaj hadis bilježe i autori ostalih šest najpoznatijih hadiskih zbirki, kao i Ahmed u *Musnedu*.

Analizirajući ovaj hadis može se kazati da on njedri više poruka:

1. lijepo je da odgajatelj nekada postavi pitanje odgajanicima, kako bi ih zaniteresirao, podstakao na razmišljanje i provjerio nivo njihova znanja;

2. navođenjem konkretnih primjera i poređenja daleko upečatljivije se urezuje u pamćenje odgajanika od onoga što je interpretirano na uobičajen način;

3. lijepo je stidjeti se nečega, pod uvjetom da taj stid ne dovodi do gubitka neke dobrobiti;

4. treba respektirati starije osobe i roditelje i davati im prednost u govoru, ali i u svim drugim životnim situacijama;

5. odgajatelj nekada ne zna šta su i koliko su spoznali odgajanici, jer je znanje dar, a Allah tim Svojim darom daruje onoga koga On hoće;

6. rodtelj treba da se raduje kada mu je dijete na istini i kada je u pravu;

7. pravilno definiranje dunjaluka i njegovo pozicioniranje u ravni kako mu i pripada, kao što je i Omer, r.a., volio da mu je sin odgovorio na Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., pitanje nego da mu je dato neprocjenjivo dunjalučko blago;

8. izuzetno jaka svijest i poseban odgoj ashaba, koji se ustručavaju da govore i odgovaraju u prisustvu starijih, uglednijih i učenijih.

9. prisustvo Abdullaha b. Omera, r.a, koji je tada imao svega pet godina, Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., obraćanju ashabima na najilustrativniji način govori da djecu treba vezivati za nauku od malih nogu i da njihovo odgajanje treba da počne od njihovih najranijih dana;

10. postupak petogodišnjeg Abdullaha b. Omera, r.a., jasno govori o njegovom odgoju i izuzetnoj inteligenciji, što

je rezultat svakodnevnog prisustvovanja kolektivnom klanjanju namaza i naučnim kružocima koje je Vjerovjesnik, s.a.v.s., često prakticirao nakon obavljenog namaza.⁴⁴

Pozivanje jedne osobe više puta

Poslanik, s.a.v.s., pozivao je određenu osobu više puta. U tom postupku do izražaja je dolazio psihološki momenat, jer je Vjerovjesnik, s.a.v.s., namjerno kasnio s onim što je htio reći, kako bi određena osoba takvo obraćanje bolje zapamtila.

Mu'az b. Džebel, r.a., kaže: Jahao sam iza Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Razdvajao nas je samo zadnji dio sedla. Zovnuo me je: *Mu'aze sine Džebelov!* Rekao sam: *Odaživam ti se, Allahov Poslaniče!* Pozvao me tri puta, a nakon moga odziva, rekao je: *Znaš li kakve su obaveze robova spram Allaha!* Odgovorio sam: *Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju!* Rekao je: *Obaveze robova prema Allahu su da Ga obožavaju i da Mu druga ne pripisuju!* Zatim je jahao neko vrijeme, a onda me ponovo zovnuo: *Mu'aze, sine Džebelov!* Rekao sam: *Odaživam ti se, Allahov Poslaniče!* Upitao je: *Znaš li kakve su obaveze Allaha prema Svojim robovima, ukoliko tako čine?* Rekao sam: *Allah i Njegov poslanik to najbolje znaju!* Odgovorio je: *Da ih ne kažni!*⁴⁵

Ovo Vjerovjesnikovo, s.a.v.s., tri puta ponovljeno dozivanje Mu'aza b. Džebela, r.a., uz kasniji njegov odgovor, imalo je za cilj isticanje važnosti onoga o čemu ga obavještava i zaokupljanje njegove pažnje onim što će mu biti rečeno, kako bi Muaz o tome razmišljao i to na najbolji način upamtio.

⁴⁴ O ovim detaljima pogledaj: Ibn Hadžer, *Fethu-l-Bari*, I/ 175-178 i Abdulfettah Ebu Gudde, *Poslanik kao učitelj i njegovi metodi u podučavanju*, str. 111-112.

⁴⁵ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, i to čini u pet poglavlja i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O vjerovanju.

Ponavljjanje bitnih činjenica

Ponavljjanje bitnih činjenica bila je Muhammedova, s.a.v.s, stalna metoda odgoja, jer se tom metodom pripomaže odgajaniku da se određeno značenje što bolje posloži u dubini njegove duše i tako se daleko lakše usvoji. Brojni narodi i zajednice ponavljanje koriste i danas kao način da se neke važne parole slegnu u srca naroda.

Ova metoda posebnom je bila izražena kada je pojašnjavao neke velike grijehe, kako bi ljude što više od njih udaljio.

Abdurrahman b. Ebi Bekr, r.a, prenosi od svog oca da je rekao: "Bili smo kod Allahovog poslanika, s.a.v.s., kada je rekao: *Hoćete li da vas obavijestim o tri najveća grijeha?! Pripisivanje Allahu druga, neposlušnost prema roditeljima i lažno svjedočenje ili lažan govor!* Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio se naslonio na nešto pa je sjeo i toliko je ponavljao riječi: *lažno svjedočenje ili lažan govor* da smo mi pomislili: *Da hoće ušutjeti!*"⁴⁶

Uz ponavljanje određenih riječi, kao što je slučaj u ovom hadisu: *lažno svjedočenje ili lažan govor*, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je promijenio položaj u kojem se nalazio, čime je htio odgajanicima potcrtati važnost onoga što spominje i opasnost negativnosti na koju upozorava.

Zanimljivo je da je ponavljao riječi: *lažno svjedočenje ili lažan govor*, a nije ponavljao: *Pripisivanje Allahu druga i neposlušnost prema roditeljima*, zbog njegove brige za suzbijanjem lažnog svjedočenja i lažnog govora, jer je to više prisutno među ljudima a nemarnost prema tome je veća. Lažno svjedočenje je lažan govor kojim se želi destruktivno djelovati na određenu ličnost, putem čega se uzima tuđi imetak i preko čega se oibespravljaju drugi. Nijedan veliki grijeh, najkon širka i kufra, ne uzrokuje veću štetu i smutnju

⁴⁶ Hadis bilježi Muslim.

od lažnog svjedočenja, klevete i lažnog govora. Upravo zbog toga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., ove destrukcije izjednačio sa širkom i kufrom. Poslanik, s.a.v.s., se, pri spominjanju lažnog govora i lažnog svjedočenja,⁴⁷ kako napominje Abdulfettah Ebu Gudde, toliko ljutio i ponavljao te anomalije, što nije učinio ni pri spominjanju većih grijeha od toga – ubistva i bluda.⁴⁷

Ponavljanjem nekih činjenica htio je, nesumnjivo, ukazati na pogubnost činjenja određenog djela, kako bi njegova štetnost postala prepoznatljiva, pa da je ni dotična osoba, niti bilo ko drugi do koga dođe ta informacija ne bi imao snage ponoviti!

Safvan b. Muhriz, r.a., prenosi da je u jednoj bici, jedan od ashaba ubio idolopoklonika, koji je, nakon što je osjetio opasnost od smrti, izgovorio: *La ilahe illellah!* Kada je to čuo Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao ga je: *Zar si ga ubio?!* Odgovorio je: *Da!* Poslanik, s.a.v.s., mu je, tada, rekao: *Kako ćeš postupiti sa La ilahe illellah kada dođe Sudnji dan?!* Taj ashab je, tada, zamolio Vjerovjesnika, s.a.v.s.: *Allahov Poslaniče, moli oprost od Allaha za mene!* A Allahov Poslanik, s.a.v.s., samo je ponavljao riječi: *Kako ćeš postupiti sa La ilahe illellah kada dođe Sudnji dan?!*⁴⁸

Metoda komparacije

Muhammedov, s.a.v.s., cilj nije bio samo dostaviti vjeru, bez njenog ubrizgavanja u svijest ljudi. Poslanikova, s.a.v.s., permanentna briga bila je, naime, da se principi vjere duboko ukorijene u čovjeku, da obuzmu njegovo tijelo i prožmu njegovo biće. Otuda njegova metoda poređenja ima

⁴⁷ Pogledaj o tome: Ebu Gudde, *Poslanik kao učitelj i njegovi metodi u podučavanju*, str. 180.

⁴⁸ Hadis bilježi Muslim.

izuzetan efekat u pamćenju i lakšem prihvatanju određenih islamskih propisa.

Tako Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, jednom prilikom, koristeći se ovom djelotvornom metodom, upitao ashabe: *Šta mislite kada bi pred vratima nekog od vas bila rijeka u kojoj bi se on kupao svaki dan?! Da li bi to kupanje ostavilo na njemu bilo šta od prljavštine?! Ashabi su odgovorili: Ne bi to ostavilo nikakvu prljavštinu! Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, tada, zaključio: To je slično obavljanju pet dnevnih namaza kojima Allah briše manje grijebe.⁴⁹*

Enes b. Malik, r.a., veli da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Primjer mojih sljedbenika je kao primjer kiše, ne zna se da li je bolji njezin prvi ili zadnji dio.⁵⁰*

Nu'man b. Bešir, r.a., prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: *Primjer vjernika u njihovoj međusobnoj ljubavi, samilosti i ophođenju je kao primjer jednog tijela. Kada se potuži jedan njegov dio ili organ, odrazi se to na cijelo tijelo u vidu nesаницe ili povišene temperature.⁵¹*

Džundub, r.a., prenosi da je Resulullah s.a.v.s., rekao: *Primjer učenjaka koji poučava ljude dobru, a zaboravlja da pouči sebe, je kao primjer svjetiljke koja svijetli ljudima, a spaljuje samu sebe.⁵²*

Ebu Musa El-Eš'ari, r.a., prenosi da je Muhammed, s.a.v.s, rekao: *Primjer onoga koji žikr Allaha čini i onoga koji to ne radi je kao primjer živog i mrtvog.⁵³*

Džabir, r.a., prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: *Moj i vaš primjer je kao primjer čovjeka koji je naložio vatru i*

⁴⁹ Hadis bilježi Buhari.

⁵⁰ Hadis je autentičan. Bilježe ga Tirmizi, Ahmed, Ibn Hibban, Ebu Ja'la, Taberani, Ebu Nu'ajm, Ibn 'Asakir, Ibn 'Adijj i Ebu Davud et-Tajalisi.

⁵¹ Bilježe Muslim i Ahmed.

⁵² Hadis je sahih. Bilježe ga Taberani i Di'ja'.

⁵³ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

*u koju počinu padati mušice i skakavci, a on ih odbija od nje. Ja sam kao onaj koji je uzgo za naše pojaseve kako bi vas zadržao i odvratio od vatre džehennema, a vi se otimate i bježite iz mojih ruku!*⁵⁴

Ebu Musa el-Eš'ari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Primjer mene i onoga s čime sam poslan je primjer čovjeka koji je došao svom narodu i rekao: Narode ja sam svojim očima vidio vojsku. Ja sam vam iskreni opominjač, zato se spasite na vrijeme.*

Jedna grupa ljudi ga je poslušala i krenula odmah početkom noći.

Ostali ga nisu poslušali i ostali su na svom mjestu. Ujutro ih je vojska napala, uništila ih i porobila.

*Takav je slučaj s onim ko mi se pokori i slijedi ono s čime sam došao i onog ko mi se ne pokori i zanijeće istinu s kojom sam došao.*⁵⁵

Svoje poslanstvo je uporedio s jednom ciglom koja je nedostajala veličanstvenoj zgradi poslanstva koja je zidana hiljadama godina. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

*Primjer mene i vjerovjesnika prije mene je kao primjer čovjeka, koji je izgradio građevinu, dotjerao je i uljepšao, ali joj sali samo cigla u jednom uglu. Ljudi su je počeli obilaziti, diviti se njenoj ljepoti i govoriti: Eto, samo da je stavljena i ova cigla?! Eto, ja sam ta cigla! Ja sam zatvorio kružnicu vjerovjesnika!*⁵⁶

Nu'man b. Bešir, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Primjeri onoga koji poštuje Allahove zakone, onoga koji ih krši i onoga koji se olahko prema njima odnosi nalike su*

⁵⁴ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Tirmizi i Ahmed. (Provjeri: Muslimova zbirka hadisa, 3/43, hadis br. 1544.)

⁵⁵ Hadis bilježi Buhari u Sahihu i Muslim u Sahihu. (Vidi: Muslimova zbirka hadisa, 3/13, hadis br. 1526.)

⁵⁶ Hadis bilježi Muslim u Sahihu. (Uporedi: Muslimova zbirka hadisa, 3/14, hadis br. 1527.)

ljudima koji su izvlačili kocku u vezu s tim gdje će se voziti na lađu. Tako su jedni dobili mjesto na palubi, a drugi u potpalublju. Oni iz potpalublja su dobavljali vodu od onih iznad njih, ali je to onima s palube smetalo. Zatim oni uzeše sjekiru u ruku i počеше da probijaju pod. Ostali dođoše i povikaše: Šta vam je? Oni odgovoriše: Mi vam smetamo, ali moramo dobiti vodu! Ako ih spriječe, spasit će i sebe i njih, a ako ih puste – uništiti će i sebe i njih.⁵⁷

Jasno je da oni koji žele probušiti lađu predstavljaju one koji krše Allahove propise, a oni koji ih sprečavaju predstavljaju one koji izvršavaju Njegove propise, dok su oni koji sve to prešućuju isti kao i oni što rade oni što ne bi smjeli.

Ovaj hadis, eksplicite, ukazuje na to da se izvršavanjem Allahovih propisa dolazi do uspjeha i za onog ko ih respektira i izvršava i za onoga nad kojim se Allahovi propisi izvršavaju. U protivnom, propast će grešnik zbog činjenja grijeha, kao što će propasti i onaj koji ne čini grijeha, ali ne poduzima ništa da ih spriječi.

Uz to, ovaj hadis nedvojbeno ukazuje da onaj koji ne naređuje dobro i ne afirmira pozitivne vrijednosti zaslužuje kaznu.⁵⁸ Kako vidimo, odgajatelj može navođenjem primjera obrazlagati odgajanicima određene propise, kako bi im olakšao njihovo shvatanje i približio ih njihovim spoznajnim mogućnostima.

Govoriti drugima, a sebe zaboravljati, ružno jesvojestvo koje je Vjesnik islama, s.a.v.s., osuđivao, što primjećujemo i u njegovom mudrom poređenju koje navodi Ebu Berze, r.a., gdje on veli:

⁵⁷ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* na dva mjesta i Tirmizi u *Sunenu*, u poglavlju O smutnjama.

⁵⁸ Uporedi: *Poslanik kao učitelj*, 120-121.

Primjer onoga koji druge poučava dobru, a sam sebe zaboravlja je kao primjer svijee. Ona drugima osvijetljava a sama sagorijeva.⁵⁹

Vjernik je pozitivna osoba. Sve što dolazi od njega donosi dobro, jer on, naprosto, misli dobro, afirmira dobro i zrači dobrom. Otuda, Vjerovjesnik, s.a.v.s., u predanju 'Abdullaha b. Omera, r.a., upoređujući čovjeka s palmom, zaključuje:

Primjer vjernika je kao primjer palme. Što god uzmeš od nje – koristit će ti.⁶⁰

Naime, palma je poznata kao izuzetno korisno drvo. Korisno je i plemenito njeno stablo, hurme i sve ostalo čime ona obiluje.

Kako lijepo Allahov Poslanik, s.a.v.s., opisuje licemjere i približava ih shvatanju odgajanika, u predanju Abdullaha b. Omera, r.a. On ih definira vrlo slikovito: *Licemjer je kao smetena ovca između dva stada koja jednom odlazi jednom, a drugi puta drugom stadu.⁶¹*

Licemjeri su neodlučni i promjenljivi. Njih interesira isključivo interes i čim osjete da mogu nešto materijalno iskoristiti od neke strane oni ka njoj i naginju, ne vodeći računa o pravdi, istini i povjerenju. Upoređivanjem sa smetenom ovcom Poslanik islama, s.a.v.s., ih je izvanredno definirao i tako približio tu vrstu ljudi odgajanicima kako bi lakše prepoznali takve osobe.

Vjerovjesnik islama, s.a.v.s., je uputu i znanje poredio s obilnom kišom, pa je prihvatanje upute i znanja komparirao s plodnom zemljom koja nakon obilne kiše daje korisne

⁵⁹ Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebiru*.

⁶⁰ Hadis je autentičan. Bilježi ga Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebiru*.

⁶¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, poglavlje O licemjerima. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 3/410, hadis br. 1942). Hadis, takođe, bilježe Nesai u *Sunenu* i Ahmed u *Musnedu*.

plodove. U predanju Ebu Musaa el-Eš'arija, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., to ovako pojašnjava:

Uputa i znanje s kojim me je Allah poslao su kao obilna kiša koja padne na zemlju. Plodna zemlja primi vodu i iz nje nikne trava i mnogo drugog zelenila, a neplodna zemlja zadrži u sebi vodu i Allah daje da se njome ljudi korsite: piju, napajaju stoku i navodnjavaju zemlju, a padne i na druge predjele koji niti zadržavaju u sebi vodu niti iz njih nešto raste.

Takav slučaj je s onim ko je spoznao Allahovu vjeru i kome je koristilo ono s čim me je Allah poslao, ko je naučio i druge poučavao, kao i s onim koji ga spoznaju nije ni glave podigao niti prihvatio Allahovu uputu s kojom sam poslan.⁶²

Respektiranje individualne osobenosti odgajnika

Odgajajući ljude Poslanik, s.a.v.s., prilagođavao se njihovim individualnim osobenostima, stepenu njihovih spoznajnih mogućnosti, jačini imana i utemeljenosti njihove vjere. Nije se na isti način obraćao onima koji su tek primili islam i onima koji su ga čvrsto prihvatili. Svakoju individui prilazio je na adekvatan i poseban način, baš kao što se svakoj bravi prilazi s posebnim i različitim ključem.

Ustvari, sve ono što odgovara jednoj osobi ne mora odgovarati drugoj. Sve ono što odgovara jednoj sredini ne mora odgovarati drugoj. Sve ono što odgovara jednom vremenu ne mora odgovarati drugom. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kao izvanredan učitelj, uvažavao je te činjenice i to se itekako primjećivalo u njegovoj svakodnevnicu.

⁶² Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* (Uporedi: *Buharijina zbirka hadisa – sažetak*, str. 47, hadis br. 70) i Muslim u *Sahihu*. (Uporedi: *Muslimova zbirka hadisa*, 3/12, hadis br. 1525.)

Dr. Jusuf el-Karadavi primjećuje da je Vjerovjesnik, s.a.v.s, svakako imao ove razlike na umu i respektirao ih u praksi među ljudima. On potcrtava da je Poslanik, s.a.v.s:

1. dijelio različite savjete, shodno razlikama među osobama koje su dolazile da traže savjet od njega;

2. izdavao različite fetve i davao različite odgovore na isto pitanje, shodno različitim okolnostima u kojima su se nalazili oni koji su ta pitanja postavljali;

3. imao različit stav i ponašanje, shodno razlikama među onima s kojima je ostvarivao kontakte;

4. davao različite naredbe i zaduženja, shodno različitim sposobnostima onih kojima je te naredbe upućivao; i

5. odobravao nekim osobama stavove i ponašanja koje u drugačijim okolnostima nije odobravao drugima.⁶³

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s, upitan: *Koji je posao najvredniji?* Odgovorio je: *Vjerovanje u Allaha i Njegovog Poslanika!* Zatim je upitan: *A šta potom?* Odgovorio je: *Borba na Allahovom putu!* Potom je, ponovo, upitan: *A šta onda?* Odgovorio je: *Ispravno obavljen i kod Allaha primljen hadž!*⁶⁴

Abdullah b. Mes'ud, r.a, prenosi da je Allahovog Vjesnika, s.a.v.s., upitao: *Koje djelo je najvrednije?*, a u drugom predanju: *Koje djelo je Allahu najdraže?*, pa je odgovorio: *Namaz u njegovo određeno vrijeme.* Zatim ga je upitao: *A nakon toga?*, na što je on odgovorio: *Pokornost roditeljima.* Ponovo je Ibn

⁶³ Dr. Jusuf el-Karadavi, *Poslanik i nauka*, str. 171.

⁶⁴ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, u poglavlju o hadžu i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju o vjerovanju.

Mes'urd, r.a., upitao: *A koje je nakon toga?*, pa mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgovorio: *Borba na Allahovom putu.*⁶⁵

Jedan čovjek iz Has'ama je jednom prilikom, dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., sjedio sa svojim ashabima, prišao mu i upitao ga: *Jesi li ti onaj koji za sebe tvrdi da je Allahov Poslanik?*, na što mu je on odgovorio: *Jesam.* Čovjek ga je tada upitao: *Allahov Poslaniče, koje djelo je Allahu najdraže?* On mu reče: *Vjerovanje u Allaha.* Čovjek je ponovo zapitao: *A koje onda?*, na što mu je Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: *Održavanje rodbinskih veza.* Čovjek je i treći puta upitao: *A koje nakon toga?*, pa mu je Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgovorio: *Naređivanje dobra i odvrćanje od zla.*⁶⁶

Kada, intenzitet imana onoga koji pita nije veliki, onda mu se odgovara, kao u primjeru koji navodi Abdullah b. Amr, r.a., da je Vjerovjesnik s.a.v.s. bio upitan: *Šta je, po islamu najbolje činiti?* Odgovorio je: *Da nahraniš gladnog i da nazivaš selam onome koga poznaješ i koga ne poznaješ.*⁶⁷

Normalno je, da je nahraniti gladnog i nazivati ljudima selam daleko lakše i jednostavnije od borbe na Allahovom putu i napornog puta prilikom izvršavanja pete islamske dužnosti.

Davanje različitih odgovora na isto pitanje može se tumačiti respektiranjem okolnosti u kojima se nalaze oni koji ta pitanja postavljaju i uvažavanjem razlika među njima koje ne treba zanemarivati.

‘Abdullah b. ‘Amr, r.a., prenosi da je neki čovjek upitao Allahovog Poslanika, s.a.v.s.: *Koji musliman je najbolji?*

⁶⁵ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O hadžu i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O imanu.

⁶⁶ Hadis bilježi Ebu Ja'la el-Mevsili.

⁶⁷ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O vjerovanju i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O vjerovanju.

On je odgovorio: *Onaj od čijeg jezika i ruku su sačuvani ostali muslimani.*⁶⁸

U ovom kontekstu postoji mnogo hadisa u kojima se odgovori razlikuju, kada su u pitanju najvrednija i Uzvišenom Allahu najdraža djela. Očito je da različiti odgovori dolaze zbog različitih individualnih sposobnosti odgajanika, zbog vremena u kojem je to pitanje postavljeno i okolnosti u kojima se odgajanik našao u tom momentu. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je o svim detaljima vodio računa. On je dobro poznao one koji mu postavljaju pitanja i onda im je, prema prioritetima, davao odgovore.

Treba primijetiti da je Vjesnik islama, s.a.v.s., do kraja uvažavao okolnosti u kojima se nalaze odgajanici i svakom od njih je davao ono što je smatrao da mu je najpotrebnije i, u tom času, najneophodnije. Prema onima koji su mu se obraćali ponašao se kao iskusan ljekar prema svome pacijentu, odnosno svakom od njih davao je lijek koji mu odgovara, budući da isti lijek ne odgovara svakom pacijentu!

‘Abdullah b. ‘Amr, r.a., prenosi da je neki mladić došao Allahov Poslaniku, s.a.v.s., i upitao ga: *Allahov Poslaniče, mogu li da poljubim svoju suprugu za vrijeme posta?* On mu je energično odgovorio: *Ne!* Nakon toga mu priđe stariji čovjek i postavi mu isto pitanje, na što mu Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgovori: *Da!* Nakon ova dva različita odgovora na isto pitanje ashabi su se začudili i pogledali jedni druge, pa im je Vjerovjesnik, s.a.v.s., to obrazložio: *Znam zbog čega ste se međusobno pogledali. Ovaj stariji čovjek može se, uistinu, kontrolirati.*⁶⁹

Ovdje je jasno da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., dao različit odgovor zbog toga što se starac može suzdržati da ne izgubi

⁶⁸ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O vjerovanju.

⁶⁹ Hadis bilježe Ebu Davud u *Sunenu* i Ahmed u *Musnedu*.

kontrolu nad svojim strastima dok mladić, ukoliko poljubi ženu, može eventualno ejakulirati i time pokvariti post.

Ovo je jedan od šerijatskih dokaza koji potvrđuju definiciju, kako priunjećuju islamski učenjaci, da se fetve i odgovori mijenjaju u skladu s okolnostima.

Treba konstatirati da je Poslanik islama, s.a.v.s., zaduživao svakoga prema njegovim mogućnosti i sposobnosti. Tako je, npr., za vrijeme hidžre iz Mekke u Medinu, dao ashabima različita zaduženja, shodno njihovim sposobnostima. Tako je zadužio Ebu Bekra, r.a., da ga prati na tom putu, zbog osobina po kojima je bio prepoznatljiv: iskrenosti, pouzdanosti i hrabrosti; Aliju b. ebi Taliba, r.a., da ostane u njegovoj postelji i sutradan obavi važne zadatke; Esmu, Ebu Bekrovu, r.a., kćerku, da im donosi hranu i vijesti iz Mekke a Abdullaha, Ebu Bekrovog, r.a., sina i Amira b. Fuhejra, prema njihovim sposobnostima.

Halid b. el-Velidu, r.a. i 'Amru b. el-'Asu, r.a., povjcravao je predvođenje u nekim ratnim pohodima, dok je Hassana b. Sabita, r.a., zadužio da ga od napada idolopokloničkih pjesnika brani svojom poezijom.

Međutim, Allahov Poslanik, s.a.v.s., odbija udovoljiti molbi Ebu Zerra, r.a., da ga postavi za namjesnika, zato što je znao da on tome ne može udovoljiti.

Postupak Poslanika islama, s.a.v.s., sa beduinom nije bio kao postupak s onima koji su živjeli u naseljima, čija kultura ponašanja je bila daleko iznad surovog i grubog beduinskog ponašanja. Ovaj postupak najbolje ilustrira kazivanje Enesa b. Malika, r.a., koji veli: Išao sam s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., a na njemu je bio nedžranski ogrtač s grubim opšivom. Sustigao ga je jedan beduin i snažno ga povukao za rukav, tako grubo da se na Poslanikovom, s.a.v.s., vratu vidio trag opšiva zbog naglog povlačenja. Beduin mu je rekao: *Muhammede, daj mi nešto od*

Allahove imovine koju imaš! U drugoj predaji stoji još i: Nećeš mi dati ništa svoje, niti očevo. Vjerovjesnik, s.a.v.s., se na okrenuo, nasmijao i naredio da se beduinu nešto dadne.⁷⁰

Ovako je postupao istinski odgajatelj koji je dobro poznavao svoje odgajanje i svakome davao prema stepenu njihovih sposobnosti. On uvažava okolnosti u kojima se oni nalaze, njihove opće i posebne sposobnosti, stanja svake skupine i svake individue, kako bi im mogao pružiti ono što im, uistinu, odgovara.

On ne razgovara s mladima onako kako to čini sa starijima, ne postupa s intelektualno jačim kao što to čini s osobom skromnih intelektualnih mogućnosti, ne zadužuje pojednica onim čime zadužuje kolektivitet... On svakom odgajaniku pruža ono što on, u tom momentu, može istinski shvatiti i stvarno realizirati.

Otuda je neoprostiva greška onih odgajatelja koji prenose svojim odgajanicima, sve ono što oni znaju i čine vladaju, ne praveći pri tome razliku između onih koji razumiju i onih koji ne razumiju. Zato je Alija b. ebi Talib, r.a., upozoravao: *Govorite ljudima prema stepenu njihovog razumijevanja, ako ne želite da Allaha Uzvišenog i Njegovog Poslanika, s.a.v.s., smatraju lažljivcima!*⁷¹

Svakom mjestu priliči određeni govor i svakom znanju određeni ljudi. U jednoj staroj mudroj izreci kaže se: *Ne prenosite mudrost i znanje onima koji im ne priliče, jer ćete ih na taj način zloupotrijebiti, a ne uskraćujete je onima koji im priliče, jer ćete im na taj način nanijeti zlo i npravdu.*⁷²

⁷⁰ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O odgoju; Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O zekjatu; Ibn Madže u *Sunenu*, poglavlje O odjeći i Ahmed u *Musnedu*, 3/153.

⁷¹ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O znanju.

⁷² El-Karadavi, cit. izvor, str. 177-178.

Sposobnost procjene: kada i kome šta reći

Muhammedova, s.a.v.s., izuzetna sposobnost da procijeni u kojem momentu i kome šta reći, bila je odlučujući faktor u uspjehu njegove odgojne misije. Nedostatak spomenute osobine u slučaju mnogih današnjih odgajatelja razlog je njihovog neuspjeha.

Poslanik islama, s.a.v.s., precizno je poznao ko je koliko breme mogao ponijeti. Nejake nije tovario više nego su njihove mogućnosti dozvoljavale. Njegov primjer u hadisu Ebu Hurejre, r.a, na najbolji način to ilustrira.

Naime, Allahov Poslanik, s.a.v.s., nakon obavljenog sabah-namaza, obrativši se ashabima, govorio im je o čovjeku koji je pretovario kravu, na što mu je ona, progovorivši, rekla da ona nije za to stvorena. Ashabi su, u čudu, povikali: *Subhanallah, krava progovorila!!!* Na to je Vjerovjesnik, s.a.v.s., konstatovao: *U to vjerujem ja, Ebu Bekr i Omer.*⁷³

Dakle, iako su i drugi bili iskreni ashabi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ipak, to nisu mogli, istoga momenta shvatiti i bez napora prihvatiti!

Iz navedenog se jasno vidi da uspješan odgajatelj mora poznavati duhovnu, intelektualnu, političku i svaku drugu svijest pojedinca i društva u kome djeluje, ako želi polučiti priželjkivani uspjeh.

Poslanikovo, s.a.v.s., savršeno poznavanje spomenutih elemenata pojedinca i društva jasno nam to razotkriva.

⁷³ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

Briga o intelektualnoj razini odgajanika

Allahov Poslanik, s.a.v.s, uvijek je vodio računa da govori ljudima prema stepenu njihovog razumijevanja i intelektualnog dometa. Obraćanje odgajatelja riječima i konstrukcijama čije značenje odgajanik ne shvata, proizvodi pogrešno razumijevanje koje će, u dodiru sa drugima, širiti zajedno s njihovom pogrešnom primjenom. Pri tome se poruka izokreće i nastaje suprotnost onome što želimo postići.

Otuda odgajatelj mora voditi računa o intelektualnoj razini odgajanika, da mu ne govori i ne naređuje ništa što on ne razumije. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: *Ne obraćaj se ljudima nejasnim riječima, kako to neki ne bi iskoristili za smutnju!*⁷⁴ Tako Alija b. ebi Talib, r.a., kaže: *Govorite ljudima samo ono što razumiju! Zar želite da obijede Allaha i Njegovog Poslanika?!*⁷⁵

Ukoliko se odgajatelj odgajaniku obraća jezikom koji je iznad njegovog stepena razumijevanja, onda mu je dužan pojednostaviti govor i poruku približiti njemu bliskim primjerima, kako bi on to u potpunosti razumio i kako ga ne bi doveo u sumnju ili dilemu. Tako je Allahov Poslanik, s.a.v.s, pojašnjavajući viđenje Allaha na Sudnjem danu, rekao začuđenim ashabima: *Svoga Gospodara ćete gledati tako jasno, kao što gledate puni Mjesec u vedroj noći.*⁷⁶

Sukcesivnost u pristupu ljudima

Sukcesivnost u pristupu vjeri bila je komponenta koja je polučila izuzetne rezultate. Takvom metodom Allahov Poslanik, s.a.v.s., osvajao je ljude a njihova srca vezivao za ideju koju zagovara.

⁷⁴ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

⁷⁵ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O nauci.

⁷⁶ Hadis bilježi Buhari.

Najbolji primjer za to nalazimo u hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., o beduinu koji je, ne poznajući elementarnu kulturu ponašanja, s obzirom da je tek prešao na islam, počeo mokriti u džamiji, na što su ashabi ustali da ga spriječe. Kada je to primijetio Allahov Poslanik, s.a.v.s., naredio je da ga ostave da završi započetu malu fiziološku potrebu a onda zatražio posudu napunjenu vodom da je pospu preko mjesta gdje je beduin mokrio, pozvao ga i na prijatan, bratski način, pojasnio mu da džamija nije građena za obavljanje fizioloških potreba, nego da se u njoj klanja namaz, zikr čini Gospodar svjetova i uči Kur'an.⁷⁷

S obzirom da su ashabi željeli fizički spriječiti beduina da izvrši namjeravanu radnju, a Poslanik, s.a.v.s., ga je zaštitio od njih, u drugom rivajetu se spominje da je taj beduin, nakon namaza, rekao: *Moj Allahu, smiluj se meni i Muhammedu i nikome više!*⁷⁸

Iz ovog primjera na najbolji način se vidi da se ljudima može prići na više načina. Najbolji način je onaj koji će ostvariti svoj cilj, a to je – približavanje ljudi islamu, a ne udaljavanje od islama.

Istina se, dakle, može na više načina saopćiti. Poslanik islama, s.a.v.s., birao je najljepši, najpristupačniji i najdjelotvorniji način!

Postepenost u odgajanju Allahov Vjesnik, s.a.v.s., je preporučivao i drugima kao djelotvornu metodu. To se očituje iz savjeta koji je Vjerovjesnik, s.a.v.s., uputio Mu'azu b. Džebel, r.a., prije nego što ga je poslao da upućuje i odgaja ljude u Jemenu. Abdullah b. Abbas, r.a., prenosi da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., tom prilikom, rekao: *Ti ćeš tamo zateći narod od Eblu-l-kitabija, pa pozivaj ih šehadetu, da nema drugog boga osim Allaha i da sam ja Allahov poslanik, i ako ti se oni*

⁷⁷ Hadis bilježi Buhari.

⁷⁸ Predaju bilježi Tirmizi u *Sunenu*.

*pokore u tome, podučiti ih da im je Allah naredio sadaku koja se uzima od njihovih bogataša i udjeljuje njihovim siromasima, pa ako ti se pokore i u tome, na tebi je da poštediš njihovu najvredniju imovinu! I čuvaj se kletve onoga kome je nepravda učinjena, jer između nje i Allaha nema zastora!*⁷⁹

Analizirajući ovaj hadis, dolazimo do zaključka da u misionarstvu, podučavanju i odgajanju treba početi s onim što je najbitnije, jer traženje da se svi propisi odjednom realiziraju dovodi do njihovog odbacivanja, kao što opterećenost učenika svim znanostima u isto vrijeme dovodi do njegovog naglog zasićenja.

Ashabi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., znajući za Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., metodu sukcesivnosti u podučavanju i odgoju, kada bi naučili deset ajeta od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ne bi učili drugih deset, dok ne bi saznali šta ovih deset ajeta sadrži od nauke i prakse.⁸⁰

Abdullah b. Mes'ud, r.a., potvrđujući naprijed spomenuto, kaže: *Kada bi neko od nas naučio deset ajeta, ne bi prešao preko njih, sve dok ne bi shvatio njihovo značenje i dok to ne bi sproveo u praksu.*⁸¹

I Džundub b. Abdillan, r.a., potvrđuje ovu praksu u slučaju Vjerovjesnika, s.a.v.s., i njegovih drugova. On kaže: *Nas dva poodrasla dječaka, u dobi neposredno pred pubertet, bili smo s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., pa smo učili o vjerovanju prije nego smo učili Kur'an, a učenjem Kur'ana u nama je ojačao iman!*⁸²

⁷⁹ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, u poglavlju O zekjatu i Muslim u *Sahihu*, u poglavlju O imanu.

⁸⁰ Predanje bilježi Ahmed u *Musnedu*, 5/410.

⁸¹ Vidi o tome: Taberi u svom Tefsiru, 1/35; Ebu Gudde, *Poslanik kao učitelj*, str. 81 i Šefik Kurdić, *Putokazi islama*, str. 164.

⁸² Hadis bilježi Ibn Madže u *Sunenu*, u uvodu, hadis br. 61.

Istina kao djelotvorna metoda

Istina je bila prepoznatljivo oružje Allahovog Poslanika, s.a.v.s., na putu odgajanja ljudi. Njegova iskrenost plijenila je ljudska srca. Čak i u šali govorio je istinu. Ako pogledamo neke primjere iz njegovog života to ćemo jasno uočiti:

Kada ga starica pita hoće li ući u Džennet, on joj odgovara da neće. Međutim, kada starica počne plakati na tu Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., konstataciju, on joj odgovara da neće starice ući u Džennet, već da će sve osobe koje budu sretni nasljednici džennetskih perivoja biti mlade likom i oblikom, kao što se prenosi u hadisu Mu'az b. Džebela, r.a., u kojem Muhammed, s.a.v.s., kaže: *"Stanovnici Dženneta će ući u Džennet golobradi, bez dlaka po tijelu i sa surmnom podvučenim očima u dobi od trideset i tri godine"*.⁸³

Svojevrsnu potvrdu za to nalazimo i u hadisu Zuhejra b. Harba, r.a., gdje Vjerovjesnik, s.a.v.s., jasno ističe: *"Ko jednom uđe u Džennet vječno će uživati i više nikada neće nestatiću osjetiti, niti će mu se odjeća pohabati, niti će mu mladost proći"*.⁸⁴

Kada se našao u veoma nezahvalnoj situaciji da mora odgovoriti nekom od ljudi odakle dolazi, a bio je s Ebu Bekrom, r.a., u izvidnici i morao je sačuvati tajnu ako želi uspjeh pohoda u koji su se upustili muslimani, Allahov Poslanik, s.a.v.s., prevazilazi to veoma mudro i na perfektan način, u jednom momentu, dajući odgovor čuva tajnu, ali što je veoma bitno, istinu ne zaobilazi, nego odgovara da su njih dvojica *Mine-l-mai*, tj. od vode. To je zadovoljilo zapitanika jer je pomislio da se radi o imenu plemena a njih dvojica su istinu rekli, shodno kur'anskim riječima: *Sve živo smo iz vode stvorili*.⁸⁵

⁸³ Hadis bilježi Tirmizi i kaže da je predaja hasen-garib. Šejh Albani svrstava je u hasen-predaje.

⁸⁴ Hadis bilježi Muslim.

⁸⁵ *El-Enbija'*, 30.

Briga spram mladih

Lijep odnos prema svim generacijama, naročito prema mladim, doprinio je jačanju interesa za ideju koju je zastupao. Njegov bratski i očinski odnos prema mlađoj generaciji rezultirao je prelaskom velikog broja mladića na islam. Njegova strategija bila je dalekosežna, jer su mladi snaga, temelj i budućnost jednog društva.

Najbolji primjer takvog odnosa nalazimo za vrijeme oskudice u Mekki 5-6. god. po Hidžri. Idolopoklonici su zamolili Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da ukine zabranu na izvoz namirnica iz islamizirane Jemame u Mekku. Vjerovjesnik, s.a.v.s., ne samo da je to učinio bez ikakvih uvjeta, nego je i znatnu sumu u iznosu od 500 zlatnika, kao pomoć, dostavio mekkanskoj idolopokloničkoj omladini, na što je Ebu Sufjan izjavio: *Muhammed time želi zvesti naše mlade*⁸⁶. To je izuzetno djelotvorno utjecalo na mekkansku omladinu u približavanju islamu i smanjenju neprijateljstva prema muslimanima.

U brojnim hadiskim zbirkama navodi se više predaja koje ilustriraju Poslanikov, s.a.v.s., izuzetno lijep i prijatan odnos prema djeci. Tako Enes b. Malik, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom, vidio Ebu Talhinog sina, kako se igra s malim slavujem, rekavši mu: "Ebu Umeyr, šta je uradio – ili odakle je – nugajr (slavujčić, vrapčić)?"⁸⁷

Poslanikovo, s.a.v.s., igranje s unucima Hasanom i Husejnom, Allah bio s njima zadovoljan, na najbolji način govori o njegovoj ljubavi prema generacijama koje stasavaju.

⁸⁶ Es-Serhasi, *Šerhu sijeri-l-kebir*, 1/69. Usporedi: Dr. Muhammed Hamidullah, *Muhammed, a.s.*, 2/272.

⁸⁷ Bilježi Buhari u *Sahihu* i *El-Edebu-l-mufredu* i Muslim u *Sahihu*.

Obećavanje nagrade

Nagrada je najčešće sredstvo poticanja. Ona je vrlo osjetljivo odgojno sredstvo. Treba dobro paziti da nagrada ne postane sama sebi cilj, nego samo sredstvo za postizanje viših etičkih ciljeva.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., običavao je odsticati vjernike na dobro djelo i ostavljanje negativnosti, obećavajući im za to nagradu. Njegovo obraćanje privlačno je a obećanje ljudima blisko i drago. Evo primjera koji svjedoče u prilog tome:

Mu'az b. Enes, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Ko savlada srdžbu, i onda kada bude u stanju da je ispolji, Allah će ga pozvati na Sudnjem danu pred cijelim svijetom da sebi izabere koju god hoće od džennetskih hurija.*⁸⁸

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kazao: *Vjernika i vjernicu ne prestaju pogadati razne nedaće u njima samima, u njihovoj djeci ili imetku, sve dok im se ne izbrišu svi grijesi, tako da će sresti Allaha bez ijednog grijeha.*⁸⁹

Sa'd b. Ebi Vekkas, r.a., prenosi da je Muhammed, s.a.v.s., rekao: *Zaista nećeš ništa potrošiti tražeći time Allahovo zadovoljstvo, a da za to nećeš biti nagrađen, pa čak i za ono što staviš u usta svojoj ženi.*⁹⁰

Ebu Hurejre, r.a., prenio je predaju od Poslanika islama, s.a.v.s., u kojoj se kaže: *Pet dnevnih namaza i džuma do džume brišu grijeha koji su učinjeni između njih, ukoliko nisu počinjeni veliki grijesi.*⁹¹

⁸⁸ Hadis bilježe Ebu Davud i Tirmizi.

⁸⁹ Hadis bilježi Tirmizi i ocjenjuje ga kao hasen-sahih.

⁹⁰ Hadis bilježi Buhari.

⁹¹ Hadis bilježi Tirmizi i kaže da je hasen-sahih.

Burejde el-Eslemi, r.a., kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., izjavio: *One koji po mraku i tami idu u džamiju, obraduj potpunim svjetlom na Sudnjem danu!*⁹²

Adekvatna obećanja

Obećanje je sredstvo kojim se najavljuje nešto prijatno, kao što je pohvala ili nagrada ono čime se odgajanik motivira da se aktivira u činjenju dobrih djela. Ova metoda ima snažno djelovanje, ali se javlja i rizik rada i angažiranja samo zbog obećane nagrade. Neizvršeno obećanje ruši autoritet odgajatelja. Zato ne treba puno obećavati, a ako se već obeća, onda to treba obavezno ispuniti.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je u svom odgojnom radu demonstrirao odgajatelja koji nikada nije nešto obećao a da to nije i izvršio. Njegova obećanja često se odnose na onaj svijet i džennetske ljepote, što je još više motiviralo njegove odgajanike.

On je precizno znao kada, koga i u kojoj situaciji treba podstaknuti na dobro djelo. Za to, naravno, treba adekvatno obećanje koje će aktivirati druge da čine pozitivna djela.

Tako Abdullah b. Ebi Evfa, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pred jednu odlučujuću bitku, kada je već Sunce krenulo ka zapadu, ustao i prisutnima se obratio sljedećim riječima: *O ljudi! Nemojte priželjkivati susret s neprijateljem i od Allaha tražite selamet, a kada se s njima sukobite, onda budite strpljivi i znajte da je Džennet pod sjenama sablji!*⁹³

Nije onda čudo što su ljudi, čuvši za ovo obećanje, lomili korice sablji i odlazili u borbu sve dok nisu položili svoj život na Allahovom putu.

⁹² Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madže i Hakim.

⁹³ Hadis bilježi Muslim.

Moć ubjeđivanja

Njegove odgojne metode dostigle su savršenstvo. Kratko obraćanje ljudima, utemeljeno na čvrstim argumentima i njegovom lijepom odnosu prema svakome, rezultirali su briljantnim uspjesima.

Najbolji pokazatelj za to je kratko Poslanikovo, s.a.v.s., obraćanje u kojem je tretirao vrijednost i značaj borbe na Allahom putu i afirmiranju istine. Tom prilikom javio se jedan nemusliman upitavši Vjerovjesnika, s.a.v.s., da li će prvo preći na islam pa se boriti ili obrnuto, na što mu je on rekao da prvo treba izgovoriti šhadet pa se onda boriti, što je on i učinio i borio se sve dok nije pao kao šhid. Nakon spomenutog slučaja, Poslanik islama, s.a.v.s., rekao je: *Ovaj je malo radio, a puno zaradio!*⁹⁴

Angažiranje pojedinca

Odgojne metode Allahovog Poslanika, s.a.v.s., obuhvataju sve uzraste, staleže i spolove. Niko se ne ostavlja po strani i bez angažmana. Znajući da svi ne mogu ići u borbu, da svi nisu hrabri za takve poduhvate i da bi, možda, vrijeme trošili bez nekih korisnih zadataka, Poslanik, s.a.v.s., svojim, samo njemu poznatim metodama, angažira svakog pojedinca u čemu se ko može iskazati.

Zejd el-Džuheni, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Ko opremi borca na Allahovom putu, ili ga zamijeni u njegovoj porodici, kao da se i on borio!*⁹⁵

Ovim Poslanik, s.a.v.s., otklanja psihološki teret onima, koji iz opravdanih razloga nisu otišli u borbu.

⁹⁴ Hadis bilježi Muslim.

⁹⁵ Hadis bilježi Buhari.

Briga za svakog čovjeka

Njegova briga za svakog čovjeka konstantno je prisutna. On uvijek traži rješenje iz bezizlazne situacije. Koliko li je samo ljudi prešlo na islam zahvaljujući njegovim metodama, a bili su u beznađu?! On im je otvorio vrata nade, izlazak iz bespuća i smirivanje uznemirene strasti.

Pogledajmo hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., i to će nam, itekako, biti jasno. Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže: *Allah se nasmije dvojici ljudi koji ubiju jedan drugoga i obojica uđu u Džennet!* Ashabi su upitali: *Kako to, Allahov Poslaniče!?* On je odgovorio: *Jedan bude ubijen, pa uđe u Džennet, a drugome Allah omogući pokajanje, uputi ga u islam, a on se, onda, bori na Allahovom putu i pogine kao šehid!*⁹⁶

Metoda kazivanja

Da bi ideju islama što više približio onima kojima se obraćao i da bi na njih odgojno djelovao, Muhammed, a.s., često se koristio kazivanjima i pričama. Ta kazivanja efektivno su djelovala na svijest ljudi i time se olakšavalo prihvatanje određenih propisa i odbacivanje negativnosti. Osim toga, takva kazivanja podsticajno su djelovala na slušaoce u mnogim segmentima njihova života.

Tako Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Jedan čovjek je, putujući, izuzetno ožednio, te našavši jedan bunar siđe i napi se vode. Kada je izišao, ugledao je jednog psa kako plazi jezik i jede blato od žedi. Čovjek tada primijeti: Psa je snašla žed kao što je i mene bila snašla! Zatim je, ponovo, sišao u bunar, zagrabio svojom obućom vodu, a onda je zubima nosio vraćajući se iz bunara i napojio psa. Zbog toga mu je Allah oprostio. Ashabi su,*

⁹⁶ Hadis bilježi Muslim.

tada, upitali: Zar i u usluzi životinjama imamo nagradu?! Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: U svemu što ima živu jetru je nagrada!⁹⁷

Habbab b. Erett, r.a., prenosi: Mi smo se požalili Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., na progone idolopoklonika, a on bijaše u hladu Kjabe, naslonjen na svoj ogrtač, pa mu rekosmo: *Zar nećeš tražiti pomoć od Allaha?! Zar nećeš učiniti dovu?! On na to odgovori: Znajte da je među narodima prije vas bilo pojedinaca za koje bi iskopali rupu u zemlji. Zatim bi osuđenog stavili u rupu, donijeli pilu i njome mu prepilali glavu na dva dijela, ili bi mu željeznim bodljama meso i kožu od kostiju odvajali. Sve to ne bi ga natjeralo da ostavi svoju vjeru. Tako mi Allaha, uistinu će Allah upotpuniti ovu vjeru tako da će konjanik putovati sam iz San'a do Hadrameuta⁹⁸ nikog se ne plašeći, izuzev Allaha i vuka, zbog svoga stada. Međutim, vi ste nestrpljivi!⁹⁹*

Buđenje nade u čovjeku

Poslanik islama, s.a.v.s., u svojim odgojnim nastupima ne ostavlja vjerniku prostor za razočarenje i potištenost. Naprotiv, uvijek budi nadu i obećanje zbog čega vjernik, bez obzira na poteškoće i iskušenja, izlazi ozaren i zadovoljan. Koliko se vjernik psihološki rasterećuje najbolje će ilustrirati sljedeći primjeri:

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Allah Uzvišeni reši: Mome robu – vjerniku, kome Ja usmrtime voljenu osobu, a on se stripi, nema druge nagrade osim Dženneta!¹⁰⁰*

Enes, r.a., prenosi od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., da je Allah Uzvišeni rekao: *Ukoliko Ja nekog od Svojih robova*

⁹⁷ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

⁹⁸ Tj. s kraja na kraj Arabijskog poluotoka

⁹⁹ Hadis bilježi Buhari.

¹⁰⁰ Hadis bilježi Buhari.

*iskusam oduzimanjem vida, pa se strpi, to ću mu nadoknaditi Džennetom!*¹⁰¹

Ebu Se'id i Ebu Hurejre, r.a., prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Vjernika ne pogodi nikakva nedaća ili bolest, niti tuga ili žalost, niti bilo kakva nezgoda, čak ni obični ubod trna, a da mu, zbog toga, Allah ne oprostí dio njegovih grijeha!*¹⁰²

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Poslanik islama, s.a.v.s., rekao: *Vjernika i vjernicu ne prestaju pogađati razne nedaće: one koje se odnose na njih, njihovu djecu ili imetak, sve dok se ne izbrišu njihovi grijesi, tako da susretnu Allaha bez ijednog grijeha!*¹⁰³

Enes, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Kada Allah htjedne Svome robu dobro, onda požuri s kaznama još na ovom svijetu. A kada Allah htjedne Svome robu zlo, onda mu odgodi kaznu za grijeh, kako bi je u potpunosti iskusio na ahiretu! Zatim je dodao: Veličina nagrade je, doista, prema veličini iskušenja! Zato, kada Allah zavoli jedan narod, postavi ga na razne kušnje, pa ko bude zadovoljan time, Allah će biti zadovoljan njime, a ko se srdi zbog toga, njemu pripada Allahova srdžba!*¹⁰⁴

Koliko je Allahov Vjesnik, s.a.v.s., budio i prosto rasplamsavao nadu u svijesti ljudi najilustrativnije će nam dočarati hadis o vanserijskom ubici. Naime, u predanju Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., navodi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao:

Davno prije vas bio je jedan čovjek koji je ubio 99 osoba, pa je upitao za najučinijeg čovjeka na svijetu, te su ga uputili na nekog pobožnjaka. On ode do njega i kaže mu da je ubio 99 osoba, pa ga onda upita ima li za njega nade i oprosta kod Allaha Uzvišenog. Na to mu taj pobožnjak odgovori da za njega nema nade niti oprosta.

¹⁰¹ Hadis bilježi Buhari.

¹⁰² Hadis bilježe Buhari i Muslim.

¹⁰³ Hadis bilježi Tirmizi i ocjenjuje ga kao hasen-sahih.

¹⁰⁴ Hadis bilježi Tirmizi i ocjenjuje ga kao hasen.

Čovjek se nakon toga diže i ubi i tog isposnika i napuni stotinu ubijenih!

Zatim mu ponovo naumpade da upita ħu najučenijeg čovjeka na Zemlji, pa ga zaputiše kod jednog učenjaka, kome je on otišao i ispričao kako je ubio 100 osoba, a onda ga upitao: ima li ħa njega takvog nade i pokajanja?! Učenjak mu na to odgovori: „Svakako da ima! Ko te sprečava da se pokaješ?! Idi u tu i tu zemlju, u njoj žive ljudi koji iskreno Allahu robuju, pa im se i ti pridruži u robovanju, i nipošto se ne vraćaj u svoju sredinu, jer je ona pokvarena.“

Spomenuti čovjek se uputi ka toj zemlji, ali ga negdje napola puta zadesi smrt! O njemu nastade spor između meleka milosti i meleka kazne.

Meleki milosti rekoše: On je došao kao pokajnik od grijeha i srećem svojim akrenut prema Allahu!

Meleki kazne rekoše: On nikada nije učinio nijedno dobro djelo!

Tada melecima stiže jedan drugi melek, u ljudskom liku, koga oni uzеше ħa arbitra da im u tome presudi. Melek-arbitar im predloži: Izmjerite rastojanje između jednog i drugog mjesta, pa kojem od njih bude bliži, njemu i pripada!

Meleki izmjeriše rastojanje i ustanoviše da je bliži zemlji kojoj je bio krenuo, te ga uzеше meleki milosti!¹⁰⁵

Zar je postojala osoba koja je ulijevala više nade u svijest ljudi od Poslanika islama, s.a.v.s.?! Ko je, nakon, ovakvih primjera, mogao ostati ravnodušan prema islamu i ostati u beznadu?!

Ovaj primjer, takođe, ukazuje na opasnost davanja fetve, šerijatskopравnog rješenja, bez potrebnog znanja. S fetvom koja nije utemeljena na istinskim izvorima i neophodnom znanju može se neko upropastiti i izgubiti

¹⁰⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

nadu, a sa utemeljenom fetvom i stvarnim znanjem čovjek može samo profitirati i zadobiti i ovosvjetsko i onosvjetsko dobro! To, uostalom, pokazuju dvije različite fetve i mišljenja spomenuta u ovom hadisu.

Stalno odazivanje na molbe

Jedna od prepoznatljivih Poslanikovih, s.a.v.s., metoda koja je vezivala ljude za određenu ideju jeste stalno odzivanje ma molbe onih koji nešto traže, samo ako je to u skladu s islamskim propisima, svejedno da li se radilo o davanju savjeta, materijalnom potpomaganju ili, pak, dovi Allahu, za nekog od svojih sljedbenika.

Primjer Ebu Hurejrea, r.a., to najbolje potvrđuje. On, naime, kaže: *Pozivao sam svoju majku u islam, budući da je bila idolopoklonik. Kada sam je jednog dana pozvao, čuo sam kako se veoma ružno izražava o Poslaniku, s.a.v.s. Došao sam Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., plaćući, zamolivši ga: Allahov Poslaniče, pozvao sam svoju majku u islam, ali me je odbila! Kada sam je danas pozvao, čuo sam veoma loše riječi o tebi! Molim te, prouči dovu Allahu da uputi Ebu Hurejreovu majku! Allahov Poslanik, s.a.v.s., tada je proučio: Gospodaru, uputi majku Ebu Hurejreovu! Izšao sam od njega radostan zbog toga. Kada sam se približio kući, majka je začula moje korake i rekla mi: Sačekaj, Ebu Hurejre! Čuo sam pljuštanje vode. Ona se okupala, obukla odjeću i pokrivač, otvorila mi vrata a onda izjavila: Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu"! Vratio sam se Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Plakao sam od sreće! Rekao sam mu: Allahov Poslaniče, donosim ti radosnu vijest: Allah je uslišio tvoju dovu i moju majku je uputio! On je zahvalio Allahu i rekao: Dobro! Tada sam mu rekao: Allahov Poslaniče, moli Allaha da ja i moja majka budemo dragi vjernicima, kao i oni nama!, na što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., proučio: Gospodaru, učini Svoga roba i njegovu majku dragim Tvojim robovima, a i njima*

*dragim druge vjernike! Nakon toga, nije bilo ni jednog vjernika koji je čuo za mene a da me nije zavolio, iako me nije ni vidio!*¹⁰⁶

Isticanje ahiretskog uživanja

Isticanje uživanja na ahiretu pozitivno je djelovalo na podnošenje svih ovozemaljskih iskušenja. Takvom mudrom metodom Allahov Poslanik, s.a.v.s., je na najbolji način učvršćivao svoje sljedbenike da ne poklenknu pred iskušenjima na putu ispravnog odgoja.

Abdullah b. Abbas, r.a., prenosi: Jednom prilikom je Omer b. el-Hattab, r.a, došao kod Vjerovjesnika, s.a.v.s, koji je spavao na tvrdoj hasuri, od koje su mu na tijelu i licu bili ožiljci, tako da je Omer, r.a., zaplakao. Poslanik, s.a.v.s., ga je upitao: *Šta te je rasplakalo?* On je odgovorio: *Allahov Poslaniče, perzijski kralj i bizantijski car uživaju i pored svog kufra, a ti si Allahov Poslanik!* On mu reče: *Zar nisi zadovoljan da njima pripadne dunjaluk a tebi ahiret?*¹⁰⁷

Podsjećanje na ahiretska uživanja doprinosi da zaboravimo na ovosvjetske nesreće i da ih bezbolnije podnosimo. Kako i ne bismo, kada Allahov Poslanik, s.a.v.s, u hadisu, koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., obećava: *U tom će se začuti glas: O stanovnici Dženneta, od danas ćete uvijek biti zdravi i više nikada bolesni nećete biti! Od danas ćete vječno živjeti i više nikada umrijeti nećete! Od danas ćete uvijek mladi biti i više nikada ostarjeti nećete! Od danas ćete u izobilju uživati i više nikada nestašicu osjetiti nećete!*¹⁰⁸

¹⁰⁶ Hadis bilježi Muslim.

¹⁰⁷ Hadis bilježi Muslim.

¹⁰⁸ Hadis bilježe Muslim i Tirmizi.

U tom značenju su i riječi Allaha Uzvišenog: *(I njima će se doviknuti: Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili!)*¹⁰⁹

Kako bi vjernik mogao ostati imun na obećanja koja je od Vjerovjesnika, s.a.v.s, prenio Ebu Hurejre, r.a.? *Allah Uzvišeni veli: Svojim dobrim robovima sam pripremio ono što oko nije vidjelo, uho nije čulo niti je na ljudski um palo.*¹¹⁰ Poslanik, s.a.v.s., dalje nastavlja: *Potvrda za to su i riječi Allaha Uzvišenog: (I niko ne zna kakve ih, kao nagrada za ono što su činili, skrivene radosti čekaju!)*¹¹¹

Velikodušnost i praštanje

Poslanikova, s.a.v.s, velikodušnost i stalna praksa praštanja, i onda kada je bio superioran i imao mogućnost druge kazniti, uveliko će osvojiti srca ljudi i promijeniti njihov život. Kakav je samo mogao ostaviti trag Allahov Poslanik, s.a.v.s., na čovjeka koji ga je htio ubiti, a nakon što se situacija promijenila i takvu mogućnost zadobio Vjerovjesnik, s.a.v.s, on ga, umjesto ubistva ili bilo kakvih drugih sankcija, velikodušno oslobađa i veoma ljubazno ispraća?! Takav postupak je na najefikasniji način razoružao tog čovjeka, i od ljutog neprijatelja islama i muslimana načinio iskrenog sljedbenika te ideje i gorljivog da'iju na Allahovom putu!

Džabir b. Abdullah, r.a., prenosi da su se muslimani poslije jedne bitke razišli u jednoj dolini i odmarali se u hladovima stabala, što je, takođe, i Poslanik, s.a.v.s., učinio. Svoju sablju objesio je o granu stabla pod kojim se odmarao. Kada se probudio vidio je neprijatelja kako mu stoji iznad

¹⁰⁹ *El-A'raf*, 43.

¹¹⁰ Bilježe Buhari, Muslim i Ibn Madže.

¹¹¹ *Es-Sedžda*, 17.

glave, s njegovom sabljom, i veli mu: *Ko će te odbraniti od mene?* Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovori: *Allah!* I drugi put ga je upitao: *Ko će te odbraniti od mene?* Poslanik, s.a.v.s., mu je mirno odgovorio: *Allah!* Nakon toga situacija se promijenila. Međutim, Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije ga kaznio, nego mu je velikodušno oprostio!¹¹²

U rivajetu Ebu Bekra el-Isma'ilija stoji: Kada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Allah!* Neprijatelju je sablja ispala iz ruke, a onda ju je uzeo Poslanik, s.a.v.s., upitavši ga: *A ko će sada tebe odbraniti od mene?* On ga je zamolio da prema njemu dobro postupi, pa ga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao: *Sjedočiš li da nema drugog boga osim Allaha i da sam ja Njegov poslanik?* On je odgovorio: *Ne! Ali ti obećavam da se neću boriti protiv tebe niti ću biti s narodom koji se bude protiv tebe borio!*, našto ga je pustio. Kada se vratio svojim drugovima, rekao im je: *Dolarzim vam od najboljeg čovjeka!*¹¹³

Ibn Ishak tvrdi da je taj idolopoklonik prešao kasnije na islam zbog spomenutog postupka Vjerovjesnika, s.a.v.s., a El-Vakidi tvrdi da je on, nakon prelaska na islam, izuzetno i puno da'vetski djelovao u svom narodu i da je, njegovim djelovanjem, veliki broj ljudi prihvatio islam!¹¹⁴

Poslanikov, s.a.v.s., lijep odnos spram Židova Zejd b. Sa'ne rezultirao je njegovim prelaskom na islam. On je, jednom prilikom, došao tražiti dug od Poslanika, s.a.v.s. Međutim, grubo se ponašao i vrijeđao Poslanika, s.a.v.s., nakon čega ga je Omer, r.a., htio ubiti. Poslanik, s.a.v.s., veoma smireno i sa smiješkom na usnama smirio je Omera, r.a., naredivši mu da izmiri dug Židovu, i ne samo to – nego da mu na to doda još dvadeset sa'a hurmi. Ovaj postupak

¹¹² Hadis bilježe Buhari i Muslim.

¹¹³ En-Nevevi, *Rijadu-s-salihin*, hadis br. 78.

¹¹⁴ Vidi: Ibn Hadžer, *Fethu-l-Bari*, 7/492

toliko je dirnuo spomenutog Židova, da je vrlo brzo nakon toga izgovorio šehadet i prešao na islam!¹¹⁵

Blagost i bratski odnos

Blagost i bratski odnos Poslanikov, s.a.v.s., prema svakom sljedbeniku rezultirali su zavidnim uspjesima. On je tuđe greške liječio blagošću. Greške je htio otkloniti, a ne grubo ih kritikovati i time problem još više produbiti. Dovoljno je, u ovom pogledu, navesti grešku koju je načinio Mu'avija es-Sulemi, r.a., i način na koji je reagovao Vjerovjesnik, s.a.v.s.

Jedan čovjek je kihnuo u toku namaza, pa mu je Mu'avija b. El-Hakim, koji je takođe bio u namazu, rekao: *Jerhamukellah!*, našto su svi ljudi, iznenađeni, počeli udarati po svojim stegnima. Mu'avija kaže: Kada je Allahov Poslanik, s.a.v.s., završio namaz, blago mi se obratio: *Ovaj namaz, doista, ne trpi govor ljudi. On sadrži slavljenje i veličanje Allaha i učenje Kur'ana!* Nakon toga, Mu'avija je izjavio: *Tako mi Allaha, nikada ni prije ni poslije ovoga, nisam sreo učitelja s ljepšim postupkom i ponašanjem od Poslanika, s.a.v.s!*¹¹⁶

Hrabrost i odvažno držanje

Vjerovjesnikova, s.a.v.s., hrabrost bila je njegova prepoznatljiva crta i osobina koja je izuzetno doprinijela njegovom uspjehu u odgajanju. Hadiska i biografska djela puna su primjera Poslanikove, s.a.v.s., srčanosti, odvažnosti i hrabrosti, čime se, nedvojbeno, razaznavala izuzetna sinteza između njegovih riječi i djela, teorije i prakse. To je posebno utjecalo na njegove drugove a kasnije i na sve druge

¹¹⁵ Ovaj slučaj spominju Ibn Sa'd, Taberani, Hakim, Ibn Kesir, Ibn Hadžer, Hejsemi i dr.

¹¹⁶ Hadis bilježi Muslim.

sljedbenike njegovog životnog puta i pravca. Rizikovanje života najsigurniji je pokazatelj istinitosti ideje za koju se angažira.

Metoda obećanja i zastrašivanja

Allahov Poslanik, s.a.v.s., u svom odgojnom radu koristio se raznovrsnim i djelotvornim metodama. Temeljna karakteristika njegovih odgojnih metoda bila je savršena procjena mjesta i vremena. Način na koji on interpretira časni islam kreće se od obećanja Dženneta i njegovih ljepota, do zastrašivanja Džehennemom i njegovim strahotama. Zato se koristio argumentima veoma bliskim ljudima, njihovom životu i navikama, čime aktivira ljudski intelekt i uspavanu svijest.

Abdullah b. Mes'ud, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Džennet je, zaista, bliži svakome od vas od sveže vaše obuće, a i Džehennem isto tako!*¹¹⁷

Enes, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., kazao: *Umrlog prati trije: porodica, imetak i djela. Dvoje se vraća a jedno ostaje s njim. Vraća se njegova porodica i njegov imetak, a sa njim ostaju njegova djela!*¹¹⁸

Ebu Zerr, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Meni su izložena djela mojih sljedbenika, dobra i loša, pa sam vidio da u dobra djela spada i uklanjanje s puta onoga što smeta prolaznicima, a da u loša djela spada i neuklonjena pljuvačka iz džamije!*¹¹⁹

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Uistinu sam vidio jednog čovjeka kako se šeta po*

¹¹⁷ Hadis bilježi Buhari.

¹¹⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

¹¹⁹ Hadis bilježi Muslim.

*Džennetu zbog jednog drveta koje je uklonio s puta kako ne bi smetalo prolaznicima!*¹²⁰

Džabir, r.a., prenosi da je Poslanik islama, s.a.v.s., rekao: *Nijedan musliman ne zasadi sadnicu s koje pojede čovjek, ili životinja, ili ptica a da to njemu ne bude sadaka, sve do Kijametskog dana!*¹²¹

Zaključak

Naravno, savršene metode mogle su rezultirati i savršenim rezultatima. Spomenutim metodama mogao se služiti samo onaj koga je Njegov Gospodar odgojio i najbolji mu odgoj dao. Upravo tako perfektnim metodama u odgoju mogla se odgojiti plejada časnih ashaba.

Uz te metode Abdullah b. Omer, r.a., znao je za kulturu ponašanja i islamski bonton sa samo pet godina života!

Samo u takvoj školi mogao se odgojiti Abbas, r.a., amidža Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji je od njega bio stariji dvije godine, ali je na pitanje: *Ko je stariji: ti ili Poslanik, s.a.v.s?*, odgovorio: *Allahov Poslanik, s.a.v.s., je stariji, a ja sam rođen dvije godine prije njega!!!*¹²²

¹²⁰ Hadis bilježi Muslim.

¹²¹ Hadis bilježi Muslim.

¹²² Es-Sujuti, *Tarihu-l-hulefa'*, str. 99.

TEMELJNA ODGOJNA PODRUČJA

Odgoj je jedan od temeljnih ljudskih potreba i jedan od društvenih fenomena po kojima se čovjek i ljudsko društvo razlikuju od životinjskih grupa. Čovjek je društveno biće, a društvenim bićem postao je uz pomoć odgoja. Bez odgojne funkcije zajednički život u ljudskom društvu bio bi naprosto nemoguć. Otuda, odgoj datira otkako postoji i ljudsko društvo.

Odgoj je prijeka potreba društvenog života. On je, ustvari, jedan oblik samoodržanja i razvijanja života. On za socijalni život znači, po nekima, ono što i hrana i razmnožavanje za fiziološki život.

Često se odgoj definira kao proces formiranja čovjeka kao ljudskog bića, sa svim njegovim fizičkim, moralnim, intelektualnim, estetskim i radnim kvalitetama. Temeljni smisao odgoja, u njegovom opsežnijem značenju, sastoji se u prenošenju prethodnih iskustava čovječanstva, dosega i tekovina kulture i civilizacije na nove i mlade naraštaje, koji se tek pripremaju za život.

Odgoj je proces formiranja individue, svestranog formiranja svih njegovih svojstava, od intelektualnih, preko emocionalnih, pa sve do voljnih. To je čitav spektar izgrađivanja pozitivnih crta karaktera, formiranja slobodne svestrano razvijene čovjekove ličnosti. Inače, ukoliko se shvati u širem smislu, odgoj obuhvata čitav proces razvijanja i oblikovanja ličnosti odgajnika.

Ukoliko se odgoj shvati u ovako širem značenju, onda on obuhvata tri bitne odlike, tri bitna zadatka, odnosno, tri procesa odgoja:

- proces usvajanja znanja, vještina i navika;
- proces formiranja fizičkih i intelektualnih snaga i sposobnosti, i
- proces formiranja ličnosti i karaktera, tj. pogleda na svijet, čuvstvenog i voljnog života.¹²³

Ovako shvaćen pojam odgoja obuhvata dva karakteristična procesa: odgojni i obrazovni, odnosno pojam obrazovanja i pojam odgoja u užem značenju. Mnogi pojam *obrazovanje* definiraju kao proces usvajanja znanja, vještina i navika, a odgoj u užem smislu, definiraju kao usmjerenje na formiranje ličnosti i karaktera i formiranje onih pozitivnih kvaliteta zbog kojih cijenimo i respektiramo određene ličnosti.

Drugim riječima, odgoj i obrazovanje organski su i najuže međusobno povezani. Međutim, svjedoci smo, u praksi, da srećemo obrazovane, ali ne i dovoljno odgojene ljude, kao i poštene i karakterne, i tom smislu odgojene, ali nedovoljno obrazovane ljude.

Odgojno-obrazovni proces, gdje bi trebalo da budu ostvarivani i realizirani obrazovni i odgojni zadaci, svakako su, odgojno-obrazovne ustanove: škole, dječiji vrtići, odgojni domovi i zavodi, visokoškolske i druge institucije. Međutim, u posljednje vrijeme, osjeća se stanovita disharmonija između odgoja i obrazovanja u navedenim institucijama, pa se javlja bojazan da se takav trend ne nastavi.

¹²³ Uporedi: Dr. Pero Šimleša, *Pedagogija*, str. 12 i dr. R. Tomić, dr. I. Osmić i E. Karić, *Pedagogija*, str. 10.

Božanski i vjerovjesnički koncept odgoja

Božanski i vjerovjesnički koncept odgoja i obrazovanja nudi rješenja koja društvo nekada zagubi ili mu, usljed različitih društvenih strujanja, ona postanu nejasna, mutna i maglovita. Sretna sinteza obrazovanja i odgoja, koju njedri poslanička pedagoška praksa, nikada nije razdvojena niti presječena, kao što je praksa s današnjim obrazovno-odgojnim sistemom u svijetu.

Može se slobodno konstatirati da se danas obrazovanje prenamlađava u odnosu na odgoj, a obrazovanje, samo po sebi, ne odgaja ljude. Ono ih ne čini slobodnijim, boljim i humanijim, ono ih čini samo sposobnijim, efikasnijim i društveno korisnijim.

Otuda umni ljudi alarmiraju, kao što nas uči i historija, da obrazovani ljudi i obrazovani narodi mogu biti predmet manipulacije i mogu poslužiti zlu, ali tada znatno efikasnije od zaostalih pojedinaca i naroda.

Historija imperijalizma nudi niz istinitih priča o tome kako su civilizirani narodi vodili nepravedan, istrebljivački i podjarmljivački rat protiv manje obrazovanih, zaostalih naroda, koji su branili svoju slobodu. Civiliziranost napadača nije imala nikakvog uticaja na njegove ciljeve i metode. Ona je imala uticaja na njegovu efikasnost i samo je ubrzala poraz žrtava.

Školsko obrazovanje u civiliziranom svijetu isuviše je intelektualno, naučno, a premalo duhovno, humanističko. Ako upotrijebimo uobičajene termine, mogli bismo reći da je previše egzaktno, a premalo klasično.

Danas je potpuno moguće zamisliti mladog čovjeka koji je prošao sve stupnjeve obrazovanja, počev od obdaništa pa do fakulteta, a da ni u jednom jedinom slučaju nije čuo da treba biti dobar i ispravan čovjek. On je prvo učio pisati i računati, zatim je učio fiziku, hemiju, geografiju,

historiju, etnologiju, sociologiju, političke teorije i čitav spektar drugih znanosti. On je naučio masu fakata i, u najboljem slučaju, naučio je misliti, ali on nije oplemenjen.¹²⁴

Specifičan oblik egzaktnog obrazovanja je znanstvena specijalizacija. Specijalizacija je tendencija čiji je cilj sve veće i temeljitije uklapanje pojedinca u shemu društva, u društveni mehanizam. Ona degradira ličnost, ali osnažuje društvo i čini ga efikasnijim. Društvo uzima na sebe ulogu cjeline, a čovjek postaje dio društvenog mehanizma, i to sve manji i manji.

Obrazovanje je, nažalost, u mnogim zemljama indoktrinirano i tipično je po receptu civilizacije. U komunističkim zemljama, posebno prije pada komunizma, obrazovanje je bilo dirigirano i podređeno interesima vladajuće ideologije i političkog sistema. U kapitalističkim zemljama ono je u najvećoj mjeri prilagođeno zahtjevima ekonomije i u službi je industrijskog sistema.

Tako je Lenjin, eksplicite, isticao da obrazovanje ne smije biti neutralno, objektivno, apolitično, a poznati američki ekonomski teroretičar i jedan od najboljih poznavalaca industrijskog sistema u svijetu John K. Galbraith, smatra da moderno visoko obrazovanje mora biti temeljito prilagođeno potrebama industrijskog sistema.¹²⁵

Sve to jasno dovodi do zaključka da je škola koja servira i nameće gotova etička i politička rješenja, sa stanovišta kulture, barbarska. Ona ne formira slobodne ličnosti, nego podanike i kao takva, možda, doprinosi civilizaciji, ali unazađuje kulturu.

Ako, pak, razmotrimo razliku između kulture i mas-kulture, odnosno masovne kulture, onda ćemo primijetiti da

¹²⁴ Pogledaj zanimljivo razmišljanje: Alija Izetbegović, *Islam između Istoka i Zapada*, str. 62-63.

¹²⁵ Isti izvor, str. 64.

je subjekt svake kulture čovjek pojedinac, kao ličnost, dok je subjekt, odnosno objekt masovne kulture skupina, masa. Čovjek ima dušu, a masa ima samo potrebe. Zato je svaka kultura uzdizanje i usavršavanje čovjeka, dok je mas-kultura zadovoljavanje potreba. Masovna kultura obrazuje, ali ne odgaja!

U masovnoj kulturi ljudi su podijeljeni na *proizvođače* i *potrošače* kulturnih dobara. Ima li neko da misli da stvarno može uticati na sadržaj televizijskog programa, ako već ne spada u onu malu grupu koja osmišljava, uređuje i realizira taj program? Tzv. masovna sredstva komunikacije – štampa, radio i televizija, ustvari su, sredstva masovne manipulacije. Na jednoj strani stoje redakcije koje pripremaju i realiziraju programe, sastavljene od malog broja ljudi, a na drugoj pasivni milionski auditorij.

Svjedoci smo kako sredstva masovne kulture i komunikacije: radio, film, televizija, i u, posljednje vrijeme, i internet, kada su ona u monopolu vlasti, mogu poslužiti za stvaranje lažnih uzora i ideala i za masovno zabludijevanje i zaglupljivanje najgore vrste. Više se ne mora upotrebljavati gruba sila da se vlada narodom protiv njegove volje. To se trenutno postiže *legalnim načinom*, paraliziranjem narodne volje, serviranjem gotovih *istina* zamorenim narodnim masama, kojima se radom, mitinzima i jeftinim i vulgarnim zabavama oduzima vrijeme da razmisle i pokušaju da dođu do vlastitih sudova o ljudima i događajima.

MORALNI ODGOJ

Moralni odgoj sastavni je dio cjelokupnog odgoja. Moral regulira odnose među ljudima, etika ga proučava i unapređuje, a moralni odgoj podržava i ostvaruje. Pod moralnim odgojem razumijevamo proces moralnog formiranja, moralnog oblikovanja ličnosti, proces formiranja pojedinca u društvenu ličnost. To je proces formiranja moralnih kvaliteta čovjeka, njegove moralne svijesti, pogleda i stavova, razvijanje moralnih osjećaja, pozitivnih svojstava volje i karaktera, formiranje vještina i navika moralnog ponašanja i djelovanja u određenom društvu, u suglasju s prihvaćenim moralnim koncepcijama.

Smisao i zadatak moralnog odgoja je da utiče na formiranje svih pozitivnih svojstava čovjeka, njegove intelektualne, emotivne i voljne sfere, i da tako pomogne i omogući razvijanje i usavršavanje pozitivnih duševnih ličnosti. Pomoću moralnog odgoja nastojimo da svaka individua postane punovrijedna i cjelovita ličnost.

Temeljni cilj moralnog odgoja usmjeren je na formiranje slobodne, humane i moralne ličnosti, a zadatke moralnog odgoja možemo koncipirati u pet temeljnih tačaka:

- 1) upoznavanje morala i njegove teorije,
- 2) usvajanje moralnih stavova, formiranje uvjerenja,
- 3) formiranje navika moralnog ponašanja i djelovanja,
- 4) odgajanje pozitivnih osobina volje i karaktera,
- 5) formiranje i njegovanje smisla za etičke vrednote.

Stoljećima je moralni odgoj proizlazio iz postavke da je moralnost čovjeku prirođena, dakle, da nije rezultat realnih odnosa u društvu, već da je snaga koja te odnose oblikuje.

Ljudi su se od djetinjstva dijelili na dobre i loše prema prirodi. U tom okviru shvatanja da je moralnost čovjeku prirodna formirana su dva stajališta: prvo je proizlazilo iz teze da je čovjek po prirodi loš (npr. *istočni grijeh* u kršćanskoj mitologiji), a drugo je mišljenje da je čovjek po prirodi dobar (npr. *Emil* J. J. Rousseaua).¹²⁶

Islamska predodžba tog problema leži u činjenici da se svako dijete rađa čisto i nenatrunjeno i spremno da prihvati sva lijepa i pozitivna svojstva, ali ga roditelji, sredina i društvo u kojem živi i odrasta formiraju prema svojim uticajima. Ovu predodžbu najbolje ilustriraju riječi Allahovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s., kada kaže:

*- Svako se dijete rodi u ispravnoj vjeri, pa ga roditelj učini jevrejom, kršćaninom ili vatropoklonikom, kao što se životinja rađa potpuno zdrava. Vidite li kakvog nedostatka na njoj dok je vi ne osakatite?*¹²⁷

Kada čitamo misli filozofa i velikana ljudske misli tokom historije, fascinira nas njihov osjećaj za realnost i težnja ka uzvišenim principima. Međutim, tek kada analiziramo pedagoške metode i divne primjere ljudskosti i etike koje je iznjedrio Allahov poslanik, Muhammed, s.a.v.s., tek onda dolazimo do zaključka da se zaostavština filozofa i svjetskih velikana ne može mjeriti s perfektnim metodama i

¹²⁶ Vidi: Dr. S. Pataki, *Opća pedagogija*, str. 263-301; Marica Dekleva, *Pedagogija*, 1/375 i dr. Ante Vukasović, *Pedagogija*, str. 127-131.

¹²⁷ Ovaj hadis je autentičan. Bilježe ga Buhari, Muslim, Ebu Davud, Ahmed i Malik u svojim hadiskim zbirkama. Iz ovih riječi jasno se vidi da srca, po svojoj prirodi, vole i obožavaju svoga Stvoritelja. Promjenom prirode promijeni se i to obožavanje i ljubav. Pošto se promjene prirode ljudi, Allah Uzvišeni pošalje poslanike da ih poprave i vrate u stanje u kojem su stvoreni. Oni koji ih slijede vrata se na prirodno stanje, a oni koji ne slijede ostanu onakvi kakvi jesu.

fascinantnim primjerima posljednjeg odgajatelja među Allahovim poslanicima i izaslanicima.

Ako analiziramo briljantnu zaostavštinu brojnih svjetskih filozofa, pedagoga i drugih velikana, ustanovit ćemo da ona često ima brojnih nedostataka i nedorečenosti, što se ne može konstatirati za Poslanikov, s.a.v.s., odgojni opus, upravo zbog toga što je učio od Savršenog, Sveznanog i Nepogrešivog, kao što to Vjerovjesnik, s.a.v.s., s ponosom i ističe: *Odgajao me je moj Gospodar i najbolji mi odgoj dao!*¹²⁸

Vjerovjesnik, s.a.v.s., jasno je precizirao svoju primarnu ulogu u društvu, rekavši: *Ja sam, ustinu, poslan kao učitelj!*¹²⁹, a u drugom hadisu ističe: *Poslan sam kako bih upotpunio moralne vrednote!*¹³⁰

Namaz, post, zekat, hadž i ostali ibadeti upravo trasiraju put do savršenih vrlina i moralnih vrednota, zahvaljujući kojima život dobija svoj pravi značaj i istinsku važnost. Zbog ovih plemenitih manira, koji su povezani s takvim životom ili pripremaju uvjete za njega, spomenuti ibadeti zauzimaju važno mjesto u Allahovoj vjeri. Ako se čovjek ne okoristi njima, ne očisti srce, ne izoštri um i ne harmonizira svoju vezu s ljudima i Gospodarom, onda je potpuno zalutao.

Otuda, vjera predstavlja snagu koja odvraća od niskosti i upućuje na plemenite principe. Allahov Poslanik, s.a.v.s., objašnjava da čvrst i stabilan iman neminovno rađa čvrst i plemenit moral. Svaka devijacija u moralu potiče od slabosti ili potpunog odsustva stvarne vjere i stabilnosti

¹²⁸ Hadis koji prenosi Abdullah b. Mes'ud, r.a., ima, prema hafizu Sujutiju, dobro predanje, dok ga Albani smatra slabim. Bilježi ga i imam Es-Sem'ani u djelu *Edebu-l-imlai*.

¹²⁹ Hadis bilježe Ibn Madže i Darimi u svojim sunenima.

¹³⁰ Hadis bilježe Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*; Malik u *El-Muwettau* i Hakim u *El-Mustedreku*.

morala. Vjerovjesnik, s.a.v.s., moral i moralne vrline ne odvaja od imana. Najbolje to ilustrira hadis u kojem on kaže: *Stidljivost i iman su usko vezani. Kada nestane jedan, nestane i drugi.*¹³¹

To primjećujemo i u sljedećem hadisu gdje Allahov Poslanik, s.a.v.s., napominje da čovjek koji uznemirava i zlostavlja svoje komšije zaslužuje najstrožiju kaznu. On kaže: *Tako mi Allaha, ne vjeruje! Tako mi Allaha, ne vjeruje! Tako mi Allaha, ne vjeruje!* Ashabi upitaše: *Ko, Allahov Poslaniče?*, a on odgovori: *Onaj od čijeg uznemiravanja komšije nisu sigurni!*¹³²

Muhammed, s.a.v.s., je neumorno radio na usađivanju i učvršćivanju ovih moralnih vrednota ljudi. Afirmirao je plemenite moralne osobine i osuđivao nemoralno i loše ponašanje svojih sljedbenika, što se vidi i iz sljedećeg hadisa. Naime, jedan čovjek je upitao Vjerovjesnika, s.a.v.s.: *Allahov Poslaniče, ta i ta žena mnogo obavlja namaz, posti i dijeli sadaku, ali stalno uznemirava svoje susjede!*, na što je on energično odgovorio: *Ona će biti u Vatri!* Međutim, kada mu je tom prilikom rečeno: *Ima jedna žena, Allahov Poslaniče, koja malo klanja i posti, ali udjeljuje komade mladog sira i ne uznemirava susjede!*, on je odgovorio: *Ona će biti u Džennetu!*¹³³

Vjerovjesnikov, s.a.v.s., odgovor ukazuje na izvanrednu vrijednost upravo moralnih principa. On, dakle, moral i moralno ponašanje vezuje s ispravnim ibadetom i smatra ga ključem uspjeha na dunjaluku i sretnog završetka na ahiretu.

Vidjeli smo da se pobožnom i bogobožnom osobom ne može smatrati neko ko, uz brojne ibadete, bude činio i ono što je pokušeno, mizerno i nemoralno. Pogledajmo kako takve postupke slikovito navodi Allahov Poslanik,

¹³¹ Hadis bilježe Hakim i Taberani.

¹³² Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*.

¹³³ Hadis bilje Ahmed u *Musnedu*.

s.a.v.s. On kaže: *Lijepo moralno ponašanje otapa grijeha kao što voda otapa led, a nemoralno ponašanje poništava djela kao što sirće kvari med!*¹³⁴

Kada se poroci i nemoralna djela namnože, počnu izjedati sve oko sebe i opasno se širiti, tako da čovjek biva lišen vjere kao što se lišava i oslobađa odjeće. Njegova tvrdnja da je vjernik postaje najobičnija floskula. Vrijedi li vjera bez morala i njegovih kvaliteta?! To, eksplicite, ističe Vjerovjesnik, s.a.v.s., kada kaže: *Tri osobine čine čovjeka licemjerom, pa makar i postio, klanjao, obavio hadž i umru i tvrdio da je musliman: kada govori – laže; kada obeća – ne ispuni i kada mu se nešto povjeri – on iznevjeri.*¹³⁵

Uistinu, kada bismo sakupljali sve hadise Allahovog Poslanika, s.a.v.s., o podsticaju na ukrašavanje moralnim manirima, sačinili bismo fascinantno djelo kakvo dosad nije bilo poznato. Izdvojiti ćemo samo neka njegova predanja, koja će dovoljno ilustrirati ono što želimo iskazati.

- Jednom prilikom neki ljudi upitaše Poslanika, s.a.v.s.: *Koja osoba je Allahu najdraža?* Odgovorio je: *Ona osoba koja ima najljepši moral!*¹³⁶

- Upitan je: *Šta je najbolje što čovjek može posjedovati?*, pa je odgovorio: *Moral i lijepo ponašanje.*¹³⁷

- Upitan je: *Koji vjernik ima najpotpuniji iman?* Odgovorio je: *Onaj koji je najboljeg moralnog ponašanja.*¹³⁸

- *Hoćete li da vam kažem ko mi je od vas najdraži i ko će na Sudnjem danu najbliži meni biti?* Kada su ashabi potvrdno

¹³⁴ Hadis bilježi Bejheki u *Sunenu*.

¹³⁵ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

¹³⁶ Hadis bilježi Taberani.

¹³⁷ Hadis bilježi Ibn Hibban.

¹³⁸ Hadis bilježi Taberani.

odgovorili, on je rekao: *Tu će biti onaj koji bude imao lijepo moralno ponašanje.*¹³⁹

- Ništa neće biti teže na vagi Sudnjega dana jednom vjerniku od moralnih kvaliteta. Allah mrzi bestidne i nemoralne ljude. Onaj ko posjeduje lijepu narav i moralne kvalitete, može time postići stepen čovjeka koji posti i klanja.¹⁴⁰

Kultura ponašanja ili lijep ahlak jedan je od najbitnijih elemenata u slučaju djeteta. Kada znamo da se u Poslanikovom, s.a.v.s., hadisu preferira odgoj djeteta nad dijeljenjem sadake, onda to ovom segmentu daje posebnu vrijednost i ukazuje na njegov vanredni značaj. Otuda je 'Ali b. el-Madini rekao: *Nasljeđivanje odgoja, u slučaju djeteta, bolje je od njegovog nasljeđivanja imetka, jer odgojem se stiče i čuva imetak, čast i bratska ljubav i pravi se idealna sinteza između dunjalučkog i ahiretskog dobra!*¹⁴¹

Enes b. Malik, r.a., prenosi hadis u kojem Allahov Poslanik, s.a.v.s., ističe: *Budite plemeniti prema vašoj djeci i uljepšajte njihov odgoj!*¹⁴²

Vjerovjesnik, s.a.v.s., koristio se svakom prilikom da pouči djecu pravilnom ponašanju i lijepom odnosu spram roditelja, što i mi treba itekako da koristimo. Tako Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., vidio jednog čovjeka s dječakom, pa je pitao dječaka, ko je taj čovjek, na što mu je dječak odgovorio da je to njegov otac. Onda ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s., posavjetovao: *Ne idi ispred njega, ne izlaži ga pogrdama, ne sjedaj prije njega i ne zovi ga imenom!*¹⁴³

¹³⁹ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*.

¹⁴⁰ Hadis bilježe Tirmizi u *Sunenu* i Ahmed u *Musnedu*.

¹⁴¹ Muahmmmed Suvejd, *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevijjeti li-t-tifli*, str. 159.

¹⁴² Hadis bilježi Ibn Madže u *Sunenu*: 33 – Kitabu-l-edeb, 3 – Babu birri-l-validi ve-l-ihsani ile-l-benati, hadis br. 3671.

¹⁴³ Hadis bilježi Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*, 23 – Babun la jusemmije-r-redžulu ebahu ve la jedžlisu kablehu ve la jemši emamehu, hadis br. 44 i Ibnu-s-Sunni u *'Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti*,

Imam Nevevi, na temelju te predaje smatra da je oca, učitelja i šejha zabranjeno nazivati njihovim imenima.¹⁴⁴

Učiti djecu respektirati starije i učenije obaveza je proistekla iz samog učenja islama. Allahov Poslanik, s.a.v.s., podvlači, u hadisu koji prenosi Enes b. Malik, r.a.: *Nije naš onaj koji nema sažaljenja prema mlađima i poštovanja prema starijima!* U jednoj predaji dodaje se još i: *ko ne respektira naše učenel!*¹⁴⁵

Čak se respekt prema učenim preferira u odnosu i na same roditelje, kao što potcrtava Jahja b. Mu'az: *Učeni ljudi su milostiviji u umjetu Mubammedovom, a.s., od samih očeva i majke!* Na upit: *A kako to?*, odgovorio je: *Očevi i majke čuvaju svoju djecu da ne odu u dunjalučku vatru i sprže se, dok ih učeni ljudi odvraćaju od ahiretske vatre koja je daleko žešća!*¹⁴⁶

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je tokom dvadesettrogodišnje poslaničke misije preporučio način ponašanja naše djece, kako bi, vremenom, dosegla nivo vjernika kakav se od njih očekuje. Tako nas Poslanik islama, s.a.v.s., poučava kako ćemo djecu navikavati da poštuju stariju braću i da je najstariji brat na mjestu oca; poučava nas o načinu traženja dozvole prilikom ulaska u kuću, posebno traženja dozvole od roditelja u tri vremenska intervala: prije zore, nakon podne-namaza i poslije jacija-namaza, kada se

217 – Babu-n-nehji en jusemmije-r-redžule ebahu bismihi, hadis br. 395, str. 190. Ovu predaju spominje i Nevevi u *El-Ezkaru*, str. 416-417. Sličan sadržaj postoji i kod El-Hejsenija u *Medžme'u-z-zevaidu*, 8/137.

¹⁴⁴ Pogledaj: *El-Ezkar*, str.416.

¹⁴⁵ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 28 – Kitabu-l-birri ve-s-sileti, 15 – Babun ma džae fi rahmeti-s-sibjani, hadis br. 1919 i ocjenjuje ga kao garib-predaju; Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-l-edebi, 63 – Babun fi-rahmeti, hadis br. 4943 i Ahmed u *Musnedu*, 1/257, 2/185, 207 i 222. Ovaj hadis Albani ocjenjuje dobrom predajom. (Vidi: *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, hadis br. 5443).

¹⁴⁶ El-Gazali, *Ihja' ulumi-d-din*, 1/20.

odjeća odlaže; zatim nas poučava i o načinu i postupku u vezi s konzumiranjem jela i pića, itd.

Treba se posebno truditi da razvijamo i negujemo kod naše djece osjećaj za istinu, pravdu, povjerenje i druge moralne osobine koje bi trebalo da ih krase. Poslanik, s.a.v.s., te osobine razvijao je kod djece i podsticao roditelje da ih njeguju i osnažuju. Otuda, treba upozoriti svakoga ko djeci laže, makar i u šali, da to ne čini, jer ih privikava na tu lošu osobinu. Zbog toga se ne može djetetu nešto obećati a ne izvršiti, kao što mnogi rade.

Često ljudi kažu djetetu, ako to i to učini, ili, ako prođe s odličnim uspjehom u školi, da će mu kupiti određeni poklon, pa kada dijete ispuni svoju zadaću, oni zanemare svoje obećanje. U hadisu Ebu Hurejrea, r.a, Poslanik, s.a.v.s., to jasno zabranjuje: *Ko kaže svom djetetu dodi dat ću ti, a ne dadne mu, upisat će mu se u laž!*¹⁴⁷

¹⁴⁷ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*, 2/452.

INTELEKTUALNI ODGOJ

Intelekt je izuzetno važno obilježje čovjeka, budući da je on razumno biće *homo sapiens*, pa je njegovanje i razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti jedan od najvažnijih zadataka u formiranju čovjeka kao ljudskog bića. Krajnja svrha intelektualnog odgoja je maksimalni razvitak intelektualnih sposobnosti. Taj intelektualni potencijal, uz postojanje etičkih kriterija, najveće je blago čovječanstva i čovjekova nada u bolju i ljepšu budućnost.

Smisao intelektualnog odgoja svodi se na razvijanje čovjekovih intelektualnih potencijala i njegove spoznajne moći kako bi se ubrzao proces razvitka znanosti i tehnike, da bi se ovladalo zakonitostima prirodnog i društvenog kretanja i upravljalo tim kretanjima. Vrhunska intelektualna vrijednost je *istina* i ona je temeljni cilj odgoja intelekta.

Treba kazati da osnovu intelektualnog odgoja uvjetuje čovjekova težnja za spoznajom. Postoji potreba za permanentnim istraživanjem i obogaćivanjem intelektualnih snaga, jačanjem intelektualnih kapaciteta, te razvijanjem i usavršavanjem čovjeka kao razumnog i plemenitog bića. Tome služe konkretni zadaci intelektualnog odgoja: usvajanje sustava znanja, formiranje umijeća i navika, razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti, ovladavanje kulturom intelektualnog rada i oblikovanje pozitivnih odlika osobnosti.

Pojmovi obrazovanje i intelektualni odgoj često se koriste kao sinonimi. Obrazovanje se, uglavnom, definira kao sticanje znanja, vještina i navika, razvijanje spoznajnih sila i sposobnosti, razvijanje tehnike i kulture rada i učenja i

formiranje određenog nazora na svijet. Gotovo na isti način, ili samo parafriziranjem i neznatnim variranjem tih osnovnih misli, određuju se i bit intelektualnog odgoja, njegov cilj i zadaci. Gotovo je nemoguće, čak i pojmovno, diferencirati te procese i razmrsiti brojne niti koje ih vezuju, tj. odrediti prirodu i bit njihovog međusobnog odnosa.

Granica između njih toliko je fluidna da je vrlo teško odrediti šta je intelektualni odgoj a šta obrazovanje, gdje razvijanje intelekta prestaje biti samo obrazovanje a postaje i intelektualni odgoj, gdje, kada i kako obrazovanje dobiva karakteristike intelektualnog odgoja?

Da bi proces obrazovanja i odgojno djelovao, mnogi istaknuti pedagozi odavno su tražili da se on didaktički oblikuje tako da zahvati i angažira cijelog čovjeka, a ne jednostrano – samo njegov intelekt.¹⁴⁸

Znanje i obrazovanje u svjetlu islamskog učenja

Nijedna religija ili ideologija u povijesti ljudskog roda nije više isticala i afirmirala znanje i intelektualno sazrijevanje kao što je to činio islam. Allah Uzvišeni, s prvim ajetom objavljenim Poslaniku islama, Muhammedu, s.a.v.s., jasno podvlači tu posebnu karakteristiku islama, kojom se on distancira od svih predašnjih religija i učenja. Razlika, po islamu, između vjernika koji znaju i onih koji ne znaju je nemjerljiva.

'Abdullah b. 'Abbas, r.a., tumačeći kur'anski ajet: *Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje*,¹⁴⁹ kaže: *Učeni imaju prednost sedam stotina stepeni nad*

¹⁴⁸ Pogledaj opširnije: dr. Pero Šimleša, *Pedagogija*, str. 86-87 i dr. Ljubomir Krneta, *Pedagogija*, 1/354-372.

¹⁴⁹ *El-Mudžadele*, 11.

*pobožnim koji nisu učeni, a razmak između dva stepena je pet stotina godina!*¹⁵⁰

Analizirajući kur'anske ajete i hadise Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji tretiraju ovu oblast, dolazimo do nepobitnih dokaza da islam posebnu pažnju pridaje tom segmentu, pa, otuda, roditelji moraju naći načina da od najranijih trenutaka dječijeg života uliju u njihovu svijest želju za znanjem, istraživanjem, razmišljanjem i meditiranjem. Roditelji moraju svoje dijete navikavati da pripada jednoj od tri grupe ljudi, kako se ne bi uvrstilo u četvrtu grupu, koja će nastradati i na ovom i na onom svijetu, upravo onako kako navodi Halil b. Ahmed. On kaže: *Četiri su vrste ljudi: čovjek koji zna i zna da zna, on je učen, pa ga slijedite; čovjek koji zna a ne zna da zna, on je u nemaru (snu), probudite ga; čovjek koji ne zna a zna da ne zna, on je taj koji traži uputu i znanje, uputite ga i, čovjek koji ne zna a ne zna da ne zna, taj je ludak, klonite ga se!*¹⁵¹

Znanje se, po učenju islama, ne dijeli na islamsko i neislamsko. Svako znanje koje afirmira istinu i koje upućuje na Allaha kao Tvorca svemira i svih nas je – islamsko znanje. Zbog toga će roditelj ispitivati afinitet djeteta spram određene oblasti, pa kada utvrdi koja oblast najviše odgovara njegovom djetetu, usmjerit će ga tim pravcem.

Učenje stranih jezika je islamom preporučeno, jer se na taj način dolazi do novih saznanja, informacija i komunikacija, što je preduvjet da se islam, kao univerzalna Allahova riječ i posljednja verzija Allahove objave, dostavi ljudima. Bez poznavanja stranih jezika misionarska crta islama poprilično bi izbljedom. Poslanik islama, s.a.v.s., je, otuda, naredio Zejd b. Sabitu, r.a., da nauči hebrejski jezik,

¹⁵⁰ El-Gazali, *Ihjau 'ulumi-d-din*, 1/8.

¹⁵¹ *Ihjau 'ulumi-d-din*, 1/99-100.

da bi Vjerovjesnik, s.a.v.s., mogao s njima korespondirati i pojašnjavati im temeljne smjernice islama.¹⁵²

Ako u našem djetetu razvijemo svijest o potrebi permanentnog učenja, tako da se ono nikada ne zadovolji do tada naučenim, napravili smo korak vrijedan pohvale u njegovom uzrastanju, jer Sufjan b. 'Ujejne, veliki islamski učenjak, upozorava: *Čovjek je učen sve dok sazrije i uči, a čim bude ubijeden da zna i da ne treba dalje učiti, postaje neznalica*.¹⁵³

Tretiranje znanja i obrazovanja u hadiskim zbirkama

Spomenuli smo da nijedna religija ne posvećuje pažnju nauci i obrazovanju kao što je to učinio islam. Razum, dokaz, znanje, meditiranje, razmišljanje, mudrost i slični termini rijetko su upotrebljavani u svetim tekstovima ranijih religija. Riječ *EL-'ILM* / *znanje, nauka* spomenuta je u Kur'anu 80 puta, njene izvedenice na stotine i stotine puta. *EL-'AKL* / *um, razum* nije spomenuta u Kur'anu, ali se zato umjesto nje, u istom značenju, spominje riječ *ELBAB*, 16 puta, i *NUHA*, dva puta. Izvedenice iz korijena *'AQL* spominju se u Kur'anu 49 puta. Isto je sa izvedenicama iz riječi *FIQH*, koja se spominje 18 puta. Izvedenice iz korijena *FIQH* / *shvatanje, razumijevanje* spominju se 21 put. Izvedenice iz korijena *HIKMA* / *mudrost* spominju se 20 puta. Riječ *BURHAN* / *dokač* spomenuta je na 7 mjesta.

Rijetke su hadiske zbirke koje nemaju poglavlje pod naslovom *KITABU-L-'ILM*. Ibn Hadžer u *El-Fethu* navodi

¹⁵² Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 93 – Kitabu-l-ahkam, 40 – Babu terdžemeti-l-hukam ve hel jedžuzu terdžumanu-l-vahid?, hadis br. 7195; Tirmizi u *Sunenu*: 43 – Kitabu-l-isti'zan, 22 – babun ma džae fi ta'limi-s-surjaniije, hadis br. 2715 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun i Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-l-'ilm, 2 – Babu rivajeti hadisi Ehli-l-kitabi, hadis br. 3645.

¹⁵³ Dr. Jusuf el-Karadavi, *Er-Resulu ve-l-'ilmu*, str. 99.

da *Sahih* Imama Buharija sadrži 102 merfu'-hadisa, Muslimov *Sahih* – 30 hadisa, Tirmizijin *Sunen* – 45, Ebu Davudov *Sunen* – 28, Ibn Madžin *Sunen (El-Mukaddima)* – 56, Ahmedov *Musned* – 81, Ibn Hibbanov *Sahih* – 67, Hejsemijev *Medžme'uz-ževaid* – 84 stranice, sa po nekoliko hadisa na svakoj stranici, Hakimov *Mustedrek* – 44 stranice hadisa koji tretiraju nauku, Munzirijev *El-Tergih ve-terhib* – 140 hadisa, a u djelu *Džami'u-l-fevaid min džami'i-l-usul ve medžme'i-ž-ževaid*, autora El-'Allama b. Muhammeda b. Sulejmana su 154 hadisa o nauci.

Poznato je da u tim poglavljima nisu spomenuti svi hadisi koji tretiraju znanje, odgoj i obrazovanje. To autori hadiskih zbirki čine u brojnim drugim poglavljima. Stotine i stotine drugih hadisa koji tretiraju ovu oblast navedeni su u drugim poglavljima, budući da jedan hadis ukazuje na više značenja. Tako je, npr., u drugim poglavljima naveden:

- hadis o statističkim podacima o muslimanima u Medini;
- hadis o zaduživanju nemuslimanskih zarobljenika da opismene muslimane;
- hadisi kojima se objavljuje rat praznovjerju, vradžbinama, mađioničarstvu i proricanju;
- hadisi koji tretiraju medicinu i liječenje.

Pozicija znanja i znanstvenika u svjetlu hadiske znanosti

Znanje i znanstvenici zauzimaju izuzetno visoku poziciju i zavidan položaj u hadiskoj znanosti.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., kaže:

- *Kome Allah Uzvišeni želi dobro, ponuči ga vjeri.*¹⁵⁴

¹⁵⁴ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

- Ko bude tražio znanje, Allah Uzvišeni će mu olakšati put u Džennet. Kad god se okupe ljudi u nekoj kući učiti Kur'an zajedno, okruže ih meleki, spusti se na njih smirenost, prekrije ih Allahova milost i Allah ih spomene melekima.¹⁵⁵

- Uistinu meleki šire krila iznad onoga koji traži znanje, odobravajući na taj način ono što radi. Za učenog oprost traže i oni na nebesima i oni na Zemlji, pa čak i ribe u vodi. Prednost učenog nad pobožnim čovjekom je poput prednosti Mjeseca nad ostalim zvijezdama. Učeni su nasljednici Allahovih poslanika, koji nisu ostavili ni zlatnike ni srebrenjake, nego su ostavili znanje, pa ko ga prihvati, prihvatio se velike sreće i blagodati.¹⁵⁶

Ovi hadisi ukazuju na razumijevanje i shvatanje vjere (*fiqhu-d-din*). Shvatanje i razumijevanje vjere značajnije je i dublje od nauke o vjeri tj. poznavanja vjere. Jer, nauka predstavlja samo izvanjsko poznavanje određene materije, dok shvatanje (*fiqh*), pored toga, predstavlja i njeno unutarnje poznavanje. Nauka je povezana samo s razumom, dok je shvatanje povezano i sa srcem i s razumom.

Ashabi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., najbolje su to spoznali, što ilustriraju sljedeće njihove izjave.

- O ljudi, dužnost vam je da tragate za znanjem, jer Allah Uzvišeni ima plašt ljubavi kojim ogrne onoga koji to čini. (Omer, r.a.)

- Divan li je skup (tj. naučni skup) na kojemu se širi mudrost i milost. (Ibn Mes'ud, r.a.)

- Jednom prilikom neki čovjek je upitao Ibn Abbasa, r.a., o džihadu, pa mu je Ibn Abbas, r.a., kazao: Hoćeš li da te uputim na nešto što je bolje od džihada? Sagrađi džamiju u kojoj ćeš poučavati Kur'anu, sunnetu Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i vjeri.

¹⁵⁵ Hadis bilježi Muslim.

¹⁵⁶ Hadis bilježe Tirmizi i Ebu Davud.

- *Tragajte za znanjem, jer time Allahu Uzvišenom izražavate poslušnost. Tražanje za znanjem je ibadet i džihad. Poučavanje je sadaka i dobro djelo. Nauka je prijatelj i sabesjednik u samoći. Nauka je dokaz vjere i pomagač u dobru i zlu. Nauka je bliski srodnik i svjetionik, na stazi koja vodi u Džennet. Allah Uzvišeni znanjem uči neke narode i čini ih primjerima čija se djela slijede i oponašaju. Meleki priželjkiju prijateljstvo s njima, te da ih svojim krilima dotaknu. Sve živo za njih istigfar čini, čak i ribe u vodi i zvijeri na kopnu, i nebo i zvijezde... Znanjem se izražava poslušnost Allahu Uzvišenom, pobožnost i monoteizam. Njime se Allah Uzvišeni slavi i veliča. Njime se održavaju rodbinske veze te raspoznaje ono što je dozvoljeno od onoga što je zabranjeno. Znanje je na prvom mjestu, a djela ga slijede. Sretni ga prihvataju, a nesretnici odbacuju. (Mu'az b. Džebel).*

- *Da nije učenih, ljudi bi bili poput životinja. (Hasan el-Basri)*

- *Ko su ljudi?* – upitan je Ibn el-Mubarek. Učenjaci – odgovorio je. *A ko su kraljevi?* – ponovo je upitan. *Pobožnjaci* – odgovorio je.

- *Učeni su milostiviji prema Vjerovjesnicima, s.a.v.s., sljedbenicima od svojih roditelja!* – izjavio je Jahja b. Mu'az. *Kako to?* – upitali su ga, a on je odgovorio: *Roditelji ih štite od dunjalukke vatre, a učeni ljudi od ahiretske!*

- *Čovjekova potreba za znanjem veća je od njegove potrebe za hranom i pićem. (Ahmed b. Hanbel).*

- *Ljudi su ljudi samo po znanju, zato što je to jedino svojstvo po kojem se ljudi razlikuju od životinja. Ljudi nisu ljudi po svojoj fizičkoj snazi, jer je deva snažnija od čovjeka. Nisu ni po veličini, jer je slon veći od njih. Nisu ni po hrabrosti, jer su lavovi hrabriji od njih. Nisu ni po ishrani, jer bikovi jedu više od njih. Nisu ni po spolnoj moći, jer je i najslabiji vrabac jači od njih u tom pogledu. Ljudi su ljudi samo po svom znanju, jer su stvoreni samo zbog znanja i nauke. (Imam El-Gazali).*

Važnost znanja

Koliki je značaj znanja u percepciji islamskih učenjaka najbolje će ilustrirati njihovo preferiranje znanja u odnosu na druge segmente ljudskog života, njihova druga djela i aktivnosti.

1. Preferiranje znanja nad riječju i djelom

Vrhunac znanja je spoznaja Allaha Uzvišenog. Zato Allah i kaže: **فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** **Znaj da nema drugog boga osim Allaha!**

Otuda je Imam Buhari naslovio jedno poglavlje svoga *Sabiha*: *Poglavlje o prednosti znanja nad riječju i djelom*.

Znanje je, ustvari, korektor za djela.

2. Znanje je predmjet ispravnosti djela

Znanje je neophodan uvjet da bi neko djelo bilo ispravno. Mu'az b. Džebel navodi hadis: *Znanje je na prvom mjestu a djela ga slijede / Imamu-l-'ameli, we-l-'amelu tabi'uhu!*¹⁵⁷

Ukoliko neko radi ono što ne zna, može izazvati opći kaos i anarhiju, pa otuda Omer b. Abdulaziz i kaže: *Ko radi ono što ne zna, šteta će mu biti veća od koristi.*¹⁵⁸

3. Znanje i razumijevanje najveće je dobro

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je razumijevanje vjere definirao kao najveće dobro. To se jasno razaznaje u autentičnom hadisu: *Kome Allah želi dobro, uputi ga da razumije vjeru.*¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ovaj hadis bilježe Ebu Nu'ajm i Ibn Abdilberr.

¹⁵⁸ Dr. Jusuf el-Karadavi, *Poslanik i nauka*, str. 23.

Jedan od ashaba, nakon smrti Omera b. el-Hattaba, r.a., je izjavio: *Kada je Omer umro, nestalo je s njim devet desetina znanja*, podrazumijevajući pod tim Omerovo, r.a., razumijevanje vjere i znanje o Allahu Uzvišenom.

Ibnu-l-Mubarek je rekao Sufjanu es-Sevriju: *Nikada nisam čuo Ebu Hanifu da ogovara, pa čak ni svog neprijatelja!!!* Sufjan zaključuje: *Tako mi Allaha, on je toliko pametan da tim činom nije htio uništiti svoja dobra djela!*¹⁶⁰ (Tarihu Bagdad 13/363)

Halifa el-Mensur je Ebu Hanifu postavljao za vrhovnog sudiju a Jezid b. Omer ga je postavljao za nadzornika Bejtu-l-mala, što je on odbio i od obojice zaradio batine. Ibnu-l-Mubarek kaže: *Vi spominjete čovjeka kome je ponuđen dunjaluk sa svim svojim ljepotama, pa ga je on ostavio,*¹⁶¹ a El-Gazali zaključuje: *Pogledaj kako je bježao od položaja, pa i po cijenu kažnjavanja. Izabrao je dunjalučku kaznu u odnosu na ahiretsku!*¹⁶²

4. Znanje je bolje od ibadeta

Znanje je, u islamskoj percepciji, vrednije i od samog ibadeta, jer ibadet koji nije praćen znanjem je poput zgrade bez temelja. Znanje, ustvari, čini čovjeka svjesnim značaja djela i postupaka.

Prednost znanja nad ibadetom je u tome što je korist od većine ibadeta ograničena isključivo na osobe koje je prakticiraju, dok su koristi od znanja mnogobrojne i nisu

¹⁵⁹ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Tirmizi, Ibn Madže i Ahmed.

¹⁶⁰ Hatib el-Bagdadi, *Tarihu Bagdad*, 13/363. Vidi, također: Šefik Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 35; *Ebu Hanife i namaz u hanefijskom mezhebu*, str. 48 i *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti*, str. 40.

¹⁶¹ Predanje bilježi Ibn Abdilberr.

¹⁶² El-Gazali, *Ihja' ulumi-d-din*, 1/92.

ograničene samo na one koji se tim znanjem bave, nego se protežu i na sve one koji ih slušaju ili čitaju njihove savjete.

Navođenjem samo nekoliko Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa to najbolje dokazuje:

- *Prednost učenog nad pobožnim je kao moja prednost nad najnižim od vas. Doista Allah i Njegovi meleki, stanovnici nebesa i Zemlje, pa čak i mravi u svojim kućama i ribe, blagosiljaju onoga koji druge poučavau dobru!*¹⁶³

- *Prednost učenog nad pobožnim je kao prednost punog mjeseca nad ostalim zvijezdama.*¹⁶⁴

- *Učenjak je vredniji od pobožnjaka, kao što je pun Mjesec istaknutiji od zvijezda.*¹⁶⁵

- *Draža mi je vrlina znanja od vrline pobožnosti, a najbolja vjera je da se čuvate onog što je zabranjeno.*¹⁶⁶

5. Znanje je bolje od imetka

Znanje je bolje od imetka. To najbolje ilustrira predanje u kojem se kaže:

*Znanje čovjeku pruža sigurnost i mir dok je živ, a kada umre, čini da ljudi o njemu lijepo pričaju. Koristi od imetka prestaju s njegovim nestankom, a oni koji gomilaju imetak, mrtvi su i prije smrti. Učenjaci, pak, ostaju dok je svijeta i vjeka, iz vida nestaju, ali u srcima ostaju!*¹⁶⁷

¹⁶³ Hadis je autentičan. Bilježi ga Tirmizi u *Sunenu*.

¹⁶⁴ Hadis je vjerodostojan. Bilježi ga Ebu Nu'ajm u *Hil'jetu-l-evlija'*.

¹⁶⁵ Hadis je ocijenjen hasen predanjem. Bilježe ga Tirmizi i Ebu Davud.

¹⁶⁶ Hadis je ocijenjen autentičnim. Bilježe ga Hakim, Bezzar i Taberani u *El-Mu'džemu-l-evsatu*.

¹⁶⁷ Predanje bilježi Ebu Nu'ajm.

Ali b. Ebi Talib, r.a., u obraćanju svome učeniku Kumejlu b. Zijadu jasno je preferirao znanje u odnosu na kapital:

*Znanje je bolje od imetka. Znanje tebe štiti, a ti štitiš imetak. Upotrebom i trošenjem znanje se povećava, a imetak smanjuje. Znanje sudi a imetku se sudi.*¹⁶⁸

6. Znanje je bolje od džihada

Brojni su hadisi koji ukazuju da bez znanja nema ni džihada. Brojni primjeri tokom historije pokazuju da su mnogi ljudi, poput haridžija, ubijali muslimane a ostavljali u životu idolopoklonike. Oni su, bez stvarnoga znanja, krenuli u realizaciju onoga što su pretpostavili.

Mnogi današnji nedoučeni muslimani olahko tekfire druge muslimane, tj. smatraju ih nevjernicima i njihovu krv smatraju dopuštenom.

Doima se uputnim citirati neke islamske velikane koji to potvrđuju:

- Onaj ko ne postupa na temelju znanja, poput je putnika koji ne ide utvrđenom stazom. Onaj koji ne postupa na temelju znanja, donosi više štete nego koristi. Zato, tražite znanje na način koji neće štetiti ibadetu, a činite ibadet koji neće štetiti znanju, jer neki ljudi su tragali za ibadetom, a zanemarivali znanje, sve dok sabljama nisu krenuli na ummet Muhammedov, s.a.v.s., a da su tragali za znanjem ono ih ne bi dovelo do toga što su učinili. (Hasan el-Basri)

- Tako mi Onoga u čijoj ruci je moj život, sigurno će oni koji su kao šehidi pali na Allahovom putu poželjeti da ih Allah poživi kao

¹⁶⁸ Ihjau 'ulumi-d-din, 1/33.

učenjake, kada vide koliki je njihov značaj i ugled. (Abdullah b. Mes'ud, r.a.)

- Krv šehida će se mjeriti s mastilom učenjaka, pa će prevagnuti mastilo učenjaka. (Hasan el-Basri)

- Ko krene u potragu za znanjem, on je na Allahovom putu, sve dok se ne vrati! (Tirmizi, i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun)

- Traganje za znanjem Allahov je put, zato što je znanje snaga vjere, kao što je to i džihad. Otuda postoje dvije vrste džihada: džihad oružjem, u kojem mnogi učestvuju, i džihad na način iznošenja argumenata i pojašnjenja, što je svojstveno nasljednicima Allahovih poslanika. To je džihad imama, predvodnika, znanstvenika, koji je ujedno i najbolja vrsta džihada, s obzirom na veliku korist koju donosi, izuzetan napor koji ga prati i mnoštvo neprijatelja protiv kojih je okrenut. (Ibn Kajjim)

- Onaj koji traga za znanjem poput je onoga koji se bori na Allahovom putu. (Ka'b el-Ahbar)

- Onaj ko traga za znanjem, prisegu je dao Allahu Uzvišenom. (Sufjan b. 'Ujejne)

- Slabog je razumia i krivjavog razmišljanja onaj koji ne smatra da je u džihadu onaj koji traga za znanjem! (Ebu-d-Derda', r.a.)

- Traganje za znanjem je džihad. (Mu'az b. Džebel, r.a.)

- Kada dođe smrt onome koji traga za znanjem, i u tom trenutku bude zaokupljen traženjem znanja, umrijet će šehidskom smrću! (ashabi)

7. Znanje je najbolje dobrovoljno djelo

Analizirajući brojne hadise, islamski velikani iz prethodnih generacija definirali su znanje i usavršavanje u

raznim vrstama znanosti najboljim i najvrednijim dobrovoljnim djelom. To najbolje ilustriraju sljedeći citati:

- *Ništa, nakon šarʿa, nije vrednije od traženja znanja.* (Sufjan es-Sevri)

- *Sticanje znanja vrednije je od nafila-namaz̃a.* (Imam Šafija)

- *Učenje je ibadet.* (Ibn Mes'ud, r.a.)

- *Učiti jedan dio noći meni je draže od ibadeta u njoj.* (Ibn 'Abbas, r.a.)

- *Učiti sabat vremena bolje je nego stajati u namazu čitavu noć.* (Ebu-d-Derda', r.a.)

- *Sjediti jedan sabat i učiti o vjeri, meni je draže od bdijenja do sabaha.* (Ebu Hurejre, r.a.)

- *Jedna oblast znanja kojim čovjek onlada za svoje dobro i dobro onih koji će doći poslije njega, bolja je od ibadeta tokom cijele godine.* (Katade)

- Komentirajući hadis Aişe, r.a., u kojem se kaže: *Vrijednost znanja bolja je od dobrovoljnog ibadeta*, Ibn Kajjim potcrtava: *Ove riječi, eksplicite, raščlanjuju to pitanje, jer ako su i jedno i drugo (i znanje i ibadet) obaveze, onda ih je nužno izvršavati (kao što je slučaj s namaзом i postom). Ako su, pak, nafile, onda je vrijednost znanja veća od vrijednosti tog ibadeta, zato što koristi od znanja imaju, pored onih koji se njime bave, i svi ostali ljudi, dok od ibadeta koristi imaju samo oni koji ga prakticiruju, te zato što znanje traje i nakon što izgubi svoje prvobitne forme.*

PORODIČNI ODGOJ

Porodica je prva društvena sredina u koju dijete ulazi i u kojoj čini prve korake u život. To je najsigurnija oaza za odgoj i razvoj djeteta. Temeljna oznaka porodičnog kolektiva je da je to prirodna, intimna, krvnim srodstvom povezana socijalna jedinica koju ujedinjuju zajednički život, interesi, radosti i žalosti, čime joj daju snagu uticaja. Uvijek su snažni uticaji na čovjeka iz one sredine u kojoj je on emotivno i intimno angažiran. Samo roditelji i intimni porodični odnosi mladom biću mogu ponuditi pravu toplinu, istinsko razumijevanje i nesebičnu pomoć. Otuda je sama priroda porodičnog kolektiva snaga i autoritet iz kojeg izvire mogućnosti vrlo jakih odgojnih utjecaja.

Edukativna i odgojna funkcija porodice jedna je od najstarijih i najznačajnijih njenih funkcija. Porodica, kao najuža socijalna sredina i kao najmanja organizaciona jedinica društva, predstavlja jezgru pedagoških impulsa.

Porodica je oduvijek bila značajan prenosilac tradicija i iskustava, izvor znanja, kulture i odgoja. Savremena pedagogija smatra da je porodični odgoj specifičan i nezamjenljiv uticaj na normalan razvoj djeteta. Bez obzira na kvalitet odgojnih rezultata, društvena praksa potvrđuje snažno djelovanje porodičnog odgoja.

Snaga porodičnog odgoja proizlazi iz činjenice da se djeca nalaze pod njegovim uticajem u mladosti, kada su tome najpodložnija. U tom periodu ne samo da se lahko stiču iskustva i prva znanja nego se udaraju i temelji najvažnijih osobina ličnosti.

Svi pedagoški klasici posebno su potcrtavali i respektirali porodicu kao faktor razvitka ličnosti. Kada je riječ o specifično odgojnom djelovanju i izgrađivanju

ličnosti, općenito se smatra da je važniji uticaj porodice nego škole. Nijedna odgojna ustanova, prema njihovom mišljenju, ne može izgraditi kod njih socijalne stavove, ne može formirati navike za rad, red i društveno ponašanje, kao što to može realizirati porodica.¹⁶⁹ Zbog toga je izuzetno važan pravilno postavljen porodični odgoj.

Ako se u porodici manifestiraju smiren, harmoničan, skladan život, međusobna ljubav i povjerenje, i ako je ispravno postavljena raspodjela dužnosti i obaveza njenih članova, to itekako pozitivno i odgojno djeluje na oblikovanje svakog člana, posebno mlade osobe koja na pravilan način stasava i sazrijeva.

Tako porodica, ispunjena topline i ljubavlju, razumijevanjem i iskrenošću, međusobnim uvažavanjem i respektiranjem, saradnjom i potpomaganjem, njeđri osjećaj sigurnosti, ushićenja, otvorenosti i zadovoljstva, što je, svakako, izuzetno važna osnova za duševno zdravlje i preduvjet za oblikovanje stabilne, čvrste, razborite i humane ličnosti.

Otuda je takva normalna porodična sredina mjesto lične sreće i ljubavi, prva prirodna škola humanizacije mladog čovjeka i izuzetno moćan i djelotvoran odgojni faktor.

Vrlo je značajna, u tom pogledu, psihička, socijalna i moralna zrelost roditelja, njihov pedagoški osjećaj i određena razina pedagoške kulture. Roditelj je po, roditeljskoj funkciji, odgajatelj, a uspješno odgajati mogu, kako je poznato, samo dobro odgojene, psihički, socijalno, emocionalno i moralno stabilne i zrele osobe koje poznaju svrhu odgoja i temeljne pedagoške pretpostavke za pravilan odgoj. Otuda su to i važni kriteriji prilikom izbora bračnog druga.

¹⁶⁹ Vidi o tome: dr. Stjepan Pataki, *Opća pedagogija*, str. 363-369 ; dr. Pero Šimleša, *Pedagogija*, str. 161-168 i dr. Ante Vukasović, *Pedagogija*, str. 199.

Međutim, u zapuštenim porodicama, koje takve obično postaju zbog bračnih sukoba, pomanjkanja smisla za porodični život, neodgovornosti roditelja, alkoholizma, prostitucije, narkomanije, amoralnog života i drugih anomalija današnjice, djeca su zanemarena, prepuštena sebi, ulici i asocijalnim grupama.

Treba napomenuti da današnja egzaktna naučna istraživanja potvrđuju da su delikventna ponašanja mladih u najužoj vezi s nedostatkom brige za djecu i neodgovornim postupcima roditelja prema porodici.¹⁷⁰

Budući da je islam regulirao sve odnose u životu čovjeka, nije zaobiđen ni naš odnos spram djece. Na njima svijet ostaje, pa je naš zadatak da im na najbolji način prenesemo emanet koji nam je dat.

Odgajanje djece i budno bdijenje nad njihovim uzrastanjem, jedna je od veoma bitnih islamskih dužnosti svakog roditelja. Potrebu stalne brige nad njihovim odgojem i opasnost od zapostavljanja te dužnosti najbolje ilustrira ajet kojim Allah Plemeniti oštro prijeti svima koji ne budu brinuli o sebi i svojim porodicama: *O vjernici, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovjedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.*¹⁷¹

Alija b. ebi Talib, r.a., tumačeći kako ćemo sačuvati svoju porodicu i djecu od vatre, kaže: *Naučite ih i lijepo ih odgojite!*,¹⁷² a Hasan el-Basri napominje: *Naredite im da Allahu pokorni budu i naučite ih šta je dobro!*¹⁷³

¹⁷⁰ Pogledaj o tome: Ante Vukasović, *Pedagogija*, str. 191.

¹⁷¹ *Et-Tahrim*, 6.

¹⁷² Ovu predaju bilježi Hakim u *Mustedreku*, 4/494 i kaže da ona odgovara uvjetima Buharije i Muslima.

¹⁷³ H. Mehmed Handžić, *Vazovi*, str. 121.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je u hadisu koji prenosi poznati ashab 'Abdullah b. Omer, r.a., nadziranje nad djecom posebno potcrtao i to uporedio sa stadom na koje konstantno treba motriti:

*Svi ste vi pastiri i svi ćete odgovarati za svoje stado. Vladar je pastir. Čovjek je pastir u svojoj porodici, dok je žena pastirica u kući svoga muža i njihove djece. Svi ste vi, dakle, pastiri i svi ste odgovorni za svoje stado!*¹⁷⁴

'Abdullah b. Omer, r.a., običavao je upozoravati: *Odgoji svog sina, jer ćeš biti pitan kako si ga odgojio i šta si ga naučio, a i on će biti pitan, je li ti dobročinstvo učinio i pokoran bio!*¹⁷⁵

Imam Tirmizi u jednoj mursel-predaji bilježi od 'Amra b. Se'ida b. el-'Asa, da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Ne može otac ostaviti niti pokloniti svome djetetu ništa vrednije od lijepog odgoja!*¹⁷⁶

Spomenuti autor bilježi i predaju Džabira b. Semure, r.a., u kojoj Poslanik islama, s.a.v.s., kaže: *Bolje je svakom od vas da odgaja svoje dijete, nego da svaki dan podijeli po pola sa'da siromasima!*¹⁷⁷

Dovoljno je samo nekoliko navedenih citata da bismo shvatili važnost odgoja i obrazovanja mlađih naraštaja.

¹⁷⁴ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 90 – Babun: El-Mer'etu ra'ijjetun fi bejti zevdžiha, hadis br. 5200; Muslim u *Sahihu*: 33 – Kitabu-l-imare, 5 – Babu fadileti-l-imami-l-'adil, hadis br. 1829 i Ahmed u *Musnedu*, 2/5, 54 i 111.

¹⁷⁵ M. Handžić, Cit. izvor, str. 123.

¹⁷⁶ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 28 – Kitabu-l-birri ve-s-sileti, 33 – Babun ma džae fi edebi-l-veledi, hadis br. 1952 i ocjenjuje ga kao garib i kaže da je mursel-predaja. Hadis, takođe, bilježi Ahmed u *Musnedu*, 3/412 i 4/77 i 78.

¹⁷⁷ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: Citirani kitab i bab, hadis br. 1951 i ocjenjuje ga kao garib-predaju. Hadis, takođe, bilježi Ahmed u *Musnedu*, 5/96 i 102.

DRUŠTVENI ODGOJ

Budući da je svaki čovjek, pa tako i dijete, društveno biće, posebnu pažnju treba obratiti na to kako dijete uključiti u društvo i kako ga socijalizirati. Roditelj treba naći način kako da to uspješno učini već kada dijete počne spoznavati svijet u kojem živi. Roditelji su dužni da djetetu pruže priliku za druženje i komuniciranje s drugima.

Socijalna isključenost na društvenoj razini postala je znak raslojavanja društva i narušavanja socijalne kohezije. To je, ustvari, višedimenzijski društveni proces koji slabi povezanost pojedinca i zajednice. To slabljenje vodi raspadanju socijalnih veza i nestajanju solidarnosti između društva i individue, između grupa i pojedinca i, na kraju, između čovjeka i čovjeka.

U postmodernim društvima su horizontalna segregacija i socijalna isključenost zamijenile nejednakost i hijerarhiju, fenomene koji su karakterizirali tradicionalno klasnu strukturu društva. Tako Abrahamson smatra da se socijalna isključenost javlja u postmodernim društvima zato što ljudi u tim društvima teško pronalaze razloge za socijalnu integraciju.¹⁷⁸

Allahov Poslanik, s.a.v.s., i prva generacija muslimana pokazali su kako svoju djecu od samih početaka uključivali u društveni život, dajući im priliku za dokazivanje, socijaliziranje i isticanje osjećaja odgovornosti.

¹⁷⁸ O socijalnoj isključenosti kao fenomenu postmodernih društava pogledaj izvanrednu studiju: dr. Mujo Slatina, *Socijalna isključenost mladih kao društveni i znanstveni problem*, Zbornik radova sa Znanstveno-stručne konferencije *Sistem preveniranja socijalnog isključivanja mladih*, Islamski pedagoški fakultet, Zenica, 22. april 2006., str. 21-49.

Poslanik islama, s.a.v.s., podsticao je na druženje djece sa starijima, kako bi sticali nova saznanja i dragocjena iskustva.

Džema'at ili svakodnevno sakupljanje islamskog kolektiviteta pet puta dnevno najbolji je mehanizam čuvanja i očuvanja svake individue od mogućnosti da se socijalno isključi i načini korak ka nekom deliktu i negativnom djelu. Na to je sasvim precizno upozoravao Allahov poslanik, Muhammed, s.a.v.s., što se vidi i iz brojnih hadisa.

Omer b. el-Hattab, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Držite se džemata (kolektiva), a čuvajte se raskola, jer je šejtan s pojedincem, a od dvojice je već udaljeniji. Ko želi srednji, najbolji dio Dženneta, neka se drži džema'ata (kolektiva).*¹⁷⁹

‘Abdullah b. ‘Abbas, r.a., prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s., da je rekao: *Allahova milost je nad džema'atom (kolektivitetom).*¹⁸⁰

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Namaz u džema'atu je dvadeset i pet puta bolji od namaza nekog od vas ko ga klanja pojedinačno.*¹⁸¹

Koliko je Allahov Poslanik, s.a.v.s., afirmirao džema'at i sve ono što podstiče na njega dovoljno ilustriraju sljedeća predanja:

¹⁷⁹ Hadis bilježe Tirmizi u *Sunenu*: 34 – Kitabu-l-fiten, 7 – Ma džae fi luzumi-l-džema'ati, hadis br. 2165 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun-garibun. Ovaj hadis još bilježe Ahmed u *Musnedu* i Hakim u *Mustedreku*.

¹⁸⁰ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 34 – Kitabu-l-fiten, 7 – Ma džae fi luzumi-l-džema'ati, hadis br. 2166 i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun. Ovaj hadis bilježe još i Hakim, Bejheki i Ibn ebi 'Asim. Šejh Albani ovo predanje ocjenjuje autentičnim. (Vidi: *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, 2/1340; hadis br. 8056).

¹⁸¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 1/301; hadis br. 322).

- Kada musliman uzme abdeset pa opere lice, sa njegova lica s vodom, ili sa zadnjom kapi vode, spadne svaki grijeh koji je zaradio svojim očima. Kada opere svoje ruke s njih spadne s vodom, ili s posljednjom kapi vode, svaki grijeh koji je zaradio s njima. Kada opere svoje noge s njih spadne s vodom, ili s posljednjom kapi vode, svaki grijeh koji je zaradio njima, a kada završi s uzimanjem abdesta – ostane čist od grijeha.¹⁸²

- Ko lijepo i kako treba uzme abdest, grijesi izadru iz njegovog tijela, pa čak i ispod njegovih noktiju.¹⁸³

- Ko upotpuni abdest onako kako je to Allah naredio, onda će propisani namaz biti otkup za grijeha počinjene između njih.¹⁸⁴

- Ko abdesti za namaz i to učini propisno a zatim krene da obavi propisani namaz, klanjajući ga s ljudima, ili s džematom ili u džamiji, Allah će mu oprostiti grijeha.¹⁸⁵

- Hoćete li da vas uputim na ono čime će Allah izbrisati grijeha i podignuti stepene? Odgovorili su: Hoćemo, Allahov Poslaniče. Rekao je: Pravilno uzimanje abdesta u teškim mjetima, mnogo koraka do džamije i iščekivanje namaza, jednog za drugim. To vam je bdijenje na Allahovu putu.¹⁸⁶

- Nakit na vjerniku će dostizati¹⁸⁷ dokle mu je dostizala abdesna voda.¹⁸⁸

¹⁸² Hadis bilježi Muslim u Sahihu.

¹⁸³ Hadis bilježi Muslim u Sahihu.

¹⁸⁴ Hadis bilježi Muslim u Sahihu. (Vidi: Muslimova zbirka hadisa, 1/160; hadis br. 131.)

¹⁸⁵ Hadis bilježi Muslim u Sahihu. (Vidi: Muslimova zbirka hadisa, 1/160; hadis br. 132.)

¹⁸⁶ Hadis bilježi Muslim u Sahihu. (Vidi: Muslimova zbirka hadisa, 1/160-161; hadis br. 133.)

¹⁸⁷ Tj. Na Sudnjem danu.

¹⁸⁸ Hadis bilježi Muslim u Sahihu. (Vidi: Muslimova zbirka hadisa, 1/161; hadis br. 134.)

- Svaki musliman koji se pravilno abdesti, zatim skrušeno klanja dva rekjata, zaslužit će time sigurno Džennet.¹⁸⁹

- Nema nikog od vas ko se abdesti i taj abdest usavrši ili upotpuni a zatim rekne: Ešbedu en la ilahe illallah ve ešbedu enne Muhammeden abduhu ve resuluhu (Svjedočim da nema boga osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Njegov rob i Poslanik), a da mu se time ne otvori svih osam džennetskih vrata da u Džennet uđe kroz koja hoće.¹⁹⁰

- Čovjek je u namazu sve dok je u džamiji i dok iščekuje namaz, ukoliko ne pokvari abdest.¹⁹¹

- Poslanik islama, s.a.v.s., jednom prilikom je upitao: *Ko je danas zapostio?* Ebu Bekr je odgovorio: *Ja!* Upitao je: *Ko je od vas danas klanjao dženažu?* Ebu Bekr je odgovorio: *Ja!* Poslanik, s.a.v.s., je ponovo zapitao: *Ko je od vas danas nabranio gladnog?* Ebu Bekr je, ponovo, odgovorio: *Ja!* Poslanik, s.a.v.s., je, na kraju, upitao: *Ko je od vas danas obišao bolesnika?* Ebu Bekr je ponovo odgovorio: *Ja!* Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, nakon toga, rekao: *Ko uradi sve to u jednomu danu ući će u Džennet!*¹⁹²

Koliko je Allahov Poslanik, s.a.v.s., preferirao odlazak u džamiju i međusobnu komunikaciju među ljudima, koja je neutralizirala nedolično ponašanje i onemogućavala socijalnu isključenost svih njenih članova, najbolje potvrđuju sljedeći hadisi:

¹⁸⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 1/167; hadis br. 143.)

¹⁹⁰ Isti izvor, tom, strana i broj hadisa.

¹⁹¹ Hadis bilježi Buharija u *Sahihu*.

¹⁹² Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 44 – Kitabu fadaili-s-sahabe, 1 – Babu min fadaili Ebi Bekri-s-Siddik, r.a., hadis br. 1028 i Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*, 234 – Babu 'ijadeti-l-merda, hadis br. 515.

- Kad god neko ode u džamiju – jutrom ili naveče – Allah mu pripremi mjesto u Džennetu, koliko god puta ode ujutro i naveče.¹⁹³

- Ko se kod svoje kuće očisti a zatim ode u jednu od džamija da obavi jedan od Allahovih farzova, jednim korakom mu se oprašta grijeh a drugim podiže stepen (u Džennetu).¹⁹⁴

- Sedam vrsta ljudi bit će u Allahovom bladu na dan kada nikakvog drugog blada – osim Njegovog – neće biti: pravedan vladar, mladić koji odraste u pokornosti Allahu, osoba čije je sreće stalno vezano za džamiju, prijatelji koji se vole isključivo u ime Allaha, sastaju se i razilaze samo u ime Njega, čovjek kojega lijepa i ugledna žena pozove na blud, a on kaže: Ne, ja se bojim Allaha!, čovjek koji udjeljuje sadaku tako da mu ljenica ne zna šta mu je udjelila desnica i čovjek koji se sjeti Allaha u samoći pa mu oko zasuzi!¹⁹⁵

- Kada neko od vas bude htio ići na džuma-namaz, neka se prethodno okupa!¹⁹⁶

- Kupanje petkom dužnost je svakoj punoljetnoj osobi, te pranje žubi i upotreba mirisa ukoliko ga ima.¹⁹⁷

- Ko se u petak okupa, poput kupanja od džunupluka, zatim ode u džamiju u prvo vrijeme kao da je devu žrtvovao, ko ode u drugo vrijeme kao da je kravu žrtvovao, ko ode u treće vrijeme kao da je rogatog ovna žrtvovao, ko ode u četvrto vrijeme kao da je kokoš žrtvovao, ko ode u peto vrijeme kao da je jaje žrtvovao, a kada se imam pojavi, dođu meleki i slušaju hutbu.¹⁹⁸

¹⁹³ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

¹⁹⁴ Hadis bilježi Muslim.

¹⁹⁵ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

¹⁹⁶ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu* u poglavlju O džuma-namazu.

¹⁹⁷ Hadis bilježi Buhari u istom poglavlju.

¹⁹⁸ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

- Kada neko od vas lijepo i propisno uzme abdest a zatim se zaputi ka džamiji, neka ne sapliće prste svojih ruku, jer je on već u namazu!¹⁹⁹

- Prilikom ulaska u džamiju donosi se selam na Poslanika, s.a.v.s., i prouči: *Bismillahi ve-s-selamu 'ala Resulillahi. Allahummeğfirli zunnubi, veftah li ebvabe rahmetike! / U ime Allaha. Neka je selam na Allahovog Poslanika. Allahu, oprosti mi grijeha i otvori mi vrata Svoje milosti!* Ovu predaju od Poslanika, s.a.v.s., prenosi njegova kćerka Fatima, r.a.²⁰⁰ Sličnu predaju od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi i Ebu Usejid, r.a., odnosno Ebu Humejd es-Sa'idi, r.a.²⁰¹

- Lijepo je proučiti i dovu koju je od Poslanika, s.a.v.s., prenio poznati ashab Abdullah b. 'Amr b. el-'As, r.a.: *E'uzu billahi-l-'azim, ve bivedžibihi-l-kerim, ve sultanibihi-l-kadim, mine-š-šejtani-r-radžim! / Utječem se Velikom Allahu, Njegovim Plemenitim Licem i Vječnom V'lašću da me sačuva od prokletog šejtana!* Kada neko izgovori ovu dovu, šejtan, tada, prizna: *Od mene je sačuvan čitav dan!*²⁰²

- Ko se petkom okupa, što je bolje moguće, namiriše se, pa izađe rano u džamiju ne rastavivši dvojicu klanjača, a zatim klanja ono što je propisano, pa šuti i sluša imama dok butbu drži, Allah će mu oprostiti grijeha počinjene između dvije džume!²⁰³

¹⁹⁹ Hadis je autentičan. Bilježe ga Ebu Davud, Tirmizi i Ahmed.

²⁰⁰ Hadis bilježi Ibn Madže u *Sunemu*, Kitabu-l-mesadžid, hadis br. 771.

²⁰¹ Predaju bilježe Ebu Davud, Nesai, Ibn Madže i Ahmed. U Muslimovoj predaji spominje se samo ova dova prilikom ulaska u džamiju, bez selama na Vjerovjesnika, s.a.v.s. (Vidi: *Sahih*, Kitabu-l-musafirin, Bab: Ma jekulu iza dehal-e-l-mesadžid, hadis br. 68.).

²⁰² Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-s-salat; 17- Babu fima jekuluhu-r-redžulu 'inde duhulih-i-l-mesadžid; hadis br. 466.

²⁰³ Hadis bilježi Buhari u poglavlju O džuma-namazu.

- Kada neko od vas uđe u džamiju neka klanja dva rekata prije nego sjedne.²⁰⁴

- Ebu Se'id el-Hudri, r.a., prenosi od Mu'avije, r.a., predaju u kojoj se kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prošao pored jednog kružoka ashaba koji su sjedili u džamiji, upitavši ih: *Šta vas je dovelo da tu sjedite?* Oni su odgovorili: *Sjedimo ovdje radi spominjanja Allaha i zabvale* Njemu zato što nas je uputio u islam i tako nam ukazao milost! Allahov Poslanik, s.a.v.s., im je tada rekao: *Allaha vam, doista ste zbog Njega sjeli tu?! Ne tražim da mi se zakunete na to što sumnjam u vas, već mi je došao Džibril i obavijestio me da se Allah s vama ponosi pred melekima.*²⁰⁵

- Meleki se mole za svakog od vas sve dok bude na mjestu gdje je obavio svoj namaz, samo ukoliko mu se ne desi nešto što kvari abdest. Oni govore: *Allahu, oprosti mu grijehe! Allahu, smiluj mu se.*²⁰⁶

- Ko uzme abdest i ode u džamiju, on je Allahu zijaret učinio, a obaveza onoga kome je zijaret učinjen je da počasti onoga koji ga je posjetio.²⁰⁷

- Ko klanja naš namaz, okreće se našoj kibli i jede od onog što mi koljemo, to je musliman koji uživa zaštitu Allaha i Allahova Poslanika, pa ne kršite ovu Allahovu zaštitu.²⁰⁸

²⁰⁴ Hadis bilježe svi autori El-Kutubi-s-sitte u svojim zbirkama hadisa.

²⁰⁵ Hadis bilježi Muslim.

²⁰⁶ Bilježe Buhari u *Sahihu*; 8 – Kitabu-s-salat; 61 – Babu-l-hadesi fi l-mesdzidi. Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai i dr.

²⁰⁷ Hadis bilježe El-Bejheki u *Šu'abu-l-imam*; Ibn Hibban u *Ed-Du'afau i et-Taberani* u *El-Mu'džemu-l-kebiru*. El-Hejsemi smatra Taberanijevu predaju dobrom. Vidi, takođe: El-Albani: *Silsiletu-l-ehadisi-s-sahiha*, hadis br. 1169.)

²⁰⁸ Bilježi Buhari u *Sahihu*; 8 – Kitabu-s-salat; 28 – Babu fadli istakbali-l-kibleti.

- U predaji Ebu Vakida el-Lejsija, r.a., kaže se da su pristigla trojica ljudi dok je Vjerovjesnik, s.a.v.s., sjedio s ashabima u džamiji i upućivao im savjete. Dvojica od njih su prišli Poslaniku, s.a.v.s., a treći je otišao. Kada su spomenuta dvojica prišli blizu Poslaniku, s.a.v.s., nazvali su mu selam, pa je jedan od njih, vidjevši mjesto u halki sjeo, dok je drugi sjeo iza njih. Kada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., završio obraćanje ashabima, rekao je: Hoćete li da vas obavijestim o ovoj trojici? Jedan od njih je našao utočište kod Allaha pa ga je Allah ugostio, drugi se postidio pa se Allah njega postidio, dok se treći udaljio, pa se Allah od njega udaljio.²⁰⁹

- Džuma-namazu prisustvuju tri vrste ljudi: onaj ko pri učenju hutbe govori i za to će dobiti kaznu, onaj ko pri učenju hutbe uči dovu Allahu, koju on može ukabuliti ili odbiti i onaj ko sluša hutbu i ne govori, a uz to ne prelazi preko vratova ostalih klanjača, ne uznemiravajući ih – takvima će grijesi biti oprošteni, računajući od džume do džume i još dodajući tri dana, jer je Allah Uzvišeni rekao: Ko uradi dobro djelo, dobit će deseterostruku nagradu.²¹⁰

- Najdraža mjesta Allahu su džamije a najmrža pijace.²¹¹

Vjesnik islama, Muhammed, s.a.v.s., očito je, afirmativno je govorio o namazu u džema'atu, kako bi na, najljepši način, inicirao ljude da se pet puta dnevno okupljaju, da se međusobno viđaju, pozitivno djeluju jedni na druge, otklanjaju ono što je negativno u ponašanju kolektiviteta i podstiču ono što je lijepo i pozitivno.

Otuda se od muslimana i traži da svako druženje s drugima bude isključivo u ime Allaha, jer se time iskorjenjuje

²⁰⁹ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Nesai i Tirnizi. Tirnizi ga ocjenjuje kao hasen-sahih. (Vidi: *Sunen*, 29. poglavlje Kitabu-l-isti'zan ve-l-adab.)

²¹⁰ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*: Poglavlje o namazu – 232. odjeljak: Razgovor dok imam drži hutbu; hadis br. 1113. Sličnu predaju bilježi i Ahmed u *Musnedu*, 2/181, hasen.

²¹¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 1/242; hadis br. 241.)

svaka vrsta interesa i bilo kakva vrsta negativnosti. Zato Poslanik islama, s.a.v.s., u predanju Ebu Hurejre, r.a., upozorava: *Čovjek je vjere svoga prijatelja, zato pazite s kim se družite!*²¹². Time se podstiče na druženje sa plemenitim osobama koje će nas podsticati na afirmiranje dobrih djela i pozitivnog ponašanja.

Upozorenje da neobavljanje namaza u džema'atu (kolektivno) pet puta dnevno predstavlja licemjerstvo, na najbolji način čini da pojedinac ne dopusti sebi takvo ponašanje, jer će njegovo izbjegavanje džema'ata, uistinu, i dovesti do njegovog licemjernog odnosa i negativnih posljedica koje iz toga proizlaze: socijalne isključenosti i raznih drugih devijantnih pojava i iskrivljenog ponašanja, jer, ne komunicirajući sa kolektivitetom koji je naše ogledalo, nećemo uočiti nedostatke u svom ponašanju i oni će se, vremenom, sve više množiti a mi to sami nećemo moći ni primijetiti a kamoli otkloniti.

Zato Abdullah b. Mesud, r.a., poznati ashab, kaže: *Od nas je s namaza izostajao samo licemjer, čije licemjerstvo je bilo poznato, ili bolesnik, a ako je bio bolesnik dolazio bi uz pomoć dvojice na namaz.*

Rekao je: *Allahov Poslanik, s.a.v.s., bi nas podučavao putevima upute (islama). Od najsavršenijih puteva je i namaz u džamiji u kojoj se uči ezan.*²¹³

Onaj ko nije prisutan u džamiji, prema preporuci Poslanika, s.a.v.s., obavezan je da emanira dobro gdje god se nađe. Obično se na javnim mjestima pojavljuju razna devijantna ponašanja i negativni utjecaji. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upozorio, ako se već nađemo na tim

²¹² Hadis bilježe Ebu Davud i Tirmizi u sunenina. Tirmizi ga ocjenjuje kao hasen-predanje.

²¹³ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, I/301; hadis br. 323.)

mjestima, da činimo dobro i da afirmiramo ono što je pozitivno. Osluhnimo njegove riječi pune brige da čovjek ne skrene u devijantno ponašanje:

Čuvajte se sjedenja po ulicama! Ashabi primijetiše: Allahov Poslaniče, mi se (ponekad) moramo sastajati kako bismo međusobno porazgovarali! On naglasi: Ako već morate, onda poštuju prava puta! Ashabi upitaše: A kakva su prava puta, Allahov Poslaniče? On ih pouči: Obaranje pogleda, ustezanje od uvreda, uzvratanje na selam, naređivanje dobra a odvratanje od zla.²¹⁴

Vjerovjesnik, s.a.v.s., energično od nas traži konkretno djelovanje, kada se u našem okruženju primijeti neka devijantna pojava ili negativno ponašanje grupe ili pojedinca. O tome svjedoče sljedeći hadisi:

- Ko od vas vidi nešto što ne valja, neka to otkloni rukom, a ako ne može, onda jezikom, a ako ni to ne može, onda neka barem srcem prezre, ali to je najslabiji iman!²¹⁵

- Tako mi Onoga u čijoj je ruci moj život, ili ćete tražiti da se čine dobra djela a od nevaljelih odvrćati, ili će Allah, uskoro, od Sebe, protiv vas poslati takvu kažnu, za koju ćete moći da vam je otkloni, ali vam neće biti udovoljeno!²¹⁶

²¹⁴ Nekada će naša druženja biti, sticajem okolnosti, na putu ili javnom mjestu. Kako se tada ponašati? Odgovor na to pitanje dao je sam Allahov Poslanik, s.a.v.s. u ovoj predaji Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a. U našim savremenim prilikama brojna druženja, a posebno poslovni razgovori, obavljaju se u hotelima, restoranima, kafanama i drugim javnim mjestima, pored kojih stalno prolaze osobe i jednog i drugog spola. Treba posebno voditi računa, da sjedeći pored ulice, primijenimo prvo pravo puta, koje je potcrtao Poslanik, s.a.v.s, a to je obaranje pogleda. Inače, trebalo bi da vjernik takvu vrstu sjedenja što više izbjegava, jer je Poslanik, s.a.v.s, eksplicite to dopustio, samo pod uvjetom, kako je i naglasio: *Ako već morate!*

²¹⁵ Hadis bilježe Muslim, Tirmizi, Ebu Davud i Nesai.

²¹⁶ Hadis bilježi Tirmizi u Sunenu i ocjenjuje ga kao hasen-predaju.

- Nema niti jednog naroda koji, uprkos svojoj moći i brojnosti, dopusti da se unutar njega čine negativna djela, a to ne pokuša spriječiti, da ga Allah neće zbog toga kazniti!¹⁷

- Primjer onoga ko ne izvršava i onoga ko izvršava Allahova naređenja je kao primjer grupe ljudi od kojih su se jedni, bacajući kocku između sebe, snijetili u donji, a drugi u gornji dio lađe, pa je neko od onih dolje, uznemiren uskraćivanjem vode od onih gore, uzео sjekiru i počeo bušiti lađu na dnu, na što su mu prišli i upitali ga: „Šta ti je, šta to radiš?!“ – a on im odgovorio: „Činite mi nepravdu! I ja moram doći do vode!“ Ako ga spriječe, spasiće i njega i sebe, a ako ga puste (da probuši lađu) nastradat će i on i oni!¹⁸

- Nema ni jednog vjerovjesnika koga je Allah poslao prije mene svome narodu, a da nije imao pomagače i drugove koji su ga slušali i sljedili njegovu praksu. Zatim su poslije njih dolazila druga pokoljenja koja su govorila ono što nisu radila i radila ono što im nije bilo naređeno. Ko se protiv takvih bude svojom rukom borio – vjernik je. Ko se protiv njih bude borio svojim jezikom – vjernik je. Ko se protiv njih bude borio svojim srcem (osuđivao ih) – vjernik je. Ko ništa od spomenutog ne učini – nema imana ni koliko jedan trun!¹⁹

Prva generacija muslimana to je ozbiljno shvatila. Ilustrativan je primjer Omerovog, r.a., sina Abdullaha, koji je redovno posjećivao džamiju i skupove starijih, iako je tada imao samo pet godina. Jednom prilikom, kako bilježe Buhari i Muslim, prisustvovao je Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., predavanju u kojem je on upitao ashabe: *Ima jedno stablo čiji listovi ne opadaju, a slično je muslimanu: koje je to stablo?* Ljudi su pomišljali na pustinjska stabla, a Abdullah kaže: *Palo mi je napamet da je to palma. Htio sam to spomenuti, međutim, vidio sam tu starije ashabe, pa sam se ustegnuo od odgovora. Nakon njihove*

¹⁷ Hadis bilježe Ebu Davud, Ibn Madže i Ahmed. Ovaj hadis je ocijenjen autentičnom predajom.

¹⁸ Hadis bilježe Buharija i Muslim u svojim autentičnim zbirkama hadisa.

¹⁹ Hadis bilježi Muslim u Sahihu.

*šutnje, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: To je palma. Spomenuo sam to svome ocu, veli dalje Abdullah, na što mi je on rekao: Da si rekao: Palma, volio sam nego to i to.*²²⁰

U Mudžahidovoj predaji, pored ostalog, stoji: *Htio sam da kažem, ali sam se ustručavao zato što sam bio najmlađi od prisutnih!*, a u Nafi'ovoj predaji: *Primijetio sam Ebu Bekra i Omera, koji ne progovaraju, pa sam se i ja ustručavao nešto reći.* U Ibn Hibbanovoj predaji stoji da je Omer, r.a., kada je saznao da je njegov sin znao odgovor na to pitanje, rekao: *Da si odgovorio, volio sam to nego čitavo kerdo najboljih deva.*²²¹

Pogledajmo pronicljivost Omerovog sina 'Abdullaha, r.a., koji sa pet godina dobro razlučuje kada i gdje treba šta reći. Uočavate li njegove intelektualne kvalitete već u toj dobi, ali i vanredni osjećaj za kulturu ponašanja u društvu?! To je, između ostalog, posljedica uključivanja djeteta u život zajednice, nakon prethodne pripreme u roditeljskom domu.

Miješanje djece sa starijima, kao i miješanje muške i ženske djece, omogućava da se već od malih nogu djeca upoznaju i da se tako pripremaju za brak koji ih čeka. Već kao djeca uočavaju međusobne kvalitete a roditelji, imajući priliku komunicirati s njima, primjećuju njihove posebnosti i preporučuju, kada njihova djeca porastu, vjenčanje s osobama koje imaju te kvalitete, što će uveliko doprinijeti stabilnosti budućeg braka i njegovoj harmoniji. Tako Abdur-Rezzak prenosi predaju Omera, r.a., koji je podsticao na međusobno viđanje male djece, kako bi se djeca upoznala i

²²⁰ Hadis bilježe Buhari u *Sunenu*: 3 – Kitabu-l-'ilmi, 5 – Babu tarhi-l-imami-l-mes'elete 'ala ashabihi lijahtebire ma 'indehum mine-l-'ilmi, hadis br. 62 i Muslim u *Sahihu*: 50 – Kitabu sifati-l-munafikine ve ahkamuhum, 15 – Babu meseli-l-mu'mini meselun-nahleti, hadis br. 2811.

²²¹ Pogledaj: Ibn Hadžer, *Fethu-l-Bari*, 1/176.

kako bi se želja za brakom, u takvim slučajevima, razvila već u djetinjstvu.²²²

Vjerovjesnik, s.a.v.s., često je djecu slao drugima zbog neke potrebe. To nije, zasigurno, činio samo radi te potrebe, nego, očito je, i zbog oslobađanja djece u komuniciranju s drugima, sticanje osjećaja odgovornosti i, nadasve, ukazivanje povjerenja djetetu. Sve to utiče na pravilan razvoj, osamostaljivanje djeteta i omogućava da dijete stekne potrebnu sigurnost u sebe i svoje kvalitete.

Brojni su hadisi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., spomenuti u različitim hadiskim zbirkama koji govore o potrebi uključivanja djece u društveni život. Iščitavajući hadiske zbirke dolazimo do brojnih saznanja o Poslanikovom, s.a.v.s., nazivanju selama djeci i podsticanju djece na nazivanje selama, kako bi se i na taj način djeca osjećala ravnopravnim u društvu starijih.

Ili, primjer njegove posjete bolesnoj djeci, iz tog slučaja očituje se da je on htio dati do znanja da su i oni važni činioци društva i da predstavljaju dio sveukupnog društvenog sistema, što im je davalo puninu i sigurnost u sebe.

Inače, djeca treba da budu odgajana da je rad za dobro društva i zajednice dio misije u životu svakog muslimana. Brojni su hadisi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji upućuju na to:

- Na svaki ljudski zgloб, u svakom danu u kojem izаde sunce, treba dati sadaku. Izmiriti dvojicu je sadaka, pomoći čovjeku da uzjaše svoju jahalicu ili pomoći mu da na nju digne tovar sadaka je, a i lijepa riječ je sadaka. Svaki korak ka namazu je sadaka, a i ukloniti s puta ono što smeta je sadaka.²²³

²²² Predaju bilježi u svom *Musannefu*: Babu ibrazi-l-dževari ve-n-nezari 'inde-n-nikah, 6/156.

²²³ Hadis bilježe Buhari, Muslim i Ahmed.

- Osmijeh u lice svome bratu je sadaka, narediti dobro i odvratiti od zla je sadaka, ukazati na put čovjeku koji je zalutao je sadaka, uklanjanje kamena, trnja i kosti s puta je sadaka, zahvatiti rodu svojom košom i napuniti kosu svoga brata je sadaka.²²⁴

- Ko učini dobročinstvo davanjem mlijeka ili novca ili pokaže nekome put, bit će nagrađen kao da je oslobodio jednog roba.²²⁵

- Ko sačeka dužnika koji je u teškom položaju ili mu oprosti dug, Allah će ga smjestiti na Sudnjem danu u hlad 'Arša, a drugog hlada osim njegovog hlada neće biti.²²⁶

- Najbolja djela su: da uneseš radost u srce svoga brata vjernika; da mu pomogneš da vrati dug i da ga nahraniš.²²⁷

Dakle, svaki član muslimanskog društva treba biti koristan član svoje zajednice i društva. On radi dobro i poziva dobru, prezire zlo i radi na njegovom smanjenju i nestajanju u društvu. Pomaže siromašnom i slabom, podučava nepismenog, upozorava nemarnog, osvješćuje grešnika, podsjeća onog koji je zaboravio, obilazi bolesnog, ispraća umrlog, izražava saosjećanje porodici umrlog, daruje jetime, podstiče da se nahrane siromasi i učestvuje u svakoj korisnoj akciji u društvu.

²²⁴ Hadis bilježe Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*, Tirmizi i Ibn Hibban.

²²⁵ Hadis je autentičan a bilježe ga Tirmizi, Ahmed i Ibn Hibban.

Pojašnjavajući ove riječi, Imam Tirmizi kaže: *To znači, ko pozajmi novac i ukaže na put onome kome je uputa potrebna.* (Pogledaj: *Sunen*, 4/300)

²²⁶ Hadis bilježe Muslim, Tirmizi, Ahmed, Ibn Hibban, Taberani i Ebu Na'ajm.

²²⁷ Predanje hadisa je dobro a bilježe ga Ibn 'Adijj, Bejheki u *Šu'abu-l-imanu* i Ibn ebi-d-Dun'ja u *Kadai-l-havaidžu*.

TJELESNI ODGOJ

Tjelesni, fizički odgoj u funkciji je očuvanja zdravlja, a zdravlje je jedna od temeljnih vrijednosti. Ono je osnova i opći uvjet života. Zbog toga tjelesni odgoj ima obilježje primarnosti, fundamentalnosti i univerzalnosti. Kako ukupna sposobnost i djelatnost čovjeka ovisi o zdravlju i fizičkoj kondiciji, i njen početak zasniva se na odgojnom području koje se brine za zdravlje i pravilan tjelesni razvitak. Zdrav, čvrst i otporan organizam osnova je i preduvjet svakog daljnjeg razvitka – intelektualnog, moralnog, estetskog i radnog.

Tjelesni odgoj je, dakle, pretpostavka za ostala odgojna područja. Tako, po naravi stvari, on dolazi na prvo mjesto, jer je nužna, nezaobilazna osnova svakog uspješnog odgojnog djelovanja.²²⁸ U obrazovanju i kreiranju svestrano razvijenih ličnosti fizički odgoj ima vrlo važnu ulogu i mjesto, jer omogućuje pravilan tjelesni razvoj, povećanje fizičke snage, čeličenje organizma, povećanje njegove otpornosti i izdržljivosti, čuvanje i unapređenje zdravlja.

Brojni pedagozi zaključuju da je tjelesno vaspitanje oblik fizičke kulture za koji je posebno karakteristično to što se u najvećoj mjeri ostvaruje u institucijama sistema obrazovanja i vaspitanja, počevši od predškolskih ustanova, pa sve do visokoškolskih institucija. S obzirom na to, tjelesno vaspitanje je sistematski i cjelishodno organizovan proces sticanja motoričkih vještina, znanja i sposobnosti, jačanja zdravlja i razvoja psiho-fizičkih snaga i sposobnosti vaspitanika.²²⁹

²²⁸ Ante Vukasović, *Pedagogija*, Zagreb 1995., str. 81.

²²⁹ R. S. Krulj, S. Kačapor, R. Kulić, *Pedagogija*, Beograd 2001., str.86.

Imajući u vidu sve naprijed navedeno, tjelesni odgoj ima mnogo široko značenje i smisao, jer njegovi različiti oblici fizičke vježbe, igre, takmičenja i sl. doprinose kako podsticanju i što boljem tjelesnom razvoju, tako i podsticanju saznavnih i osjećajnih mogućnosti pojedinca. Polazeći od toga lahko se može razumjeti međusobna upućenost i prožimanje fizičkog, intelektualnog, društveno – moralnog, estetskog i radno tehničkog obrazovanja.

Tjelesni odgoj, uz svoj temeljni zadatak – pravilan tjelesni rast i razvitak, očuvanje i unapređenje zdravstvenog stanja, podizanja opće tjelesne sposobnosti i radne kondicije – ima i ulogu da pomogne umnom obrazovanju, razvijanju moralnih, društvenih, radnih i estetskih svojstava. Zbog toga tjelesni odgoj treba da se odvija prema općim pedagoškim načelima koja vrijede za odgojni rad u cjelini.

Značajno je spomenuti da tjelesnim odgojem ne postizemo samo jačanje tijela, razvijanje zdravlja, izvježbanost tijela, vještinu pokreta, već postizemo složene procese u kojima su tijelo i tjelesne manifestacije polazna tačka, njegova baza, a krajnji cilj je pomaganje na razvijanju svestrane ličnosti.²³⁰

Psiholozi su uvjereni da zdrava i redovna rekreacija doprinosi intelektualnom razvoju čovjeka, te poboljšava kvalitet društvenog života i učešća u radu zajednice. Rekreacija doprinosi umanjenju depresije, nervoze, stresa, psihičkih trauma, dok čovjek, sa druge strane, uživa trošeći slobodno vrijeme na sportske aktivnosti. Rekreacija štiti tijelo i duh od mnogobrojnih duševnih oboljenja, te pospješuje radni i intelektualni učinak. Bavljenje sportom utiče na očuvanje zdravog života a treniranje i vježbanje neutrališu lijenost.

²³⁰ O ovome pogledaj opširnije: Dr. Vladimir Janković, *Pedagogija*, 1/332-342.

Prema islamskom učenju, nema odvajanja tijela od duše, morala i razuma. Zbog toga islam čovjeka posmatra kao složenu jedinku i potcrtava stvarnu sintezu između duše i tijela. Otuda, prema fundamentalnom učenju islama, dolazi do istinskog zaanimanja za odgajanje svih tih potencijala u čovjeku.

Islam posebnu pažnju pridaje tjelesnom odgoju i sportskim aktivnostima, te zdravom duhu i tijelu čovjeka. Prema tome, stanovište islama je da je sport jedna od najkorisnijih i najzdravijih zabava u životu čovjeka. Sport eliminiše lijenost, dok slabost i tromost pretvara u vedrinu i spremnost. Ljubav prema sportu i zdravom životu kod djece treba početi razvijati u ranoj mladosti jer je to preduslov da odnjegujemo zdravo i snažno dijete. Takvo dijete pogodnije je za odgoj nego bolesno, slabo i krhljavo. Slabunjavo i krhljavo dijete nema volje ni za šta, pa od takvog djeteta ne možemo mnogo zahtijevati niti ništa ozbiljno očekivati i tražiti. To nas upućuje na zaključak da je, prije svega, potrebno paziti na zdravlje djece, na njihov tjelesni i fizički razvoj, jer je to jedan od osnovnih uvjeta za odgoj svestrane i kompletne ličnosti.

U islamskoj kulturi, bavljenje sportom je pohvalno, bez obzira kolike su fizičke sposobnosti sportiste. Islam čovjekovo tijelo vidi kao instrument za usavršavanje i upotpunjavanje njegovog duha. Sport ne doprinosi samo tjelesnom razvoju, već i duhovnom jačanju, o čemu svjedoči činjenica da mladi sportisti obično imaju zdrav i vedar duh, te uživaju u treninzima. Mladi aktivni sportisti imaju zdravu psihu i manje su nervozni i agresivni u odnosu na svoje vršnjake koji se ne bave sportom. Oni su istinski realizuju i potvrđuju krilaticu: "U zdravom tijelu zdrav duh!"

Islam nas uči da je čovjeku, za izgradnju zdravog duha, potrebno zdravo tijelo. Sport posjeduje dvije značajne karakteristike. Prva se vezuje za fizički izgled, jer sport jača tijelo, a druga je duhovna i, ako se pravilno uvrsti u razvoj

ljudskog duha, doprinosi povećanju duhovne snage čovjeka. Važno je spomenuti da su Božiji poslanici bili obični ljudi koji su posjedovali izuzetnu duhovnu i tjelesnu snagu. Oni su živjeli, jeli i spavali kao i ostali ljudi i divili se ljepotama prirode koju je stvorio Uzvišeni Tvorac svjetova. Poznato je da je posljednji Božiji poslanik, mir neka je na njega, nekad provodio slobodno vrijeme u pustinji, u srcu prirode, a ponekad je razmišljao u pećini Hira.

Danas psiholozi i sociolozi preporučuju roditeljima da, s ciljem sprječavanja delikventnog ponašanja, kao i prevenciju od nastanka nekih oboljenja, svoju djecu podstiču da se bave sportom. Dokazano je da se nepovoljni uticaj kriza u društvu kao i ekonomski problemi lakše podnose ukoliko se bavimo sportom. Takođe, statistički podaci ukazuju na to da su neaktivni i lijeni mladi ljudi, oni koji se ne bave sportom, rekreacijom i drugim pozitivnim načinima zabave, u većoj mjeri podložni činjenju nereda, nasilja i zločina. Stoga je i vjerska preporuka roditeljima i porodicama da svojoj djeci naprave odgovarajući raspored aktivnosti kako im ne bi ostavili vremena i prostora da budu lijeni, i kako bi spriječili eventualni nastanak duševnih i tjelesnih tegoba.

Tjelesni odgoj ima poseban značaj u životu djeteta. Allah Plemeniti djeci je omilio igru, jer se u igri dijete dokazuje, jača i razvija. Igranjem se dijete relaksira, pa će mu igra, nakon učenja u mektebu ili školi, omogućiti odmor i dati novu snagu i poticaj, a zabrana igranja i stalno opterećivanje samo učenjem, kako smatra Imam Gazali, smanjuje oštroumnost i umanjuje volju za učenjem.

Među neposrednim zadacima tjelesnog odgoja ponajviše se ističu: higijenski, biološki ili fizički, obrazovni, estetski, rekreativni i moralni.²³¹

Tjelesnim aktivnostima zaštićuje se tijelo i navikava se na podnošenje nevolja i teškoća. Dok odgaja tijelo, islam želi da ono bude snažno. Snaga i njeni izvori ne mogu se postići ako se tijelu ne daju njegova prava na zaštitu i očuvanje, uz pridržavanje svega čime ga je Allah Uzvišeni obavezao.²³²

Vjerovjesnik, s.a.v.s., uvijek je preporučivao jačanje i duhovne i fizičke strane čovjeka, uz upozoravanje i kritiku bilo kakvog pretjerivanja i u jednom i u drugom. To dovoljno ilustriraju sljedeći hadisi:

Dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., govorio, jedan čovjek je stajao na suncu, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao, ko je taj čovjek, na što su mu rekli: *To je Ebu Israil. On se zavjetovao da će stajati, da neće sjedati, da se neće u hlad sklanjati, da neće govoriti i da će postiti.* Nakon tog saznanja, Poslanik, s.a.v.s., je rekao: *Naredite mu da govori, neka se u hlad skloni, neka sjedne i neka nastavi post!*²³³

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ugledao jednog čovjeka kako tetura između dvojice sinova, koji su ga vodili, pa je upitao: *Ko je on?* Oni su odgovorili: Allahov Poslaniče, on se zavjetovao da će ići isključivo pješice! Poslanik, s.a.v.s., je rekao: *Allahu ne treba njegovo mučenje.* Zatim je naredio da taj čovjek uzjaše jahalicu.²³⁴

²³¹ Vidi: *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevijjeti*, str. 209. Pogledaj, takođe: Muhammed Nur Suvejd, *Tjelesni odgoj djece u islamu*, Takvim za 1996, str. 93-94, u prijevodu Selima Jarkoča.

²³² Vidi o tome širu elaboraciju: dr. Ali Abd al-Halim Mahmud, *Osnovi islamske pedagogije*, str. 215-227.

²³³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu* i Ebu Davud u *Sunenu*.

²³⁴ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Tirmizi, Ebu Davud, Nesai, Ahmed i Darimi.

Jednom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., ušao u džamiju i vidio uže svezano između dva stuba. Upitao je: *Šta je ovo?!* Rekli su: *To je Zejnebino uže za klanjanje. Kada se umori ili iznemogne uhvati se za njega.*

Rekao je: *Odvežite ga! Neka svako od vas klanja koliko može, pa kada osjeti umor ili iscrpljenost, neka sjedne.*²³⁵

Aiša, r.a., Poslanikova, s.a.v.s., supruga, prenosi da je Havla, kćerka Tuvejt b. Habiba b. Eseda b. Abdu-l-Uzzaa prošla pored nje dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio kod nje. Aiša, r.a., je rekla: *Ovo je Havla, kćerka Tuvejtova! Turde da ona po noći nikako ne spava!*

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je upitao: *Ne spava cijelu noć? Radite od dobrih djela koliko možete. Tako mi Allaha, Allahu neće dosaditi dok vama ne dosadi!*²³⁶

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je jednom prilikom, osuđujući mučenje tijela nesanicom, kazao: *Kada neko od vas zadržjema u namažu, neka legne dok ga drijemež ne prođe, jer moguće je da onaj od vas koji je pospan, dok klanja, umjesto da moli, možda bude sam sebe proklinjao.*²³⁷

Zato Allahov Poslanik, s.a.v.s., zabranjuje ‘Abdullahu b. ‘Amru b. El-‘Asu, r.a., da posti svaki dan i da cijelu noć provodi u ibadetu, izbjegavajući uopće san, kako ne bi oslabio svoje tijelo i smanjio svoju fizičku stranu, nego mu kaže:

*Nemoj to raditi! Tvoje oči imaju svoje pravo! Tvoja duša ima svoje pravo! Tvoja supruga ima svoje pravo! Zato posti, ali i jedi! Klanjaj, ali i spavaj! Posti ti svakih deset dana – jedan dan, imat ćeš nagradu kao da si postio deset dana.*²³⁸

²³⁵ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

²³⁶ Hadis bilježi, takođe, Muslim u *Sahihu*.

²³⁷ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Ebu Davud, Nesai, Ibn Madže, Ahmed, Malik, Bejheki i Ibn Hibban.

²³⁸ Hadis bilježe Muslim u *Sahihu* i Nesai u *Sunenu*.

Analizom Poslanikovih, s.a.v.s., hadisa dolazimo do nepobitnih argumenata o njegovom podsticaju na jačanje dječijeg tijela i konstrukcije, što se vidi iz sljedećih elemanta:

Plivanje, gađanje i jahanje

Poslanik islama, s.a.v.s., podsticao je da djecu učimo onome što je korisno. Pa čak i kada se igraju ili se bave nekim hobiem, to treba da bude korisno za njihov razvoj i društvo u kojem žive. Otuda u jednoj merfu'-predaji, koju prenosi Sa'd b. ebi Vekkas, r.a., stoji: *Vježbajte gađanje, jer je to dobro ili: vaš najbolji hobi. a u drugoj predaji: vaša najbolja igra!*²³⁹

Imam Taberani i hafiz Munziri navode dobru predaju u kojoj Allahov Poslanik, s.a.v.s., jasno naglašava: *Sve izlazi iz okvira zikra/spominjanja Allaha, izuzev četvero:: čovjekovo precizno gađanje, dresiranje i pripremanje konja, zabavljanje i igranje sa svojom porodicom i učenje plivanja!*²⁴⁰

Vjerovjesnik, s.a.v.s., je prolazeći pored omladinaca koji su vježbali gađanje, kako prenosi Seleme b. el-Akve'a, r.a., rekao: *Gađajte, sinovi Isma'ilovi, jer vaš otac je bio strijelac!*²⁴¹

²³⁹ Predaju bilježi Bezzar i Taberani u *El-Mu'džemu-l-evsatu*, kao i Munziri u *Et-Tergibu ve-t-terhibu*, u poglavlju: Et-Tergibu fi-rremji fi sebilillahi, hadis br. 5, tom II, str. 278. Navodi ga, takođe, Hejsemi u *Mu'džemu-z-zevidu*, 6/269.

²⁴⁰ Hadis je ocijenjen dobrim. Prenosi ga Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebiru*, 1/89 i Munziri u *Et-Tergibu ve-t-terhibu*, u navedenom poglavlju, hadis br. 7, tom II, str. 279. Spominje ga, takođe, i Hejsemi u *Mu'džemu-z-zevidu*, 6/269.

²⁴¹ Hadis bilježe Ibn Madže u *Sunenu*: Kitabu-l-džihad, hadis br. 2815; Ahmed u *Musnedu*, 4/50; Ibn Hibban u *Sahihu*, hadis br. 1646; Hakim u *Mustedreku*, 2/94. S njim se slaže i ovu predaju smatra autentičnom i hafiz Zehebi, kao i Munziri, u navedenom djelu i poglavlju, hadis br. 4, tom II, str. 278.

Sportska natjecanja djece

Treba organizirati natjecanja među djecom kako bismo razvijali njihove mogućnosti i želju za pobjedom. To je Allahov Poslanik, s.a.v.s., činio, želeći unijeti takmičarsku atmosferu među njih. Tako 'Abdullah b. Haris, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., poredao 'Abdullaha, 'Ubejdullaha i druge 'Abbasove, r.a., sinove, rekavši im: *Ko prvi stigne do mene, dobit će to i to!* Kada bi stigli do cilja, sjedali su mu na leđa i grudi, a on ih je uzimao i ljubio.²⁴²

Zanimljivo je spomenuti da je Poslanik, s.a.v.s., sve takmičare uzimao, ljubio i davao im nagradu, htijući ukazati da je najbitnije da svi učestvuju, da među njima vlada takmičarski duh i da, na taj način, od najranijih trenutaka života razvijaju svoju fizičku konstrukciju.

Igranje odraslih s djecom

Roditelji treba da nađu priliku i vremena da se poigraju sa svojom djecom, kao što je to činio naš najveći uzor, Allahov Poslanik, s.a.v.s., sa svojim unucima, Hasanom i Husejnom, r.a. Tako Omer b. el-Hattab, r.a., prenosi da je jednom prilikom došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i zatekao na njegovim plećima Hasana i Husejna, r.a., kako jašu, pa je primijetio: *Divne li jahalice ispod njih!*, a Poslanik, s.a.v.s., je na te Omerove, r.a., riječi dodao: *Divni li su konjanici njih dvojica!*²⁴³

Raznovrsnost Poslanikovih, s.a.v.s., igara sa svojim unucima eksplicite ukazuje na neophodnost da i mi smišljamo različite igre sa svojom djecom i unucima, kako bi ona i fizički i psihički jačala.

²⁴² Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*, 1/214.

²⁴³ Ovaj hadis bilježi Ebu Ja'la el-Mevsili. Pogledaj: *Medžme'u-z-zevid*, 9/182. Hejsemi tvrdi da su prenosioci ovog hadisa pouzdani. Takođe kaže da ovaj hadis prenose još Bezzar i Ibn Šahin.

Nekada roditelji, iz objektivnih razloga, ne nađu vremena za igranje sa svojom djecom. Međutim, to ne treba biti razlog da im ne dozvole da se igraju s drugom djecom, ukoliko će ta igra afirmirati prave vrijednosti i rezultirati fizičkom kondicijom ili razvijanjem dječije mašte.

Muslim bilježi predaju iz koje se vidi da se Aiša, r.a., Poslanikova, s.a.v.s., supruga koja je bila izuzetno mlada kada se udala za Vjerovjesnika, s.a.v.s., igrala sa svojim kolegicama, a on je to čak i podsticao i slao joj kolegice da se igraju s njom!²⁴⁴

Zna se, kako prenosi Enes, r.a., da se Poslanik islama, s.a.v.s., igrao s djecom kada mu je došao Džibril i prvi put mu otvorio grudi i oprao ih zemzemom.²⁴⁵

Treba samo napomenuti da su brojni tjelesni, zdravstveni, odgojni, sociološki, moralni i dr. efekti i koristi od dječije igre, pa roditelji treba samo to da prepoznaju i, shodno Poslanikovim, s.a.s.v., preporukama, tako i postupe.²⁴⁶

²⁴⁴ Provjeri: Muslim u *Sahihu*: 44 – Fadailu-s-sahabe, 13 – Babun fi fadli 'Aiša, r.a., hadis br. 2440.

²⁴⁵ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*, 3/288.

²⁴⁶ O različitim aspektima ove vrste odgoja pogledati: Dr. Budejr Muhammed Budejr, *Menhedžu-s-sunneti-n-nebevijeti*, 1/93-112; Muhammed Nur Suvejd, *Menhedžu-t-terbijeti-n-nebevijeti*, str. 209-216. Cjelokupan tekst iz ove knjige koji tretira tjelesni odgoj kod djece preveo je Selim Jarkoč u Takvimu za 1996. god. str. 93-101; Muhammed Hamid en-Nasir i Havla 'Abdu-l-Kadir Derviš, *Terbijetu-l-atfali fi rihabi-l-islami*, str. 349-399 i Muhammed Kutb, *Menhedžu-t-terbijeti-l-islamijeti*, 2/268-275.

ZDRAVSTVENI ODGOJ

Cilj zdravstvenog odgoja je da osigura optimalne uvjete koji omogućavaju normalno zdravstveno stanje ljudskog organizma. Izuzetno je važno da mladi ljudi vrlo rano usvoje određena higijenska znanja i da, uz njih, formiraju odgovarajuće higijenske navike.

Islam pridaje izuzetnu pažnju ljudskom, posebno dječijem, zdravlju, što primjećujemo i u slučaju mehanizama preventive koji su itekako ukomponirani u samo učenje islama.

Ako analiziramo ajete i hadise, uočiti ćemo vanrednu brigu islama u tom pogledu. Uzimanje abdesta i redovno klanjanje namaza nezaobilazni su faktori u očuvanju i jačanju zdravlja kao temeljne vrijednosti u čovjekovom životu. Namazom, kao tjelesnim vježbanjem – pored njegove duhovne kvalitete – u povoljnim higijenski okolnostima (uzimanje abdesta, čisto tijelo i čista odjeća pri obavljanju namaza, čisto mjesto gdje se obavlja namaz), potpomažu se i unapređuju osnovni biološki procesi – tjelesni rast, razvitak i jačanje otpornosti organizma.

Kada se tome dodaju plivanje, gađanje, jahanje konja i takmičenje, što je posebno potencirao Poslanik islama, s.a.v.s., onda je to najočitiiji primjer brige za jačanje zdravstvenog stanje muslimana. U tom pogledu svaki roditelj treba naći način da razvija zdravstvenu kulturu svog djeteta, shodno preporukama Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

Tako će podsticati svoje dijete na pranje zuba, kao što je to činio Vjerovjesnik, s.a.v.s., podstičući na upotrebu misvaka, skraćivanje noktiju, upozoravati na opasnosti od prejedanje, upozoravati na konzumiranje hrane i pića sjedeći, podsticati na predah pri pijenju tekućine, podsticati na

ležanje na desnoj strani, podsticati odlazak na počinak nakon jacija-namaza i rano ustajanje itd.

Međutim, ukoliko dođe do pojave neke bolesti, Poslanik, s.a.v.s., preporučio je hitni liječnički tretman. U predaji Džabira, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., kaže: *Svaka bolest ima lijek!*,²⁴⁷ a u predaji Ebu Hurejre, r.a., stoji: *Allah nije spustio ni jednu bolest a da za nju nije dao i odgovarajući lijek!*²⁴⁸

Slijedeći Poslanikov, s.a.v.s., sunnet u domenu zdravstvenog odgoja mi ćemo na najbolji način očuvati zdravlje naše djece i popraviti njihovu zdravstvenu sliku.

Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.s., nije bio, kako mnogi misle, naš uzor samo u obredima. On je muslimanima uzor u svim segmentima života i djelovanja: u političkom, vojnom, društvenom, ekonomskom, socijalnom i dr. Najnovija naučna istraživanja iz oblasti medicine eksplicitno pokazuju koliko je Poslanik, s.a.v.s., iz tog domena rekao i praktično pokazao. Ovaj rad prilika je da se, samo fragmentarno, osvijetli njegov doprinos toj važnoj oblasti ljudskog života!

Plemeniti Allah nije želio samo duhovno prosvijetliti čovjeka, a ostaviti ga u brojnim dunjalučkim problemima i fizičkim patnjama, već je, iz Svoje neizmjerne milosti, želio putem Svog posljednjeg poslanika Muhammeda, s.a.v.s., otkloniti od čovjeka svaku vrstu nedaće, neprijatnosti i brige i snagom vjere ga vezati za Svoje Biće, kako bi mu olakšao koraćanje ovosvjetskom pozornicom.

Ako analiziramo bogatu biografiju posljednjeg Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ustvrdit ćemo kako je, Allahovom pomoći, rješavao sve životne nedoumice u sferi,

²⁴⁷ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 39 – Kitabu-s-selam, 26 – Babun likulli dain devaun, hadis br. 2204.

²⁴⁸ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 76 – Kitabu-t-tibbi, I – Babun ma enzelellahu daen illa enzele lehu šifaen, hadis br. 5678.

ne samo duhovnih, nego i svih drugih potreba. Njegov se spektar aktivnosti ne zadržava samo na konkretnim obredima i poticajem na ispravnu i nepatvorenu vjeru, nego se te aktivnosti proširuju i na druge segmente ljudskog djelovanja, kao što su politički, vojni, ekonomski, društveni, socijalni i dr.

Ovom prilikom usredsredit ćemo se i na kratak pregled Vjetrovjesnikovog, s.a.v.s., odnosa spram medicine.

Budući da Allah Uzvišeni, na preko 40 mjesta u Kur'anu, navodi ajete koji tretiraju medicinska pitanja,²⁴⁹ onda je, svakako, Poslanik, s.a.v.s., prije svih, zadužen pojasniti te ajete i svojom životnom praksom potvrditi autentičnost tih navoda.

Allah je u Kur'anu, što je i logično, samo nagovijestio i tu vrstu brige za čovjeka, rekavši: *O ljudi, već vam je stigla poruka od Gospodara vašeg i lijek za vaša srca i uputstvo i milost vjernicima!*²⁵⁰, ili: *Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima!*²⁵¹ ili: *On je vjernicima uputstvo i lijek!*²⁵²

Poslanik islama, s.a.v.s., je svojom životnom praksom jasno pokazao s koliko zanimanja prati i taj segment ljudskog života. On je svojom hranom, higijenom i umjerenošću u svemu eksplicite pokazao kako se ljudsko zdravlje može sačuvati. Analizirajući njegovu životnu praksu i hadise koje je izgovorio, dolazi se do konstatacije da je tom segmentu prilazio na dva načina: preventivom i liječenjem.

²⁴⁹ Vidi: Dr Mahmud Nazim En-Nesimi, *Et-Tibbu-n-nebeviju ve-l-ilmu-l-hadisi*, 1/13.

²⁵⁰ *Jumus*, 57.

²⁵¹ *El-Isra'*, 82.

²⁵² *Fussilet*, 44.

Preventiva

Preventiva je prepoznatljiva vjerovjesnikova, s.a.v.s., crta, počevši od čistoće ruku, koja se manifestira u pranju ruku prije i poslije jela, pranju ruku nakon ustajanja iz postelje, rezanju noktiju, do čistoće usta, pranju zuba, otklanjanju dlaka ispod pazuha i stidnih mjesta, čistoći kose i njenom održavanju, skraćivanju brkova, sunećenju, pranju vodom nakon obavljanja fiziološke potrebe i dr.

Ako analiziramo samo hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji prenosi njegova supruga Aiša, r.a., vidjet ćemo s koliko pažnje on želi očuvati zdravlje svoga ummeta.

U tom hadisu kaže se: *Deset je prirodnih radnji: skraćivanje brkova, puštanje brade, upotreba misvaka, izupiranje nosa, skraćivanje noktiju, pranje zglobova, otklanjanje dlaka ispod pazuha, brijanje dlaka sa stidnih mjesta i pranje vodom nakon obavljene fiziološke potrebe*. Zekerija kaže da je Mus'ab rekao: Zaboravio sam deseto, osim ako nije: *izupiranje usta*.²⁵³

Razmislimo o ovim detaljima pa ćemo vidjeti s koliko znanja iz ove oblasti je nastupao Poslanik islama, s.a.v.s.! Nije ni čudo, kada znamo da ga je tome poučavao Onaj koji sve zna! Pogledajmo: Poslanikovim, s.a.v.s., sunnetom je utvrđeno da brkovi ne smiju padati na usne, već on traži da se briju ili skraćuju. Nije, onda, teško zaključiti da u slučaju onih čiji brkovi padaju na usne, to omogućava zadržavanje hrane ili masnoća i, time, pospješuju razvoj bakterija i bacila.

Upotrebom misvaka čiste se zubi, otklanja neugodan zadah i hrana u ustima, koja bi, ako bi ostala u ustima, ne samo izazvala kvarenje zuba, nego bi mogla prouzrokovati i teže posljedice za čovjeka. Zato Poslanik, s.a.v.s., u predaji koju prenosi Aiša, r.a., kaže: *Misvakom se čiste usta i zadovoljava*

²⁵³ Hadis bilježe Muslim, Nesai, Tirmizi i Ahmed. Sličnu verziju nalazimo kod Buharije i Ibn Madže.

*Gospodar.*²⁵⁴ U jednoj predaji koju, takođe, prenosi ova njegova časna supruga, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., podstiče vjernike na čišćenje zuba i to povezujući taj čin s vrijednošću namaza, što ga čini daleko značajnijim: *Vrijednost namaza je 70 puta veća u onoga ko upotrijebi misvak, u odnosu na namaz onoga koji ga ne upotrijebi.*²⁵⁵

Poznati sirijski farmaceut Salahuddin el-I-lanefi u svojoj doktorskoj disertaciji na Farmaceutskom fakultetu Univerziteta Damask, analizirajući sastojke misvaka, došao je do zanimljivih zaključaka o njegovom čudesnom djelovanju i vanrednim mogućnostima za otklanjanje brojnih bolesti zuba i desni!²⁵⁶

Izapiranjem usta i nosa izbacuju se brojni bacili koji su se vremeno nataložili u te šupljine i upravo je izapiranje vodom djelotvoran mehanizam u otklanjanju tih štetnosti. Rezanjem noktiju onemogućava se prljavštini da se zadrži pod njima i tako naškodi čovjekovom zdravlju.

Otklanjanjem dlaka ispod pazuha i sa stidnih mjesta uništava se stjecište znoja i prljavštine. Pranje vodom nakon obavljene i velike i male fiziološke potrebe ima izuzetan higijenski značaj, koji nikakav papir niti bilo kakvo drugo sredstvo ne može tako efikasno otkloniti.

U hadisu koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., spominje pet prirodnih radnji. Pored otklanjanja dlaka sa stidnih mjesta i ispod pazuha, rezanja noktiju i skraćivanja brkova, što je već spomenuto u prethodnom hadisu, spominje se i sunnećenje.²⁵⁷

²⁵⁴ Hadis bilježe Nesai i Ibn Huzejme u *Sahihu*.

²⁵⁵ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*.

²⁵⁶ Vidi o tome šire: Dr Mahmud Tulluzi, *Fi rihabi-t-tibbi-n-nebeviji ve-l-ilmi-l-hadisi*, str. 37-40.

²⁵⁷ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Nesai, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madže i Ahmed.

Poznato je da je savremena medicina iskazala izuzetno afirmativan stav o sunnećenju. Naime, znanstvene činjenice alarmantno upozoravaju na brojne bolesti koje se mogu javiti kod muškaraca koji nisu izvršili ovu preporuku Poslanika islama, s.a.v.s!²⁵⁸

Kupanje, najmanje jedanput sedmično, jasno govori o brizi Vjerovajesnika, s.a.v.s., za higijenom i čuvanjem zdravlja. U predaji koju prenosi Ebu Se'id el-Hudri, r.a., kaže se: *Kupanje petkom je obligatna dužnost svakoj punoljetnoj osobi.*²⁵⁹

Sve to jasno ukazuje da je redovna i kvalitetna higijena preduvjet zdravlju. Allahov Poslanik, s.a.v.s., ne samo da je od nas tražio higijenu tijela, nego i naše odjeće. Upravo je zbog čistoće preporučio oblačenje bijele odjeće, rekavši u predaji koju prenosi Semure b. Džundub, r.a.: *Oblačite bijelo, jer je to najčistije i najbolje, a umotavajte i vaše mrtve u bijelo.*²⁶⁰ Komentirajući ovaj hadis Et-Tibi primjećuje: *Bijelu boju je Vjerovajesnik, s.a.v.s., preporučio oblačiti zbog toga što se na njoj prije primijeti prljavština i što se, onda, više i češće pere.*²⁶¹

Bio je i preteča ekolozima, preporučujući čišćenje dvorišta i okoliša.

Preporučivao je umjerenost u svim sferama života, jer umjerenost uveliko doprinosi čuvanju zdravlja. Pogledajmo samo hadis koji tretira umjerenost u jelu, pa će nam to sasvim biti jasno. U predaji El-Mikdama b. Ma'dikeriba, r.a., Muhammed, s.a.v.s., kaže: *Gornu posudu od stomaka čovjek ne može napuniti. Čovjeku je dovoljno nekoliko zalogaja koji će mu kičmu uspravnom održavati. Ako ga već mora puniti, neka trećinu*

²⁵⁸ Vidi o tome širu elaboraciju: Dr Mahmud Tulluzi, cit. djelo, str. 35.

²⁵⁹ Hadis bilježi Buhari. Sličnu verziju nalazimo kod Muslima, Nesaija, Ibn Madže, Taberanija i dr.

²⁶⁰ Hadis bilježe Nesai, Ibn Madže i Ahmed.

²⁶¹ El-Mubarekfuri, *Tuhfetu-l-ahvezi*, 7/94.

odredi *za hranu, trećinu za piće a trećinu za disanje*.²⁶² Kada je ovaj hadis pročitao čuveni ljekar Ibn Ebi Masivejh, izjavio je: *Kada bi se ljudi pridržavali ovih riječi, bili bi pošteđeni bolesti i bolova, a bolnice i apoteke bi se pozatvarale*.²⁶³

Gdje bi nas odvelo citiranje svih hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji govore o brojnim preporukama s ciljem preventive različitih bolesti.

Liječenje

Ako već dođe do bolesti, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je preporučio liječenje. U predaji Abdullaha b. Mes'uda, r.a., on kaže: *Allah je, doista, za svaku bolest odredio i lijek, pa liječite se*.²⁶⁴

U drugoj predaji koju prenosi Usame b. Šerik, r.a., spominje se da je on bio kod Vjerovjesnika, s.a.v.s., kada su mu došli neki beduini i upitali ga: *Allahov Posluniče, hoćemo li se liječiti?* Odgovorio je: *Svakako, Allahovi robovi, liječite se! Allah nije dao ni jednu bolest a da u isti momenat nije dao i lijek za nju, izuzev jedne!* Upitali su: *A koja je to bolest?* Odgovorio je: *El-Herem/starost*.²⁶⁵

Ako analiziramo Poslanikovu, s.a.v.s., praksu ustanovit ćemo da je on koristio prirodne lijekove i učenje Kur'ana ili drugih dova kako bi odagnao bolest od sebe i drugih.

²⁶² Hadis bilježi Tirmizi i ocjenjuje ga kao hasen-sahih. Bilježe ga, takođe, Ibn Madže i Hakim, koji ga ocjenjuje sahihom. S tom ocjenom složili su se Ez-Zehebi i El-Albani.

²⁶³ Ahmed Ferid, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, str. 85-86.

²⁶⁴ Hadis bilježe Nesai, Hakim i Ibn Hibban. Sličnu verziju bilježe Ebu.Davud, Tirmizi, Ibn Madže, Taberani i Ebu Hanife u *Musnedu*.

²⁶⁵ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*.

a) prirodni lijekovi

Za fizičke bolesti uglavnom je koristio i preporučivao prirodne lijekove.²⁶⁶ Posebno je isticao upotrebu meda u liječenju bolesti, rekavši, u predaji Abdullaha b. Mes'uda, r.a.: *Upotrebjavajte dva lijeka: med i Kur'an!*²⁶⁷ Dr Muhammed Kemal Abdulaziz, profesor na Univerzitetu Al-Azhar, napisao je knjigu o ovoj temi. Ovaj hadis je i naslov te knjige.²⁶⁸

Ebu Se'id El-Hudri, r.a., navodi slučaj jednog čovjeka koji je došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., da traži savjet za svoga brata koji se žalio na bolove u stomaku i proljev. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je preporučio da mu daju med. On je tako i uradio, proljeva je nestalo i brat mu je ozdravio.²⁶⁹

Brojni su prirodni lijekovi koje je Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.s., preporučivao svojim sljedbenicima za liječenje fizičkih bolesti i bolova. Navedimo samo neke:

Liječenje glavobolje je, uz ostale načine, preporučio liječiti umotavanjem glave u knul²⁷⁰ Za povišenu temperaturu je preporučivao vodu,²⁷¹ a sok od gomoljike ili jelengljive²⁷² preporučivao je kao lijek za oči,²⁷³ dok je upotrebu posebne

²⁶⁶ O liječenju prirodnim lijekovima vidi šire u sljedećim izvorima: Ibnu-l-Kajjim El-Dževzijje, *Et-Tibbu-n-nebevi*, str. 18-316 (Daru-l-fikr, Bejrut), Isti autor, *Zadu-l-me'ad*, 4/283-415 (Muessesetu-r-risale, Bejrut, 1990.), Dr. Mahmud Nazim en-Nesimi, *Et-Tibbu-n-nebevi ve-l-ilmu-l-hadisi*, 3/69-143.

²⁶⁷ Hadis bilježi Ibn Madže. El-Busiri kaže da je sened ovog hadisa autentičan.

²⁶⁸ Izdavač knjige je: Mektebetu Ibn Sina, Kairo, 1991.god.

²⁶⁹ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

²⁷⁰ Hadis bilježi Ibn Madže. Uporedi: Ibn Kajjim, *Et-Tibbu-n-nebevi*, str. 66-70.

²⁷¹ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

²⁷² Bot. *Lecanora escelenta*.

²⁷³ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

medinske hurme s košticama preporučio upotrebljavati, i to sedam komada, osobama koje imaju problema sa srcem!²⁷⁴

b) liječenje učenjem Kur'ana i dova

Poslanik islama, s.a.v.s., koristio se učenjem Kur'ana i određenih dova za bolesti koje nisu, uglavnom, nastale prirodnim putrem, kao što su npr., sihiri, ulazak džina u neku osobu, ludilo kao rezultat sihira ili ulaska džina u čovjeka i sl. Čak je i sam Poslanik, s.a.v.s., bio opsihiren. Učinili su to Židovi, kako prenosi njegova časna supruga Aiša, r.a., pa je, kao lijek, Allah spustio dva poglavlja *El-Felek* i *En-Nas*, te je tako Vjerovjesnik, s.a.v.s., bio izliječen!²⁷⁵

Nakon toga, Poslanik, s.a.v.s., je preporučivao ta dva poglavlja kao preventivu, ali i kao djelotvorne lijekove u borbi protiv sihira, džina, uroka i sl.

Međutim, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je preporučivao učenje Kur'ana i određenih dova i za same fizičke bolesti, kao što nalazimo u predaji Ebu Se'ida El-Hudrija, r.a. Naime, riječ je o tome da je poglavlje *El-Fatiha* učeno osobi koju je ujeo škorpion pa je ona, Allahovom voljom, izliječena. To je Poslanik, s.a.v.s., odobrio!²⁷⁶

Ako bi se neko potužio na određenu bol u tijelu, on je preporučivao, kako prenosi Ebu-d-Derda', r.a., da se toj osobi prouči konkretna dova i te boli bi nestalo!²⁷⁷

Takođe se prenosi od Osmana b. Ebi-l-Asa, r.a., koji se tužio na bol u cijelom tijelu koji osjeća otkako je prešao na islam. Vjerovjesnik, s.a.v.s., preporučio mu je da stavi ruku na mjesto gdje osjeća bol, a onda da tri puta prouči: *Bismillah!*

²⁷⁴ Hadis bilježi Ebu Davud.

²⁷⁵ Predaju bilježe Buhari, Muslim i dr.

²⁷⁶ Hadis bilježe Buhari i Muslim.

²⁷⁷ Hadis bilježi Ebu Davud.

I sedam puta: *E'uzu bi'izzetillahi ve kudretibi min šerri ma edžidu ve nbaširu!*²⁷⁸

Ako bi nekoga boljela rana ili imao čir koji mu je smetao, preporučio je, takođe, da se prouči određena dova!²⁷⁹

Na kraju, može se konstatirati da slijeđenjem Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ne samo da se približavamo Plemenitom Allahu i njegovom Džennetu, nego i preventivno djelujemo i čuvamo svoje zdravlje, što i jeste preduvjet normalnog i kvalitetnog pristupa islamu i ispunjavanju naredbi Onoga koji nam je zdravlje i podario.

²⁷⁸ Hadis bilježe Muslim, Ibn Madže, Ahmed i Taberani.

²⁷⁹ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Nesai, Ebu Davud, Ibn Madže i Ahmed.

SEKSUALNI ODGOJ

Seksualni odgoj dopunjuje cjelokupni sadržaj jedne osobe. Čovjek, kao *moralna ličnost*, priznaje moralne ciljeve i ideale, pokušava ih doseći i uređuje svoj život u skladu s njima. Dio njegovog života je i seksualnost i zato je nužno uključuje u svoj moralni svijet. Što je neka ličnost moralno više probuđena i osviještena, to je kvalitetnija veza između njegovih tjelesnih osjećanja i duševnog doživljavanja.

Seksualni odgoj treba da osposobi mladu osobu za zdrav porodični život i pravilno vrednovanje seksualnosti i ljubavi. Vrlo bitno je povezivati moralni sa seksualnim odgojem, kako bismo se udaljili od shvatanja koje pod seksualnim odgojem podrazumijeva samo pouku o funkciji spolnih organa i spolnoj higijeni.

Posebna teškoća odgoja je suprotnost između etičkog vrednovanja spolnog života i ljubavnih odnosa, te ponižavanja ljudskih odnosa u goloj, uzbuđujućoj spolnosti, koja bi trebalo da bude sastavni dio *zabarnog* života i čovjekova prava na vlastito tijelo. To se demonstrira u mnogim slikama u novinama i časopisima, u komercijalizaciji umjetnosti i ljudskog tijela kako ga izražavaju mnogi prizori seksualnog izživljavanja u filmovima, literaturi, pa sve do živih primjera seksualnog uzbuđivanja u određenim lokalima i hotelima.

Problem nije u tome što te scene otvoreno govore o seksualnosti, koliko što ne respektiraju etiku odnosa među ljudima i što priznaju samo rutinski seksualne igre i seksualna izživljavanja. Odgajatelj koji se takvim pojavama suprotstavlja mora biti svjestan činjenice da one postoje i da se mlada osoba ne može od toga udaljiti samo zabranjivanjem, bez

etičkog doživljavanja i rasplamsavanja suptilnih osjećaja koji postoje u svakoj osobi.

Seksualni odgoj može izražavati slobodnu ljubav, a može biti i u funkciji jačanja moralne osnove braka, porodice, odgovornog roditeljstva, njihovog učvršćivanja, stabilnosti i postojanosti. Teorija odgoja njegov pravi smisao vidi u ovom drugom i zato ga razmatramo u sastavu pripreme mladih za porodični život, odnosno, u sklopu šire moralne problematike, u sadržaju moralnog odgoja. Porodica je prva škola u kojoj se izgrađuju budući ljudi, a naša je zadaća da mlade odgajamo tako da njihove buduće porodice budu bolje i kvalitetnije škole za formiranje budućih građana.

Otuda se seksualni odgoj treba zasnivati na odgoju plemenitih osjećaja, posebno ljubavi, na odgoju discipliniranosti, formiranju higijenskih i kulturnih navika, urednom životu i radu, pravilnom dnevnom rasporedu rada, odmora, sportskih aktivnosti i razonode, dobrom tjelesnom odgoju i pravilnim odnosima među spolovima. Na taj način seksualni odgoj postaje izvanredna priprema za ljubav, brak, porodični i društveni život.

Seksualni odgoj u islamu

Pogrešno je mišljenje da islam sputava strasti i ne dozvoljava ljudima slast i uživanja s osobama suprotnog pola. Naprotiv, islam je u tom pogledu sasvim prirodan i, na najbolji mogući način, dozvoljava razbuktavanje strasti i dopušta slobodno pristupanje osoba suprotnog spola jedno drugom s naglašenom upotrebom mašte u tom činu. Zar iko može to tvrditi nakon Allahovih, dž.š., riječi upućenih ljudima, riječi koje predstavljaju potpunu slobodu u međusobnom prilasku supružnika i njihovoj mogućnosti da razvijaju njima najprivlačniju atmosferu, bez ikakvih ograničenja:

نَسَاؤُكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَتُوا حَرَئَكُمْ أَيْ شَيْئُمْ

Žene vaše su njive vaše, i vi njivama svojim prilazite kako hoćete.²⁸⁰

Ebu Zerr el-Gifari, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., jednom prilikom rekao: *Intimni odnos sa svojom suprugom je sadaka!* Ashabi su, iznenađeni tom Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., izjavom, upitali: *Allahov Poslaniče, zar i u zadovoljenju svojih strasti ima nagrade?!* Poslanik, s.a.v.s., je iznenađenim ashabima odgovorio pitanjem: *Šta mislite, kad bi neko od vas svoju strast upotrijebio u zabranjeno, zar za to ne bi zaslužio grijeh?!* Isto tako, ako je upotrijebi u dozvoljeno, imat će za to nagradu.²⁸¹

Islam jedino zahtijeva da u tom intimnom činu izbjegnemo svaki vid neprirodnog odnosa, perverznog čina i životinjskog nasilja.

U narednim recima pokušat ćemo osvijetliti kulturu ponašanja prije i prilikom samog intimnog akta, kako bismo utvrdili da islam ne osujećuje osjećaje bračnih parova i da im otvara brojne mogućnosti uživanja i posebnog osjećaja zadovoljstva koje je Allah Milostivi ubrizgao u svaku osobu, ali pod jednim jedinim uvjetom – da ne prelaze granicu prirodnog koju je Gospodar svjetova jasno uspostavio i zacrtao.

Klanjati dva rekata prije intimnog odnosa

Lijepo je da supružnici prve bračne noći, prije nego stupe u intimni odnos, klanjaju dva rekjata nafle-namaza. Namaz treba klanjati u džema'atu, tako što će muškarac stajati naprijed a žena iza njega. To je najbolji način da supružnici krenu u novi život sa sedždom i pokornošću svome Gospodaru i da se međusobna ljubav otpočetka razvije u svoj svojoj punini.

²⁸⁰ *El-Bekare*, 223.

²⁸¹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

To se temelji na predaji koju prenosi Šekik, u kojoj se navodi da se neki čovjek po imenu Ebu Hariz, koji je, kako tvrdi Imam Zehebi bio ashab Allahovog Poslanika, s.a.v.s.,²⁸² oženio djevojkom i pobojavao se da ga ona neće, eventualno, zamrziti, pa mu je 'Abdullah b. Mes'ud, r.a., uputio sljedeći savjet: *Bliskost i harmonija dolaze od Allaha a razdvojenost i disharmonija od šejtana koji želi da vam omrzne ono što vam je Allah dopustio. Zato, naredi svojoj ženi neka klanja s tobom dva rekjata namaza*.²⁸³

Pokazivanje ljubaznosti prema supruzi

Mustehab je da muž bude ljubazan prema supruzi, a to treba pokazati, pogotovo, prvu bračnu noć. To se može manifestirati poklonom koji supruga voli, cvijećem ili nekim napitkom i sl., kao što je učinio Poslanik, s.a.v.s., Aiši, r.a., kada joj je prvu noć prišao. Naime, Esma' bint Jezid, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u prvoj bračnoj noći, pokazavši posebnu ljubaznost i pažnju prema Aiši, r.a., ponudio joj posudu mlijeka, kako bi prvi trenuci njihove veze bili što bliskiji i ljepši.²⁸⁴

Staviti ruku na glavu supruge i proučiti dovu

Preporučljivo je prvu bračnu noć staviti ruku na glavu svoje izabranice – i to na početak glave odakle kosa izrasta – proučiti *Bismillu* i zamoliti Allaha za beričet, upravo onako kako je preporučio Poslanik islama, s.a.v.s., u hadisu koji

²⁸² Ovu Zehebijevu tvrdnju vidi kod šejha El-Ālbanija. *Adabu-z-zefuf*, str. 95.

²⁸³ Ovu predaju bilježi Ebu Bekr b. ebi Šejbe u *svom Musannefu*; Abdurrezzak u *svom Musannefu*, sa vjerodostojnim lancem prenosilaca i Taberani u *svom El-Mu'džemu-l-evsatu*, vjerodostojnim lancem prenosilaca. (Vidi o tome, takođe: *Adabu-z-zefuf*, str. 95-96).

²⁸⁴ Hadis bilježi Imam Ahmed u *Musnedu*, 6/438, 452, 543 i 458. Hadis, takođe, prenosi El-Humejdi u *Musnedu*, 2/61.

prenosi Abdullah b. 'Amr, r.a: *Kada se neko od vas oženi, neka stavi ruku na njenu glavu, neka spomene ime Allaha Uzvišenog, neka zamoli za beričet i neka kaže: Allahu, daj mi od nje dobro, ono dobro sa kojom si je Ti stvorio, a sačuvaj me njenog zla, onoga zla s kojom si je Ti stvorio.*²⁸⁵

Šta treba proučiti prilikom prilaska ženi?

Prije intimnog čina supružnici treba da prouče dovu u kojoj će zamoliti Allaha Uzvišenog, da od njih i od, mogućeg, zametka udalji šejtana i njegovo zlo. To se temelji na autentičnom hadisu, koji od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi njegov amidžić, 'Abdullah b. 'Abbas, r.a.: *Bismillah! Allahumme džennibne-š-šejtane ve džennibi-š-šejtane ma rezaktena! U ime Allaha! Allahu, udalji šejtana od nas i od onoga što si Ti dao da se zametne! Ako Allah dadne da se, tom prilikom, zametne dijete, neće mu šejtan nauditi!*²⁸⁶

Voditi računa da se ne okrene prema Kibli

Supružnici će voditi računa, kako upozoravaju neki islamski učenjaci, da prilikom samog čina polnog akta ne budu okrenuti prema kibli, iz poštovanja prema njoj.²⁸⁷

²⁸⁵ Hadis bilježi Buhari u djelu *Ef'alu-l- 'ibad*, str. 77; Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-n-nikah, 46 – Babun fi džami'i-n-nikah, hadis br. 2160; Ibn Madže u *Sunenu*: 9 – Kitabu-n-nikah, 27 – Babun ma jekulu-r-redžulu iza dehalet 'alejhi ehluhu, hadis br. 1918; Hakim u *Mustedreku*, 2/185 i Bejheki u *Sunenu*, 7/148.

²⁸⁶ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 66 – Babun ma jekulu-r-redžulu iza eta ehlehu, hadis br. 5165; Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 18 – Babun ma justehabbu en jekulehu 'inde-l-džima'i, hadis br.1434 i dr.

²⁸⁷ Vidi o tome: El-Gazali, *Ihjau 'ulumi-d-din*, 2/147.

Prije samog intimnog odnosa dužni smo izvršiti pripremu

Suprug bi morao naći načina da psihološki pripremi suprugu za sam čin spolnog akta. On se treba potruditi da razbije njen stid i da joj ulije sigurnost i samopouzdanje. Posebno se to odnosi na prvu bračnu noć. Naime, brojne djevojke imaju ogroman strah od prve bračne noći. Ukoliko muž ne bude pažljiv prvu bračnu noć, to može da rezultira brojnim nepoželjnim posljedicama koje mogu duže potrajati, ili ostati trajno, poput frigidnosti, straha od spolnog akta i sl.

Otuda će lijepa riječ, prijatan postupak, milovanje i poljubac biti najbolji uvod u sam spolni akt i neće iza sebe ostaviti neželjene posljedice, kao što bi se moglo desiti direktnim činom, naglim ili grubim potezima i završetkom samog čina bez ikakve pripreme.

Kako se samo mudrim doimaju riječi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koje prenosi Enes b. Malik, r.a.: *Neka niko od vas ne prilazi svojoj ženi, kao što to čine životinje! Neka između njih dvoje bude izaslanik!* Upitali su: *A šta je to, Allahov Poslaniče?* Odgovorio je: *To je govor i poljubac!*²⁸⁸

Nažalost, brojni muslimani o intimnim odnosima uče iz romana, TV-serija ili erotskih časopisa, a pravi recept za uspješan brak i pravilan intimni odnos dao je naš Poslanik, s.a.v.s., još prije toliko stoljeća?! Zar igdje ima toliko topline, blagosti i mudrosti i toliko brige na očuvanju braka, kao što to nalazimo u njegovim riječima?!

²⁸⁸ Hadis bilježi Ebu Mensur ed-Dejlemi u svom *Musnedu-l-firdevsu*. Doduše, tu predaju hafiz El-'Iraki ocjenjuje slabom. (Vidi: *Ihja ulumi-d-din*, 2/148).

Koji položaj, prilikom intimnog čina, je dozvoljen?

Dozvoljeno je prići bračnom drugu s bilo koje strane prilikom intimnog odnosa: sprijeda, odpozada ili sa strane, iako je najprirodnije, kako se napominje u nekim predajama, da žena tom prilikom bude na leđima a muž iznad nje.

U svakom slučaju, dozvoljena je bilo koja poza, pod uvjetom da intimni odnos bude izvršen u ženski spolni organ. Džabir, r.a., prenosi da su židovi govorili da će se roditi razroko dijete onom čovjeku koji pride svojoj ženi otpozadi, pa je objavljen ajat: *Žene vaše su njive vaše, i vi njivama prilazite kako hoćete,*²⁸⁹ pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., to pojasnio: *I sprijeda i odpozadi, ali pod uvjetom da bude u ženski spolni organ.*²⁹⁰

Zabrana snošaja u stražnji, analni otvor

Haram je vršiti intimni odnos u stražnji, analni otvor, na temelju brojnih Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., predaja. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Proklet je onaj koji obavlja intimni odnos sa svojom ženom u stražnji, analni otvor.*²⁹¹ U predaji koju prenose Ibn 'Abbas i Ebu Hurejre, r.a., kaže se: *Allah neće pogledati u čovjeka koji obavlja intimni odnos u analni otvor.*²⁹²

²⁸⁹ *El-Bekare*, 223.

²⁹⁰ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 65 – Kitabu-t-tefsir, 39 – Babun: Nisaukum harsun lekum..., hadis br. 4528; Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 19 – Babu dževazi džima'a imreetihi fi kubuliha, hadis br. 1435 i Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-n-nikah, 46 – Babun fi džami'i-n-nikah, hadis br. 2163 i 2164.

²⁹¹ Hadis bilježe Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-n-nikah, 46 – Babun fi džami'i-n-nikah, hadis br. 2162 i Ahmed u *Musnedu*, 2/444 i 479.

²⁹² Hadis bilježi Ibn Madže u *Sunenu*: 9 – Kitabu-n-nikah, 29 – Babun-nehji 'an itjani-n-nisai fi edbarihinne, hadis br. 1923 i Ahmed u *Musnedu*, 2/272.

Kupanje nakon intimnog odnosa

Obavezno je kupanje nakon intimnog odnosa. Ustvari, čim dođe do spajanja i dodira spolnih organa, makar i ne došlo do ejakulacije, kupanje ili gusul postaje obligatan. Kupanje se može izvršiti zajednički, kao što je to činio i sam Poslanik, s.a.v.s., u predaji koju prenosi Aiša, r.a.: *Kupala sam se s Poslanikom, s.a.v.s., iz jedne posude, pa me on predubitrio u uzimanju vode iz te posude, tako da sam govorila: Ostavi i meni! Ostavi i meni!* Rekla je: *Bili smo oboje džunupi.*²⁹³

Dakle, budući da se zajedno mogu kupati i muž i žena, to upućuje da mogu sasvim slobodno gledati i dodirivati svoja stidna mjesta. Islamski učenjaci na temelju hadisa Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji prenosi Behz b. Hakim, od svog oca a on od djeda, da je on upitao Vjerovjesnika, s.a.v.s.: *Šta je sa našim stidnim mjestima koja pokazujem?* On je odgovorio: *Čuvaj svoje stidno mjesto od svakoga, izuzev od svoje supruge i onih koje su u vašem posjedu,*²⁹⁴ zaključuju da je dozvoljeno mužu i ženi gledati i dodirivati stidna mjesta. Tako, npr, Ibn Hadžer smatra da ovaj hadis upućuje na dozvolu gledanja stidnog mjesta svog životnog saputnika,²⁹⁵ a Ibn 'Urve el-Hanbeli smatra da se time dozvoljava gledanje, dodirivanje i uživanje u tom dijelu tijela, isto onako kako možemo gledati kod bračnog druga/družice ostale dijelove tijela, dodirivati ih i uživati u njima!²⁹⁶

²⁹³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 5 – Kitabu-l-gusli, 2 – Babu gusli-r-redžuli me'a imre'etihi, hadis br. 250 i Muslim u *Sahihu*: 3 – Kitabu-l-hajdi, 10 – Babu-l-kadri-l-mustehabbi mine-l-mai fi gasli-l-dženabeti, hadis br. 320 i 321.

²⁹⁴ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 44 – Kitabu-l-edeb, 22 – Babun ma džae fi hifzi-l-'avreti, hadis br. 2769 i ocjenjuje ga hasen-predajom.

²⁹⁵ Uporedi: El-Mubarekfuri, *Tuhfetu-l-ahvezi*, 8/54.

²⁹⁶ Vidi o ovome: *Adabu-z-zefaf*, str. 111.

Kako uzimati gusul?

Gusul nakon intimnog odnosa treba uzimati na način kako je to činio Allahov Poslanik, s.a.v.s. Naime, on je, kako navodi Imam Buhari u predaji Aiše i Mejmune, r.a., prvo oprao ruke, a u jednoj predaji i spolni organ, zatim bi izaprao usta i grlo i uzeo abdest kao što se uzima abdest za namaz. Nakon toga oprao bi glavu a iza nje kompletno tijelo, tako da nigdje suho ne bi ostalo.²⁹⁷

Mora li se uzimati gusul nakon svakog intimnog odnosa?

Ukoliko neko priđe supružniku i namjerava to učiniti i drugi put, onda ne mora nakon prvog intimnog odnosa uzimati gusul, već to može učiniti nakon što to obavi i sljedeći put. Jedini uvjet je da obavezno uzme abdest, kao što to čini za namaz i da opere spolni organ i tek, tada, može ponovo prići svojoj supruzi.

Ebu Se'id el-Hudri, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Ako neko priđe svojoj ženi, pa to želi ponovo učiniti, neka uzme abdest!*²⁹⁸

'Abdullah b. ebi Kajs pitao je Aišu, r.a.: *Kako je Vjerovjesnik, s.a.v.s., postupao kada je bio džunub? Da li se okupao prije nego bi zaspao ili je spavao prije nego se okupao?* Odgovorila je: *Radio je i jedno i drugo, nekada bi se okupao, pa bi onda spavao, a nekada bi uzeo abdest i onda spavao.* 'Abdullah b. ebi Kajs je, tada, rekao: *Hvala Allahu koji je ovo učinio fleksibilnim!*²⁹⁹

²⁹⁷ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 5 – Kitabu-l-gusli, 1 – Babu-l-vudui kable-l-gusli, hadis br. 248 i 5 – Babu-l-gusli merreten vahideten, hadis br. 257.

²⁹⁸ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 3 – Kitabu-l-hajdi, 6 – Babu dževazi nevmi-l-džunubi, hadis br. 308.

²⁹⁹ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*, isti kitab i bab, hadis 307.

Takođe, ako osoba koja ima intimni odnos i nije odmah u mogućnosti da se okupa, a želi da spava ili da jede, uzeće abdest, pa će jesti ili spavati, a poslije će se okupati. Aiša, r.a., prenosi da bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., ako bi bio džunup, a htio da jede ili spava, uzeo abdest kao što se uzima abdest za namaz.³⁰⁰

Ko živi poligamnim životom, da li se mora kupati nakon prilaska svakoj supruzi?

Ako neko živi poligamnim životom i u jednoj noći obiđe više žena, nije dužan okupati se nakon prilaska svakoj od žena. Njemu je omogućeno da nakon prilaska jednoj od žena, opere spolni organ i uzme abdest, a onda priđe sljedećoj supruzi. Tako je ponekad običavao činiti Vjerovjesnik, s.a.v.s. Enes, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., prilazio svojim suprugama s jednim kupanjem.³⁰¹

Ima i predaja u kojima se navodi da je Poslanik, s.a.v.s., uzimao gusul, nakon svakog prilaska ženama, bez obzira što je to činio u toku jedne noći.

Da li je dozvoljeno prirodno sprečavanje začeca za vrijeme intimnog odnosa?

Dozvoljeno je prilikom intimnog odnosa, ukoliko se slaže i suprug, izvaditi spolni organ, prije ejakulacije i to učiniti van ženskog spolnog organa, u cilju sprečavanja začeca. Za to, naravno, treba da postoji opravdan razlog.

³⁰⁰ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 3 – Kitabu-l-hajdi, 6 – Babu dževazi nevmi-l-džunubi, hadis br. 305.

³⁰¹ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 102 – Babun men tafe ‘ala nisaihi fi guslin vahidin, hadis br. 5215 i Muslim u *Sahihu*: 3 – Kitabu-l-hajdi, 6 – Babu dževazi nevmi-l-džunubi, hadis br. 309.

Inače, u suprotnom, preferira se izbacivanje sperme u ženski spolni organ i podsticanje rađanja, o čemu se prenose brojni hadisi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., pa se čak sprečavanje začeća ponekad naziva i *el-ved'ul-hafijj* tj. *skriveno ubistvo*.³⁰²

Međutim, autentični hadisi decidno govore i o samoj dozvoli prirodnog sprečavanja začeća, na način da se sperma u času ejakulacije izbacuje van ženskog spolnog organa, što je stav sve četiri pravne škole u islamu.³⁰³

Džabir, r.a., prenosi: *Čuvali smo se začeća u vrijeme Poslanika, s.a.v.s., a u drugoj predaji veli: Čuvali smo se začeća još dok je Kur'an bio objavljivan!*³⁰⁴

Zabranjeno je drugima prenositi ono što se doživljava pri intimnom odnosu

Strogo je zabranjeno drugima pričati ono što doživljavamo prilikom intimnog odnosa ili opisivati sam čin tog odnosa. Allahov Poslanik, s.a.v.s., u hadisu koji prenosi Ebu Se'id el- Hudri, r.a., to jasno naglašava: *Kod Allaha će, zaista, na Sudnjem danu imati najgori položaj onaj čovjek i žena koji budu imali intimni odnos, a onda otkriju te tajne!*³⁰⁵

Allah Plemeniti je propisao da svaki detalj ljudskog života bude u skladu s Njegovim zakonima. Znajući prirodu čovjeka, jer ga je On i stvorio, On je odredio i pravila koja omogućuju da čovjek čuva i očuva tu svoju prirodu. S obzirom da je brak institucija koja čuva porodicu, islam joj

³⁰² Vidi o tome: Muslim, *Sahih*: 16 – Kitabu-n-nikah, 24 – Babu dževazi-l-gileti ve hije vat'u-l-murdi'i ve kerahetu-l-'azli, hadis br. 1442.

³⁰³ Vidi: Mr. M. Štulanović, cit. izvor, str. 32.

³⁰⁴ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 96 – Babu-l-'azli, hadis br. 5207 i 5208 i Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 22 – Babu hukmi-l-'azli, hadis br. 1440.

³⁰⁵ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 21 – Babu tahrimi ifšai sirri-l-mer'eti, hadis br. 1437.

pridaje poseban značaj. Otuda, Allah Plemeniti u brojnim ajetima i preko Svog Poslanika, s.a.v.s., određuje jasne smjernice kako da čovjek postupi u tom segmentu življenja, kako bi očuvao brak, ojačao porodicu i tako ozdravio društvo u cjelini.

Iz sljedećih redaka vidi se da je islam uspostavio konkretna pravila u domenu međusobnog poštivanja supružnika. Supružnici su dužni živjeti shodno tim pravilima i, na taj način, očuvati zdravu i vitalnu porodicu koja je preduvjet zdravog i vitalnog društva.

Ako ga tuđa žena fascinira, to će nadoknaditi sa svojom suprugom

Kada se dogodi da muškarca fascinira tuđa žena i on osjeti neku vrstu pohote spram nje, dužan je što prije otići svojoj supruzi i to nadoknaditi s njom. U hadisu koji prenosi Džabir b. 'Abdullah, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao je: *Ako nekog od vas zadiči neka žena, pa se nešto rodi u njegovom srcu, neka se približi svojoj supruzi i neka to nadoknadi s njom, jer će to odagnati ono što se u njemu rodilo!*³⁰⁶

Neće postiti bez dozvole muža

Koliko islam pridaje važnost harmoniji bračnog života najilustrativnije pokazuje hadis koji od Poslanika islama,

³⁰⁶ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 2 – Babu nedbi men rea imre'eten, feveka'at fi nefsihi ila en je'tije imreetehu ev džarijetehu fejuvaki'aha, hadis br. 1403; Tirmizi u *Sunenu*: 10 – Kitabu-r-reda'a, 9 – Babun ma džae fi-r-redžuli jere-l-mer'ete tu'džibuhu, hadis br. 1158 i ocjenjuje ga kao sahihun-hasenun-garibun i Ebu Davud u *Sunenu*: 12 – Kitabu-n-nikah, 44 – Babun ma ju'meru bihi min gaddi-l-besari, hadis br. 2151.

s.a.v.s., prenosi Ebu Hurejre, r.a.: *Ženi nije dopušteno da posti, u prisutnosti svoga muža, bez njegove dozvole!*³⁰⁷

Naravno, ovdje se misli na dobrovoljni a ne obavezni post tokom ramazana. Ovaj hadis, eksplicite, ukazuje koliko islam vodi računa da sačuva, njeguje i pojača ljubav između supružnika. Jer, postom žena može izgubiti, eventualno, na svježini ili snazi, pa prilikom prilaska mužu, možda, neće pokazati dovoljno volje za onim što on želi. Ili, možda, muž osjeti potrebu za ženom u toku dana, pa ako ona posti biva uskraćen za to zadovoljstvo, kao što se navodi u predaji Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a, u kojoj se Safvanova, r.a., žena tužila Vjerovjesniku, s.a.v.s, da joj ne dozvoljava da posti nafilu-post, pa je Safvan, r.a., na Poslanikovo, s.a.v.s., pitanje o tome rekao: *Ona župosti a ja sam mlad i ne mogu se strpiti (a da joj ne pridem)*. Tada je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Neće žena postiti bez dozvole svoga muža!*³⁰⁸

Supruzi je dozvoljeno da posti nafilu kada joj je muž odsutan, odnosno na putu. Međutim, ako se vrati i poželi prići svojoj supruzi, njoj nije pokuđeno prekinuti post, jer je udovoljavanje mužu obaveza a post izvan ramazana je nafila.³⁰⁹

Pogledajmo kako se u ovim hadisima nazire beskrajna mudrost islama, koji ne samo da čuva skladne bračne odnose, već ih podstiče, jača i stabilizira.

³⁰⁷ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 86 – Babun la te'zenu-l-mer'etu fi bejti zevdžiha li ehadin illa bi'iznihi, hadis br. 5195 i Muslim u *Sahihu*: 12 – Kitabu-z-zekat, 26 – Babun ma enfeka-l-'abdu min mali mevlah, hadis br. 1026.

³⁰⁸ Predaju bilježi Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-s-savmi, Babu-l-mer'eti tesumu bigajri izni zevdžiha, hadis br. 2459 i Ahmed u *Musnedu*, 3/80. Hadis je vjerodostojan. (Provjeri: šejh Halid 'Abdurrahman el-'Akk, *Vadžibatu-l-mer'eti-l-muslima*, str. 90.)

³⁰⁹ Pogledaj ovu zanimljivu konstataciju u Ibn Hadžerovom djelu *Fethu-l-Bari*, 9/207.

Ne pušta nikoga u kuću bez muževe dozvole

Bez muževe dozvole supruge neće nikoga puštati u kuću. Posebno se ta zabrana odnosi na osobe koje nisu u najbližem srodstvu s njom/mahrem. Allahov Poslanik, s.a.v.s., jasno je to naglasio u nastavku prethodnog hadisa u kojem veli da je supruzi, uz dobrovoljni post: *Zabranjeno da pušta u kuću nekoga bez dozvole muža.*³¹⁰

Naravno, tim islam sasijeca zlo u samom korijenu. Jer, ukoliko muškarac uđe u kuću žene s kojom nije u tijesnim rodbinskim vezama, posebno ako se osami s njom, može doći do neželjenih posljedica, do nemorala ili, u najmanju ruku, sumnji. Brojne su predaje u kojima Poslanik islama, s.a.v.s., takvu praksu izričito zabranjuje i oštro je osuđuje.

Tako u Džabirovoj, r.a., predaji Allahov Poslanik, s.a.v.s., naglašava: *Ne ulazite ženama kada su im muževi odsutni, jer šejtan prolazi kroz vas kao što krv cirkulira vašim venama!*³¹¹

Ibn 'Abbas, r.a., prenosi da je čuo Vjerovjesnika, s.a.v.s., kako kaže: *Neka se muškarac ne osamljuje s drugom ženom bez prisustva njenog mahrema!*³¹²

Posebno je Poslanik, s.a.v.s., upozorio na osamljivanje žene s muževom rodbinom, što bi moglo prozvesti još teže posljedice od osamljivanja s drugima. 'Ukbe b. 'Amir, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., upozorio: *Čuvajte se osamljivanja sa ženama (koje vam nisu bliska rodbina)! Na to je jedan ensarija*

³¹⁰ Hadis bilježe Buhari i Muslim u prethodnim izvorima.

³¹¹ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 10 – Kitabu-r-reda'a, 17. bab, hadis br. 1172 i ocjenjuje ga garib-predajom.

³¹² Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 111 – Babun ma jahluvenne redžulun bi imre'etin illa zu mahremen ve-d-duhulu 'ale-l-mugibe, hadis br. 5233 i Muslim u *Sahihu*: 15 – Kitabu-l-hadždž, 74 – Babu seferi-l-mer'eti me'a mahremen ila hadždžin ve gajruhu, hadis br. 1341.

upitao: *A šta veliš o hamvu/ muževom bratu?* Odgovorio je: *On je kao smrt.*³¹³

El-Hamv, prema nekima, označava muževog brata, a prema jezičkim stručnjacima, kako napominje imam Nevevi, označava bližu muževu rodbinu kao što su: njegov otac, amidža, brat, bratić i sl.³¹⁴

Muhammed Fuad Abdu-l-Baki, tumačeći taj hadis, kaže da nije opasnost po ženu od muževe rodbine kao što su njegov otac ili muževi sinovi, koji postaju mahremi njegovoj supruzi, i njima je dozvoljeno osamljivanje s njom, već pravu opasnost predstavljaju mužev brat, tj. djever, zatim mužev bratić, amidžić i sl., koji se ne mogu osamljivati sa ženom i ne spadaju u mahreme ženi. Velika opasnost leži u tome što su oni bliski mužu, imaju više mogućnosti da se nađu u situaciji da budu osamljeni sa ženom svoga brata ili rođaka i što takva situacija ne navodi ostale ljude na sumnju, kao što bi se to moglo desiti ako se osami s nekim strancem, koji uopće nije u rodbinskim odnosima s njenim mužem.³¹⁵

Nažalost, praksa takvog osamljivanja kod nas je sasvim uobičajena, pa bi trebalo, na temelju Poslanikovih, s.a.v.s., jasnih upozorenja, s tim prestati. Pojedinci koji su se, na temelju poznavanja islamskih propisa, pridržavali Poslanikovih, s.a.v.s., uputa, bili su ismijavani i smatrani ekstremima. Međutim, samo striktno slijeđenje

³¹³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 111 – Babun la jahluvenne redžulun bi imre’etin illa zu mahremin ve-d-duhulu ‘ale-l-mugibat, hadis br. 5232; Muslim u *Sahihu*: 39 – Kitabu-s-selam, 8 – Babu tahrimi-l-halveti bi-l-edžnebijjeti ve-d-duhuli ‘alejha, hadis br. 2172 i Tirmizi u *Sunenu*: 10- Kitabu-r-reda’a, 16 – Babun ma džae fi kerahijeti-d-duhuli ‘ale-l-mugibati, hadis br. 1171 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun.

³¹⁴ Uporedi: *Fethu-l-Bari*, 9/242-243.

³¹⁵ Vidi: Komentar Muhammeda Fuada Abdu-l-Bakija u djelu *Sahihu Muslim*, 4/1711. (Izdanje: Daru-l-hadis. Kairo, 1991.)

Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., savjeta može rezultirati harmonijom u braku i prevencijom od nemoralnih radnji i bludnih situacija.

Ne uznemirava muža

Supruga se treba truditi da ne uznemirava i maltretira svoga muža. Allahov Poslanik, s.a.v.s., to je posebno istakao u hadisu koji prenosi Mu'az b. Džebel, r.a.: *Nijedna žena neće uznemiriti svog muža na dunjaluku a da džennetska hurija ne kaže: Ne uznemiravaj ga, Allah te ubio! On je kod tebe samo kratko i uskoro će te ostaviti i doći će kod nas!*³¹⁶

Ne odbija ga

Supruga će strogo voditi računa da ne odbije svoga muža kada je pozove da zadovolji svoje potrebe. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio: *Ako muš pozove svoju suprugu u postelju, a ona to odbije, te on zanoći ljut na nju, meleki će je proklinjati sve do svanuća!*³¹⁷

U druga dva rivajeta (Buhari i Muslim) stoji da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: *Ako supruga zanoći van postelje svoga muža, meleki je proklinju sve do svanuća!* i *Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, koji god čovjek pozove svoju ženu u postelju, pa*

³¹⁶ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 10 – Kitabu-r-reda'a, 19. bab, hadis br. 1174 i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun; Ibn Madže u *Sunenu*: 9 – Kitabu-n-nikah, 62 – Babun fi-l-mer'eti tu'zi zevdžeha, hadis br. 2014 i Ahmed u *Musnedu*, 5/242 s jakim lancem prenosilaca.

³¹⁷ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*: 67 – Kitabu-n-nikah, 85 – Babun iza bateti-l-mer'etu muhadžireten firaše zevdžiha, hadis br. 5193 i Muslim u *Sahihu*: 16 – Kitabu-n-nikah, 20 – Babu tahrimi imtina'ih min firaši zevdžiha, hadis br. 1436.

*ga ona odbije, srdit je na nju Onaj koji je na nebesima, sve dok se njen muž ne udobrovolji.*³¹⁸

Ne odbija, pa makar ostavila da hljeb izgori

Ukoliko muž zatraži da zadovolji svoje intimne potrebe, žena će mu to ispuniti pa makar hljeb stavila u peć da se peče. To se temelji na hadisu koji Talk b. 'Ali, r.a., prenosi od Vjerovjesnika, s.a.v.s.: *Ako muž požove svoju suprugu da zadovolji svoje potrebe, neka mu dode, pa makar hljeb stavila u peć.*³¹⁹

El-Mubarekfuri, tumačeći ovaj hadis, kaže da je supruga dužna udovoljiti svom mužu, pa makar stavila hljeb u peć, budući da se ne smije micati od peći, kako hljeb ne bi zagorio i postao neupotrebljiv. Bolje je da hljeb izgori, nego da muž izgubi strpljenje i ode u zinaluk.³²⁰

³¹⁸ Ista poglavlja.

³¹⁹ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*: 10 – Kitabu-r-reda'a, 10 – Babun ma džae fi hakki-z-zevdži 'ale-l-mer'eti, hadis br. 1160 i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun.

³²⁰ Vidi: *Tuhfetu-l-ahvezi*, 4/324-325.

ESTETSKI ODGOJ

Težnja za lijepim, za estetskim, za obilježjima koja život ispunjavaju i uzdižu iznad proste borbe za održanje i tu borbu olakšavaju a sam život oplemenjuju karakteristična je za čovjeka već od prvih početaka njegovog razvoja. Ta njegova težnja za estetskim vrednotama i estetskom kulturom dolazila je do izražaja i u području odgoja, u nastojanjima da se putem odgoja i obrazovanja razvija u mladima smisao za takve vrednote u prirodi, u radu i u životu.

Ljepota i zanimanje za skladno i lijepo oduvijek je bila uprisućena u ljudskoj mašti i njegovom životu. Ona je postala bitni kriterij ljudskog vrednovanja: predmeta, pojava, međuljudskih odnosa, umjetničkih djela i svega što nas okružuje. Može se kazati da ju je *homo sapiens* uzdigao na pijeestal temeljne vrijednosti i time postao i *homo estetikus*.

Spomenuli smo da je težnja za lijepim, skladnim i estetskim bila prepoznatljiva crta prvobitnog čovjeka. Međutim, estetski odgoj kao odgojno područje pojavio se u antičko doba i postao sastavni dio odgojne djelatnosti sve do dana današnjeg. Drevnu Atinu smatraju njegovom kolijevkom.

Na važnost estetskog odgajanja u procesu formiranja ličnosti prvi je upozorio Platon, koji je takvo odgajanje smatrao prijeko potrebnim sastavnim dijelom odgoja slobodnog čovjeka. Estetski odgoj sastavni je dio odgoja slobodnog čovjeka i u Aristotelovom pedagoškom promišljanju. Upravo je Aristotelovo učenje izvršilo veliki utjecaj na razvitak estetske misli i na pedagoške predodžbe kasnijih epoha.

U novije vrijeme estetski odgoj postaje načelo nastavnog i cjelokupnog odgojnog rada. U nastavni plan uvode se predmeti estetskog karaktera, estetski se oblikuju

udžbenici, koriste se umjetnički tekstovi i slike, estetski se uređuju škole i okolina u kojoj ljudi žive i djeluju. Počinju i zdravstvena istraživanja u području estetskog odgoja a pojavljuju se i prve studije dječijih crteža, estetskih osjećaja, literarnih zanimanja, pa i prve rasprave iz područja teorije estetskog odgoja.³²¹

Termini u značenju lijepo, dobro, skladno, savršeno, impozantno, fascinantno i sl. spomenuti su na brojnim mjestima u Kura'nu i sunnetu Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Kada znamo da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., definirao Allaha Uzvišenog da je *lijep i da voli ljepotu*,³²² onda to najilustrativnije govori o stavu islama spram pitanja estetskog odgoja i odnosa muslimana u tom domenu.

U hadisu koji prenosi Abdullah b. Mes'ud, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: *U Džennet neće ući onaj ko u svom srcu ima i trunku oholosti!* Neko od prisutnih je prokomentirao: *Čovjek voli da mu odjeća i obuća lijepo izgledaju.* Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: *Allah je lijep i voli ljepotu. Oholost je neprihvatanje istine i omalovažavanje ljudi.*³²³

U sličnom predanju koje prenosi Ebu Hurejre, r.a., kaže se da je neki čovjek, koji je lijepo izgledao, došao Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., i rekao mu: *Allahov Poslaniče, ja sam čovjek kojem je ljepota omiljena, a ljepote mi je dato onoliko koliko vidiš. Ja čak ne dozvoljavam da neko ima ljepši kaiš na sandalama. Ima li u tome oholosti?* Vjerovjesnik, s.a.v.s., mu je odgovorio: *Nema! Oholost je neprihvatanje istine i omalovažavanje ljudi.*³²⁴

³²¹ Vidi o ovome: dr. Zlatko Pregrad, *Pedagogija*, 1/445-462; dr. Pero Šimleša, *Pedagogija*, str. 126-132; dr. Ante Vukasović, *Pedagogija*, str. 145-148 i dr. Stjepan Pataki, *Opća pedagogija*, str. 325-340.

³²² Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³²³ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu* i Tirmizi u *Sunemu*.

³²⁴ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunemu*.

Svijet koji okružuje čovjeka, prema učenju islama, pun je manifestacija i znakova ljepote. Ako čovjek zanemari to posmatranje, meditiranje i proučavanje, sam sebi uskraćuje užitak divljenja ljepoti oko sebe, uskraćuje sebi oponašanje ljepote i upotpunjenja života njome. Tako propušta korisne uticaje ljepote, a baš ti uticaji i jesu primaran cilj estetskog odgoja čovjeka.

Zar sve u prirodi nije savršeno stvoreno, kako bi čovjek, diveći se upravo tom savršenstvu i ljepoti, bio fasciniran Stvoriteljem kompletnog stvaranja i predao se slavljenju i hvaljenju Onoga koji je tu ljepotu i savršenstvo uspostavio.

Ako analiziramo djela koja činimo, konstatirat ćemo da nam Allah i Njegov Poslanik, s.a.v.s., preporučuju da ih izvršimo lijepo, tačno, precizno i dostojanstveno, što upućuje na ljepotu i estetsku istančanost. Može se slobodno kazati da estetski odgoj u islamu vodi kompletnosti ličnosti, a ta kompletnost i cjelovitost, očito je, gubi se bez takvog odgoja.

Jasno je da islam inicira, u estetskom odgoju čovjeka, koncepciju koja se temelji na razvijanju osjećaja za ljepotu, u skladu s potrebom čovjeka da promišlja ljepotu na sebi i u sebi i na Allahovim stvorenjima, u svijetu i u cjelokupnom životu. Ako čovjek nastoji da sve što radi bude lijepo, precizno i savršeno, on time budi svoju ljudsku dimenziju i to podstiče u njemu sklonosti da koristi društvu u kojem živi.

Inače, islamska koncepcija estetskog odgoja, kako navode neki autori, zasniva se na tri temelja:

Gledanje i promišljanje Allahovog djelovanja

To se manifestira u gledanju i promišljanju ljepote u Allahovom stvaranju, kako to Allah Uzvišeni izlaže u Svojoj Knjizi i Njegov Poslanik, s.a.v.s., u brojnim hadisima koji

tretiraju ovu oblast. To je manifestacija fizičke i idejne ljepote.

Idejna ljepota je ono što dokučuju osjećanja, a ne osjetila, ono što osluškuje duša i osjeća zadovoljstvo srce. Idejna ljepota je i u ljepoti poređenja između uticaja lijepe riječi koja sliči čvrstom stablu, što svojim granama seže u nebo, i uicaja ružne riječi koja sliči ružnome, bezvrijednom drvetu bez korijena, oborenom na zemlju, kao što Allah Uzvišeni kaže:

*Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer – lijepa riječ je kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu; ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi a – Allah ljudima navodi primjere da bi pouku primili. A ružna riječ je kao ružno drvo: iščupanom drvetu s površine zemlje nema opstanka. Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svi jetu, a nevjernike će u zabludi ostaviti; Allah radi šta hoće.*³²⁵

Ovaj poziv na gledanje, meditiranje i analiziranje raskoši Allahovog djela u stvaranju čovjeka, kao i raznovrsnih tijela nebesima i Zemlji koji su spomenuti u kur'anskim ajetima i Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., hadisima, prvi je korak u estetskom odgajanju čovjeka, jer to kod njega budi osjećaj ljepote i priprema ga da doživljava i prakticira ono što je lijepo, da nastoji obuhvatiti ljepotu sa svih strana, kako bi mu život bio što ljepši, prihvatljiviji i prijatniji kao biću kojem je Allah dao posebne počasti na ovome svijetu.

Nastojanje da ljepota čovjeku bude cilj

Ova ljepota realizira se putem karakternih osobina čovjeka, njegovog ponašanja, djela i komuniciranja s ljudima. Čovjek, u svim segmentima života, prema učenju islama, treba ljepotu, prije svega, ljepotu svoje pokornosti

³²⁵ Ibrahim, 24-27.

Gospodaru koji je ljepotu dao i uspostavio, postaviti kao cilj svog karakternog odgajanja, ponašanja, govora i djela. To se jasno nazire u svakom čovjekovom postupku. U prilog tome, kao argument, osluhnimo riječi Plemenitog Gospodara: *Hranite se dopuštenim i lijepim jelima koja vam Allah daruje i budite zahvalni Allahu na blagodatima Njegovim, ako se samo Njemu klanjate.*³²⁶

Ako analiziramo sunnet Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ustanovit ćemo brojne primjere njegovog podsticanja na lijepo. On, npr., naređuje korištenje lijepih imena, kada se ljudima obraćamo i kada ih oslovljavamo. Tako Ebu-d-Derda', r.a., njegov ashab, prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: *Na Sudnjem danu oslovljavat ćete se po vašim imenima i imenima vaših očeva, pa uljepšajte svoja imena!*³²⁷

Tako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kako prenosi njegov vjerni drug Abdullah b. Omer, r.a., promijenio ime ženi koja se zvala *Asija*, što znači: *neposlušna, grešnica*, rekavši joj: *Ti si Džemila!* (što znači: *lijepa, ljepotica*).³²⁸

Se'id b. el-Musejjeb, veliki učenjak iz druge generacije muslimana, prenosi slučaj svoga djeda, kojeg je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pitao: *Kako ti je ime?* Nakon što mu je on odgovorio, da mu je ime *Hažn* tj. grub, odbojan, Poslanik, s.a.v.s., mu je predložio da ga zovu *Sehl*, tj. pristupačan.³²⁹

Pridržavanje sredstava, stila ili načina kojim će Allah biti zadovoljan

Pod ovim se podrazumijeva disciplinirano nastojanje da ljepota, koja je postala cilj muslimana, njegovog bića,

³²⁶ *En-Nahl*, 114.

³²⁷ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*.

³²⁸ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*.

³²⁹ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*.

govora i djela, bude potčinjena sredstvima i metodama kojima je Allah zadovoljan. To znači da ljepota nije sama sebi cilj, već je njena uloga da, ljepotom zadovoljenja Gospodara svjetova, ostvari dobro i pojedincu i društvu i na ovome i na budućem svijetu.

Islam, razvijajući u čovjeku osjećaj za ljepotom, istinski nastoji da se taj osjećaj ne razvija na račun etičkih vrijednosti, već uvjetuje da se razvija u skladu sa svim vrednotama koje islam hvali i afirmira. Osjetila su, prema percepciji islama, prozori spoznavanja i znanja, pa je u interesu čovjeka, za vjeru i život, da osjetila koristi samo u onome što Allah Plemeniti dozvoljava. To je uputstvo i za sredstva i metode kojima se čovjek koristi dok nastoji ljepotu ostvariti u sebi i svome okruženju.³³⁰

³³⁰ Vidi: dr. Ali Abd Al-Halim Mahmud, *Osnovi islamske pedagogije*, str. 237-249.

RADNI ODGOJ

Rad je dužnost i obaveza svakog člana društvene zajednice. Svaki pojedinac je dužan svojim radom osigurati sredstva za život porodice i doprinositi prosperitetu zajednice kao cjeline. Odnos prema radu jedno je od najvjerodostojnijih mjerila čovjekove moralnosti, a sam rad jedno od najmoćnijih sredstava odgoja.

Inače, odgojnu vrijednost rada spoznali su već davno mnogi napredni pedagozi. Tako je Rousseau isticao da je rad društvena obaveza i sredstvo formiranja slobodnog čovjeka. Pestalozzi je govorio da rad uči čovjeka tačnosti, preciznosti, savjesnosti i pravednosti i u tome je vidio njegovu pravu odgojnu vrijednost. Ispravnost njihovih stavova praktično je dokazao A. S. Makarenko.³³¹

Na značaj radnog odgoja ukazuju i suvremeni pedagoški mislioci konstatirajući da radni odgoj ima svoj duboki odgojni, društveni i ekonomski smisao i opravdanje. Oni smatraju da se smisao radnog odgoja sastoji u odnosu prema radu, u formiranju kulture rada, u sposobnosti izvršenja radnih zadataka, racionalnom korištenju sredstava i vremena i unapređenja radne discipline, istrajnosti da se započeta djelatnost uspješno završi i sl. Jasno, važno je i formiranje čitavog sistema radnih vještina i navika.³³²

Nažalost, još uvijek nije u dovoljnoj mjeri shvaćena odgojna vrijednost razvijanja kulture rada na primjeru mladog čovjeka. Proces rada nedovoljno se koristi u odgojne svrhe. Rad, manuelni i intelektualni, trebalo bi da bude glavni

³³¹ Vidi: dr. Pero Šimleša, cit. djelo, str. 146.

³³² R.Tomić, I. Osmić i E. Karić, *Pedagogija*, str. 107.

činilac odgojnog djelovanja i vrlo značajno preventivno sredstvo u sprečavanju antisocijalnih manifestacija.

* Treba napomenuti da su mogućnosti odgojnog djelovanja u radnom i tehničkom odgoju brojne: od razvijanja pozitivnih stavova i odnosa prema radu do formiranja pozitivnih svojstava ličnosti i karaktera. Uz to, neizbježno je i njegovanje i razvijanje emocija koje mlade ljude bodre, potiču, hrabre i oplemenjuju: radno oduševljenje, zanos, samopouzdanje, osjećaj povjerenja u vlastite snage i sposobnosti i dr.

Rad je pokretač života, izvor blagostanja, temelj civilizacije i značajan odgojni faktor. Sve ono što su ljudi tokom historije uradili i izgradili, od građevinskih čuda staroga vijeka, preko piramida pa sve do džinovskih gradova i grandioznih uspjeha tehnike i industrije, sve je to plod čovjekovog neumornog rada i svekoliike aktivnosti. I tekovine duhovne i materijalne kulture, od filozofskih i pravnih sistema pa sve do fascinantnih tehničkih pronalazaka rezultati su rada i angažiranja ljudi. Radom i angažiranjem čovjek postaje genije. Otuda je slavni Edison rekao: *Genije je 2 posto nadahnuće i talenat, a 98 posto rad i znoj.*³³³

Rad je u islamu izuzetno vrednovan. Kur'an na više mjesta i u različitim kontekstima spominje rad i privređivanje. Jasno ukazuje na to da svako čovjekovo djelo, čak i pomisao, treba da budu usmjereni na općekoristan interes i dobrobit čovjeka.³³⁴

Allah Uzvišeni, podstičući vjernike na trud, rad i privređivanje, kaže:

³³³ Mustafa Busuladžić, *Vaz o radu*, Glasnik IVZ, god. IX, br. 10, oktobar 1941., str. 318.

³³⁴ Opširnije o islamskom pogledu na rad i privređivanje pogledaj: dr. Safvet Halilović, *Kur'anska antropologija*, str. 85-96.

*I reci: - Trudite se! Allah će trud vaš vidjeti, a i Poslanik Njegov i vjernici, i vi ćete biti vraćeni Onome koji zna nevidljivi i vidljivi svijet, pa će vas o onome što ste radili obavijestiti.*³³⁵

Čovjek ne smije živjeti od zarade tuđih ruku i na parazitski način, pa zato Uzvišeni i napominje: *Čovjekovo je samo ono što sam uradi.*³³⁶

Otuda, Allah podstiče čovjeka na permanentan rad i privređivanje. Nije ga ograničio na određene dane, niti ga je zabranio u određenim danima. On se ne obavlja samo za vrijeme džurne-namaza, dakle, samo jedan sahat u sedmici. Preporučeno je da se preostalo vrijeme provede u radu i korisnim aktivnostima. Allah Uzvišeni kaže:

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا
اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

*A kada se namaz obavi, onda se po zemlji razidite i Allahovu blagodat tražite i Allaha mnogo spominjite, da biste postigli što želite.*³³⁷

Rad je, shodno islamskom definiranju, izjednačen s ibadetom. Hadisi koje ćemo navesti na najljepši način to potvrđuju.

- *Tražiti halal opskrbu obligatna dužnost je svakog muslimana.*³³⁸
- *Najbolja je zarada koju ste zaradili svojim vlastitim rukama.*³³⁹
- *Najbolja zarada je ona koju čovjek svojom rukom zaradi, a najbolja trgovina je ona u kojoj nema prevare.*³⁴⁰

³³⁵ Et-Tevbe, 105.

³³⁶ En-Nedžm, 39.

³³⁷ El-Džumu'a, 9.

³³⁸ Hadis je ocijenjen dobrim/hasen a bilježi ga Dejleml.

³³⁹ Hadis bilježi Buhari.

³⁴⁰ Hadis je vjerodostojan. Bilježe ga Ahmed, Hakim i Taberani.

- Najbolje čime se hranite je ono što ste sami zaradili.³⁴¹

- Divan li je imetak u rukama dobra čovjeka!

- Dinar koji potrošiš na Allahovom putu, dinar koji utrošiš za oslobađanje roba, i dinar koji podijeliš kao sadaku, i dinar koji potrošiš na izdržavanje svoje porodice... najveću nagradu dobit ćeš za dinar koji si potrošio za svoju porodicu.³⁴²

Jednako su preporučeni umni i fizički rad. Onaj koji svojim intelektualnim i spisateljskim radom afirmira vjeru i širi znanje jednak je onom koji u znoju, obavljajući najteže poslove, pošteno radi i hrani svoju porodicu i pomaže drugima.

Jednom prilikom ashabi koji su bili u društvu Allahovog Poslanika, s.a.v.s., vidjevši jednog mladića kako rano ujutro juri na posao, rekoše: *Idealno bi bilo kada bi ovaj mladić ovako jurio na Allahovom putu.* Na to im Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgovori: *Ne rezonujte tako! Ako ovaj čovjek žuri i radi da podmiri svoje potrebe, potrebe svojih nemoćnih roditelja i nejake djece i tako ih sačuva da ne traže od drugih – njegov rad je u ime Allaha. Međutim, ako radi da nagonila novac i da se njim ponosi – onda radi u ime šejtana!*³⁴³

Traženje od drugih, u vidu prosjačenja ili pokušaja da se dođe do određenih materijalnih sredstava i zarade bez ličnog rada i truda, islamom je krajnje pokuđeno i hadisom osuđeno. Vjerovjesnik, s.a.v.s., o tome, kaže: *Da znate koliko ima poniženja u prosjačenju i traženju od drugih ljudi, niko od vas ne bi išao nikome i ne bi ništa od drugoga tražio.*³⁴⁴

Poslanik, s.a.v.s., potencira svaki pošten i savjestan rad. Pošteno zarađivanje, makar bilo u vidu najtežeg fizičkog

³⁴¹ Hadis je autentičan. Bilježe ga Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*, Tirmizi, Nesai i Ibn Madže.

³⁴² Hadis bilježi Muslim.

³⁴³ Hadis bilježi Taberani, prenosicu su pouzdani.

³⁴⁴ Hadis je ocijenjen dobrim/hasen a bilježi ga Nesai.

rada, nije sramota, nego ponos. Lijenost i nerad poniženje su za čovjeka. Umor na putu sticanja halal zarade Vjerovjesnik, s.a.v.s., je definirao postizanjem Allahovog zadovoljstva i oprostom od grijeha: *Ko žanoci umoran od dozvoljenog/halal traženja zarade, taj je žanocio s oproštenim grijesima!*³⁴⁵

Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgaja svoje sljedbenike da konstantno rade i aktiviraju se na poboljšanju svojih materijalnih i ekonomskih prilika. U jednom autentičnom hadisu on jasno potcrtava: *Bolje je svakom od vas da uzme uže i natovari na leda breme drva, te ga proda i na taj način sačuva svoj obraz i dostojanstvo, nego da prosi od ljudi, dali mu oni milostinju ili ne.*³⁴⁶

Iako je muslimanu dozvoljeno uzeti od drugoga kada je u nuždi, ipak se musliman podstiče da udjeljuje, a ne da uzima. Vjerovjesnik, s.a.v.s., to, eksplicite, naglašava: *Gornja ruka je bolja od donje. Gornja ruka je ona koja daje, a donja ruka je ona koja prima.*³⁴⁷

Ovo jasno precizira čovjekov odnos prema radu i privređivanju. Bolje je, ne samo raditi i toliko zaraditi da bi izdržavao sebe i svoju porodicu, nego da bi čak mogao pomoći siromašnoga i potrebnoga. Time se minimizira mogućnost da mi budemo od onih koji su potrebni, koji će tražiti od drugih i čija ruka će biti donja i ispružena, u nadi da će joj neko drugi nešto dati.

Ovakvo stanje najbolje ilustrira priča poznatog pobožnjaka i učenjaka Šekika el-Belhija. Naime, on je jednom krenuo na dug put, nanjeravajući trgovati i tako zaraditi za sebe i svoju porodicu. Prije polaska na put oprostio se od svog velikog prijatelja, Ibrahima ibn Edhema, kazavši mu da će se na tom putu dugo zadržati.

³⁴⁵ Hadis je ocijenjen autentičnim a bilježi ga i Ibn 'Asakir.

³⁴⁶ Hadis bilježi Buhari.

³⁴⁷ Hadis bilježe Buhari, Muslim, Ebu Davud, Nesai i Ahmed.

Međutim, samo nekoliko dana kasnije Šekik se vratio kući. Vidjevši ga u džamiji, Ibrahim ibn Edhem se iznenadio, pa ga upitao: *Zašto si se tako brzo vratio?* Šekik je odgovorio: *Vidio sam nešto veoma čudno, pa sam odlučio da ne idem na put. – Na hajr, a šta si to vidio?* upitao je Ibrahim.

Putujući, započeo je Šekik svoju priču, umorio sam se, pa sam odlučio odmoriti se u jednom pustom i neplodnom predjelu. Tu sam primijetio jednu slijepu i obogaljenu pticu, pa sam rekao u sebi: „Kako ova ptica živi na ovom zabačenom mjestu, a niti vidi niti se kreće?!“ Nije prošlo puno vremena a doletjela je druga ptica noseći onoj prvoj hranu. To se ponovilo nekoliko puta na dan. Zaključio sam: „Onaj ko je opskrbio ovu nemoćnu pticu na ovakvom pustom i neplodnom mjestu, opskrbit će i mene!“ I onda sam odustao od puta i vratio se.

Baš si čudak, Šekik!, odvratio je na to Ibrahim. Zašto si prihvatio da budeš slijepa i obogaljena ptica koja živi od tuđe pomoći?! Zašto nisi htio da budeš ona druga ptica koja se trudi da sebi pribavi hranu, a onda pomaže slijepim i nemoćnim?! Zar ti ne znaš da je gornja ruka bolja od donje?!

Kada je čuo ovo tumačenje, Šekik je ustao i poljubio ruku Ibrahim b. Edhemu, a onda rekao: Ti si naš učitelj!, a potom se vratio svojoj trgovini, radu i poslovanju.³⁴⁸

U islamskoj koncepciji, pošten i dostojanstven rad ne razdvaja se od vjerovanja. Ako čitamo Kur'an, često ćemo naići na sintezu jednoga i drugoga, u kojoj Allah Uzvišeni, eksplicite, ističe: *oni koji vjeruju i rade dobra djela!*³⁴⁹

³⁴⁸ Uporedi ovu zanimljivu priču: dr. S. Halilović, *Kur'anska antropologija*, str. 91-92.

³⁴⁹ Vidi: *El-Bekare*, 25, 82 i 277; *Ali 'Imran*, 57; *En-Nisa'*, 57 i 122; *El-Maida*, 9 i 93; *El-A'raf*, 42; *Junus*, 4 i 9, *Hud*, 23; *Er-Ra'd*, 29; *Ibrahim*, 23; *El-Isra'*, 9; *El-Kehf*, 2, 30 i 107; *Merjem*, 96 i desetine drugih ajeta u časnom Kur'anu.

ODGOJ U EMOCIONALNOJ I SENTIMENTALNOJ SFERI

Period djetinjstva je period prefinjene osjećajnosti i sentimentalnosti. Zbog toga posebnu pažnju treba pokloniti tom segmentu dječijeg života. Naravno, opet nam je uzor Allahov Poslanik, s.a.v.s., koji je na perfektan način pokazao kako da pridemo našoj djeci, na koji način da probudimo njihove emocije i kako da razvijamo tu tanahnu, prefinjenu sentimentalnost u tim mladim bićima.

Brojne su predaje u kojima se govori da se Vjerovjesnik, s.a.v.s., volio igrati s djecom, a posebno sa svoja dva unuka Hasanom i Husejnom, r.a. Njegova pažnja prema njima bila je tolika da ne bi sa sedžde ustajao sve dok oni ne bi ustali s njegove glave.

Dijete treba da osjeti da ga volimo. To se ogleda i u našem lijepom odnosu spram njega. Pogrešna je praksa nekih naših ljudi koji tvrde da su svoju djecu ljubili samo dok su spavala. Nikada to nisu činili kada su djeca bila budna. Ili, nisu ih ljubili pred svojim roditeljima. Naprotiv, djetetu treba poklanjati pažnju i kada je samo, ali i pred drugima. Najbolja potvrda za to je autentični hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s., koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., ljubio svoga unuka Hasana, r.a., u prisustvu El-Akre'a b. Jabisa et-Temimija, r.a., koji mu je, vidjevši taj čin, prigovorio, rekavši: *Ja, uistinu, imam desetoro djece i nikada ni jedno nisam poljubio!* Allahov Poslanik, s.a.v.s., ga je začuđeno pogledao i rekao mu: *Ko nema samilosti, ni njemu se neće*

smilovati),³⁵⁰ aludirajući na lijep, samilostan odnos spram najmlađih.

Koliko je naš Poslanik, s.a.v.s., vodio računa da ne povrijedi i ucvili nijedno dijete, najbolje ilustrira primjer koji iznosi poznati ashab Enes b. Malik, r.a., kada je njegov mlađi brat 'Umejr, igravši se sa pticom, usmratio je. Vjerovjesnik, s.a.v.s., primijetivši njegovu tugu, obrati mu se: *Ja Eba 'Umejr, ma fe'ale-n-nugajr! / Ebu 'Umejre, šta uradi mala ptica?*³⁵¹

Očito je da bismo mi, vjerovatno, kritikovali tog dječaka i, možda, ga kaznili za ono što je učinio. Dječaku je bilo dosta boli što mu je ptica uginula, pa bi mu nedostajala samo još naša lekcija?! Pogledajmo Poslanikov, s.a.v.s., postupak i njegovo ophođenje s dječakom kojeg je pokušao razveseliti i unijeti veliku dozu nade i utjehe u njegovo srce. To je mogao učiniti jedino najveći pedagog svih vremena, u kojeg i mi treba da se ugledamo u postupcima prema svojoj djeci, kako ne bismo povrijedili njihove osjećaje i kako bismo, slijedeći Poslanika, s.a.v.s., ulili radost u njihova, nekada, rastužena srca!

Brojni su primjeri koliko je Vjerovjesnik, s.a.v.s., vodio računa o najmlađim naraštajima i njihovim osjećanjima. Hadiske zbirke navode predaje u kojima se govori da je Poslanik, s.a.v.s., prvo najmlađoj djeci dijelio od plodova koji bi sazreli, da je nagrađivao i one koji bi u trčanju pobijedili i one koji bi izgubili, kako se ni oni ne bi razočarali i nije pravio razliku među muškom i ženskom djecom, a posebno

³⁵⁰ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: Kitabu-l-edebe, hadis br. 5997; Muslim u *Sahihu*: Kitabu-l-fadail, hadis br. 2318; Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-l-edebe, hadis br. 5218 i dr.

³⁵¹ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: Navedeni kitab, hadis br. 6129; Muslim u *Sahihu*: Kitabu-l-adab, hadis br. 2150; Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-l-edebe, hadis br. 4969; Ibn Madže u *Sunenu*: Kitabu-l-edebe, hadis br. 3720 i Ahmed u *Musnedu*, 3/115, 119, 171, 188, 190, 201, 212, 223, 278 i 288.

pažljivbio je prema jetimima, kako bi im, bar u tim posebnim prilikama, nadoknadio izgubljene roditelje.

Slijedeći primjer Poslanika, s.a.v.s., izbjegli bismo dječije frustracije i ona bi se, svakako, razvijala u primjerenim uslovima.

ODGOJ U SFERI AKAJDA – VJEROVANJA

Odgoj u sferi akajda – vjerovanja najvažniji je dio odgoja. Ukoliko ta strana odgoja bude zapostavljena u čovjekovom životu, posljedice će biti najopasnije i najpogubnije. Jer, prvi i esencijalni cilj islamskog odgoja – da formira vjernika.

Vjerovanje nije prazan govor. To je stvarnost koja se reflektira na razum i uvjerava ga, na osjećaje pa ih pobuđuje i na volju pa je pokreće. To je nešto što ostavlja trajan utisak i jasan pečat u duši kojim se potvrđuje djelo. Gospodar svemira jasno ističe: *Pravi vjernici su samo oni koji u Allaha i Njegovog Poslanika vjeruju, i poslije više ne posumnjaju, i bore se na Allahovom putu imecima svojim i životima svojim.*³⁵²

Temelj imanskog odgoja je živo srce koje čvrsto vjeruje u susret s Allahom Uzvišenim. Suština čovjeka nije u materijalnom egzistiranju, ćelijama, kostima i mišićima, nego je ona u božanskoj profinjenosti koja ga pokreće, tj. u njegovom srcu. Zbog toga se islam fokusira na oživljavanje srca.

Imanski odgoj obuhvata angažman roditelja s ciljem da u najmlađe usade klicu imana i nepatvorenog vjerovanja. Kur'anski ajeti su prepuni poticaja na takvu vrstu angažmana. Evo samo nekih:

وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ
فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

³⁵² El-Hudžurat, 15.

*I Ibrahim ostavi u emanet to sinovima svojim a i Ja' kub: Sinovi moji, Allah vam je odabrao pravu vjeru, i nipošto ne umirite drukečije nego kao muslimani!*³⁵³,

ili Lukmanov savjet svom sinu:

يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

*O sinko moj, ne smatraj druge Allahu ravnim, mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda!*³⁵⁴

Budući da su sve osobe na pitanje Gospodara svjetova: *Zar Ja nisam Gospodar vaš?*, odgovorile: *Jesi, mi svjedočimo*³⁵⁵, i da se: *Svako dijete rađa u islamu, ali ga njegov roditelj učini židovom, kršćaninom ili vatropoklonikom!*,³⁵⁶ onda to neosporno upućuje da se roditelj dodatno treba potruditi da tu istinu ulije u srce svoga djeteta.

Takve primjere nalazimo u praksi Poslanika islama, s.a.v.s., ne samo u slučaju njegove, nego i u slučaju druge, pa čak i nemuslimanske djece.

Poznati muhaddis Abdu-r-Rezzak bilježi više predaja u kojima se spominje da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., tražio od kršćana i židova da svoju djecu ne odgajaju u iskrivljenim vjerama, nego ih je podsticao da pređu na islam. Navodi se tako da je imao mladog komšiju židova koji je imao lijepe moralne osobine. Kada se taj mladić razbolio, Poslanik, s.a.v.s., ga je obišao u pratnji ashaba i tom prilikom rekao: *Svjedočiš li da nema drugog boga osim Allaha i da sam ja Njegov*

³⁵³ *El-Bekara*, 132.

³⁵⁴ *Lukman*, 13.

³⁵⁵ *El-A'raf*, 172.

³⁵⁶ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: Kitabu-l-kaderi, hadis br. 6599; Muslim u *Sahihu*: Kitabu-l-kaderi, hadis br. 2658; Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-s-sunneti, hadis br. 4714; Tirmizi u *Sunenu*: Kitabu-l-kaderi, hadis br. 2138 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun i Ahmed u *Musnedu*, 2/315 i 346.

Poslanik?! Gledao je u njegovog oca, a zatim u njega. Šutjeli su i on i njegov otac. Poslanik, s.a.v.s., je to ponovio tri puta. Otac mladog židova je tada rekao sinu: Reci ono što ti je rekao! Mladić je izgovorio šehadet i, nakon toga, unro. Njegov otac htio ga je ukopati po židovskim propisima, međutim, Vjerovjesnik, s.a.v.s., ga je preduhitrio riječima: Mi smo njemu preči od vas! Poslanik, s.a.v.s., ga je okupao, umotao u ćefine i klanjao mu dženazu.³⁵⁷

Znajući da se samo s islamom, posljednjom verzijom Allahove riječi, može stići do Dženneta i njegovih ljepota, generacije nakon Poslanika, s.a.v.s., su to itekako prakticirale u svom pojačanom angažmanu da nemuslimanima prenesu svjetlo istine. Tako Abdurrezzak navodi predaju u kojoj se kaže da je Omer b. el-Hattab, r.a., podsticao djecu židova i kršćana da prihvate islam i da je osujećivao židove i kršćane da na Arapskom poluotoku pokrštavaju i požidovljuju svoju djecu.³⁵⁸

Sve to upućuje nas na oprez u tom pogledu, posebno kada su u pitanju naša djeca prema kojoj imamo još veću obavezu i odgovornost.

Najbolji način da se ispravna vjera ubrizga u čisto srce svakog djeteta jeste učenje ezana na uho prilikom rođenja djeteta, jer su to prve riječi koje dijete prima i podsjećanje da je Allah jedan i jedini, kako je preporučio Poslanik islama, s.a.v.s, u predaji Ibn 'Abbasa, r.a: *Neka prve riječi koje vaše dijete čuje budu LA ILAHE ILLELLAH, a i prilikom smrti podsjećajte na LA ILAHE ILLELLAH!*³⁵⁹

³⁵⁷ Vidi hadis kod Abdu-r-Rezzaka, *El-Musannef*, 6/34. Vidi i primjer s jednim kršćaninom u istom izvoru, 6/123.

³⁵⁸ Abdurrezzak, *El-Musannef*, 6/48.

³⁵⁹ Hadis bilježi Bejheki u *Šu'abu-l-imanu*, 6/397-398, hadis br. 8649. Ibnu-l-Kajjim napominje da ovaj hadis sa senedom bilježi i

Brojni su primjeri u hadiskim zbirkama koji tretiraju Poslanikovo, s.a.v.s., zanimanje za najmlađe i njegov angažman na planu približavanja nepatvorene vjere djeci i mladima. To se navodi i u slučaju generacija nakon njega. Svi su pokušavali da razbuktaju plamen imana i razvijaju svijest o tome.

Poznati ashab 'Abdullah b. Omer, r.a., vidjevši jednog dječaka koji je čuvao ovce, priđe mu i reče: *Prodaj mi jednu ovcu!* Dječak mu odgovori da ovce nisu njegove, nego da je on samo pastir. Ibn Omer, r.a., predloži mu da mu proda jednu ovcu, a da njenom vlasniku kaže da je tu ovcu vuk pojeo. Dječak je odmah na to reagovao: *A gdje je Allah?! Ibn Omer, r.a., bio je zadivljen tim odgovorom i dječakovom vjerom!*³⁶⁰

Koliku su pažnju prve generacije poklanjale razvijanju pravilne vjere/akide među najmlađim naraštajima najbolje će ilustrirati poznati primjer jednog učitelja iz tog perioda koji je naredio djeci u školi da u toku dana odu na usamljeno mjesto, uhvate po jednu pticu i zakolju je, ali pod uvjetom, da ih niko ne vidi. Sva djeca su sutradan donijela zaklanu pticu, izuzev jednog dječaka koji je na učiteljevo pitanje zašto to nije uradio, odgovorio: *Tražio sam mjesto gdje to mogu obaviti. Gdje god sam došao osjetio sam da me vidi Onaj koji sve vidi i koji je sve stvorio. Otuda, poštovani učitelju, nisam mogao zaklati pticu koju sam uhvatio!!!* Tako razvijenom imanskom svijesti učitelj je bio fasciniran i pohvalio je tog dječaka, naglasivši da je jedino on ispravno postupio, a da su svi ostali pogriješili, jer nisu računali da ih uvijek vidi Gospodar svjetova!³⁶¹

Hakim u *Mustedreku*. (Vidi: *Tuhfetu-l-mevdud bi ahkami-l-mevlud*, str. 189.)

³⁶⁰ Vidi ovaj primjer: Muhammed Nur Abdu-l-Hafiz Suvejd, *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevijjeti*, str. 88-89.

³⁶¹ O tome vidi: Prethodni izvor, str. 89.

Obligatna dužnost svakom roditelju je da na lijep, blag i pristupačan način približava istinsku Allahovu vjeru svome djetetu, kako bi dijete od malih nogu osjećalo vjeru u svojoj nutrini, jer je ispravna vjera, kako navodi dr. Muhammed Emin el-Misri, *neophodna hrana za dušu, kao što je hrana neophodna za tijelo*.³⁶²

Treba se koristiti svakom prilikom i upućivati najmlađe kako bi bili što svjesniji u svojoj vjeri. To ćemo činiti angažmanom u porodici, slanjem djece na vjersku pouku, kupovanjem islamske literature sa sadržajima koji će ih podsticati na razvijanje ispravnog vjerovanja i sl.

Pogledajmo kako Allahov Poslanik, s.a.v.s., to čini dok jaše s 'Abdullahom b. 'Abbasom, r.a., koji je tada bio dječak. Poslanik, s.a.v.s., mu lijepo, blago i nenametljivo usađuje svijest o ispravnoj vjeri u Allaha, Gospodara svemira i svih nas. On mu kaže: *Dječče, ja ću ti uputiti nekoliko važnih pouka: Pazī na Allaha, i On će tebe paziti. Pazī na Allaha, pa ćeš ga naći uvijek u svojoj blizini* (tj.: Osjetit ćeš kako ti pomaže). *Ako budeš ikoga molio, onda moli samo Allaha, a ako tražiš pomoć, onda je samo od Njega traži!* *Znaj da kada bi se cijeli svijet sakupio da ti pomognu da se okoristiš nečim, neće ti pomoći nimalo više nego što ti je Allah već propisao i odredio, a isto tako, kada bi se sakupili da ti nečim naude, ne bi ti naudili ništa više nego što ti je Allah već bio propisao i odredio. Pera (za pisanje) su podignuta, a tinta se osušila* (tj. ono što je određeno – ne mijenja se!)³⁶³

³⁶² Dr. Muhammed Emin el-Misri, *Lemhatun fi vesaili-t-terbijjeti-l-islamijjeti*, str. 140.

³⁶³ Hadis bilježe Tirmizi u *Sunenu*: Kitabu sifeti-l-kijameti ve-r-rekaiki ve-l-ver'e'i, hadis br. 2516 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun i Ahmed u *Musnedu*, 1/293.

ODGOJ U SFERI IBADETA

Ibadet je, na neki način, hrana imana/akide, pa je zbog toga nužno od samih početaka djecu navikavati na to, kako bi razvijala i jačala svoj ispravan iman. Doduše, period djetinjstva nije period zrelosti i tada dijete još nije, po islamu, obavezno izvršavati farzove, ali je to idealna prilika da se dijete odmah navikava na obaveze, kako mu to neće donositi poteškoće kada postane punoljetno. Veliki islamski mislilac Muhammed Kutb tvrdi da se navike, kada je u pitanju ibadet, daleko brže, efikasnije i lakše razvijaju u mladosti nego u starosti, pa je i to bio razlog Poslanikove, s.a.v.s., prakse da podstiče djecu na ibadet.³⁶⁴

Ako se analizira Vjerovjesnikova, s.a.v.s., praksa u tom pogledu, zaključit ćemo da je njegovo zanimanje obuhvatalo pet segmenata:

Namaz

Namaz je stup islama, pa je, otuda, Poslanik islama, s.a.v.s., prije svega, izuzetnu pažnju poklanjao tome kako djecu privići da izvršavaju taj propis. U vezi s tim treba navesti sljedeće općekorisne momente:

³⁶⁴ Vidi opširnije: Muhammed Kutb, *Menhedžu-t-terbijjeti-l-islamijjeti*, 2/147.

Kada otpočeti s naređivanjem da se klanja namaz?

Dijete treba navikavati na namaz čim postane svjesno i počne razlikovati stvari, kao što je preporučivao Allahov Poslanik, s.a.v.s., u predaji Hišama b. Sa'da, koji kaže da su ušli u kuću Mu'aza b. 'Abdullaha el-Džuheniya, koji je pitao svoju suprugu: *Kada dijete treba početi klanjati?* Ona mu je odgovorila da joj je preneseno kako je Poslanik, s.a.v.s., na to odgovorio: *Kada bude raspoznavalo šta je desna a šta lijeva strana, naređujte mu namaz!*³⁶⁵

Poučavanje djeteta namazu

Sa sedam godina dijete treba već da zna obaviti namaz. To je preporuka Poslanika islama, s.a.v.s., koji, u predaji Sebre el-Džuheniya, kaže: *Naređujte djeci namaz kada napune sedam godina!*³⁶⁶ U Tirmizijevoj predaji stoji: *Poučavajte djecu namazu kada napune sedam godina!*

Zna se da je Poslanik islama, s.a.v.s., lično poučavao djecu namazu i elementima u vezi s namazom, kao što se navode brojne predaje o tome kako je poučavao unuka Hasana, r.a., *Kunut-dovi* na vitr-namaz, Efleha kako da spusti

³⁶⁵ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-s-salat, hadis br. 497; Bejheki u *Sunenu*, 3/84; Ibn Huzejme u *Sahihu*, 2/102 i Hakim u *Mustedreku*, 1/258 i kaže da je hadis autentičan prema uvjetima imama Muslima. Međutim, Albani ga svrstava u da'if-predaje. (Vidi: *Da'ifu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, str. 85, hadis br. 594.)

³⁶⁶ Hadis bilježe Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-s-salati, hadis br. 494; Tirmizi u *Sunenu*: Kitabu-s-salati, hadis br. 407 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun; Ahmed u *Musnedu*, 2/180 i Darekutni u *Sunenu*: Kitabu-s-salati, hadisi br. 1, 2, 3 i 6.

lice na sedždu, Ebu Medžžurea i još desetericu dječaka kako da uče ezan i ikamet, i dr.³⁶⁷

Mus'ab, sin Sa'da b. ebi Vekkasa, r.a., prenosi u vjerodostojnoj predaji da ih je otac poučavao dovama koje su došle od Vjerovjesika, s.a.v.s.,³⁶⁸ a poznati ashab 'Abdullah b. Mes'ud, r.a., je, kako bilježi Taberani, savjetovao očeve i majke: *Privikavajte vašu djecu da čuvaju namaz i podstičite ih da čine dobro, jer je činjenje dobra navika!*³⁶⁹

I, doista, mnoge navike u životu čovjeka ostaju trajno! Zato, navikavajmo našu djecu na namaz, kako su preporučivali naš Poslanik, s.a.v.s., i prva generacija muslimana!

Kažnjavanje za propuštanje namaza

Poslanik, s.a.v.s., preporučio je i jednu vrstu kazne za djecu koja napune deset godina a ne budu klanjala namaz. U već citiranoj predaji od Sebure el-Džuheniya navodi se da djeci naređujemo da klanjaju namaz kada napune sedam godina, Vjerovjesnik, s.a.v.s., dodaje: *...a udarite ih, ako ne klanjaju, kada napune deset godina!*³⁷⁰

Vjerovatno se današnji pedagozi neće složiti s ovom mjerom koju je preporučio Poslanik islama, s.a.v.s., i smatrat će je, shodno njihovim kriterijima, izuzetno rigoroznom. Međutim, ta pedagoška mjera dolazi od najvećeg pedagoga koji je Zemljom hodio, čovjeka kojeg je Gospodar svjetova,

³⁶⁷ Pogledaj o tome sljedeće predaje: Ibn Huzejme, *Sahih*, 2/152; Ahmed, *Musned*, 1/200, 3/408 i Darekutni u *Sunenu*: Kitabu-s-salati, hadis br. 1-5.

³⁶⁸ Ovu predaju bilježi Ebu Ja'la el-Mevsili u *Musnedu*, 2/72.

³⁶⁹ Suvejd, *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevijjeti*, str.127.

³⁷⁰ Vidi prethodnu marginaliju u podnaslovu: *Poučavanje djeteta namazu*.

preko meleka Džibrila, odgajao i najispravnije pedagoške smjernice mu dao!

To je i razumljivo ako se uzme u obzir da je granica između imana i kufra ostavljanje namaza, tako da apstinencija djeteta od namaza znači, automatski, bacanje djeteta u džehennemsku vatru. Pa je li lakše osvijestiti dijete lakšim udarcem ili gledati ga sutra kako se prži u džehennemskoj vatri?!

Dakle, izaberite: slijediti Poslanika islama, s.a.v.s., koga je odgajao Sveznajući Gospodar svjetova, kako i sam navodi u predaji 'Abdullaha b. Mes'uda, r.a.: *Moj Gospodar me odgojio i najbolji mi odgoj dao!*,³⁷¹ ili metode nekih pedagoga utemeljene na materijalističko-sekularističkoj ideji!

Navikavanje djeteta na džuma-namaz

Džuma-namaz nije obavezna djetetu, međutim, privikavanje na taj namaz još od malih nogu višestruko će koristiti djetetu. Koristi za dijete su:

- da bude naviknuto na taj namaz kada postane punoljetno,
- da čuje hutbu i brojne savjete koje će od najranijih dana pomalo prakticirati,
- da se navikava na društvo i zajedno s roditeljem, idući na namaz, upoznaje nove ljude i sklapa nova poznanstva,

³⁷¹ Hadis bilježi Ibnu-s-Sem'ani u djelu *Edebu-l-implai*. Ova predaja je autentična. (Vidi: Sujuti, *El-Džami'u-s-sagir*, str. 25, hadis br. 310, izdanje: Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1990). Međutim, Albani smatra da je ova predaju da'if (Vidi: *Da'ifu-l-Džami-s-sagiri ve zijadetuhu*, str. 36, hadis br. 249).

- da prisustvuje trenutku kada Allah Uzvišeni prima dovu ljudi, a taj trenutak je (u toku džume) kada je imam na minberi,

- da od najranijih trenutaka upoznaje imame, hatibe i da'ije Muhammedovog, s.a.v.s, ummeta.

Navikavanje djeteta na noćni namaz

Ukoliko klanjamo noćni namaz, lijepo je uključiti i ostalu porodicu. Ibn 'Abbas, kada bi kao dječak boravio kod svoje tetke, Poslanikove , s.a.v.s., supruge Mejmune, r.a., priključio bi se noćnom namazu koji je klanjao Vjerovjesnik, s.a.v.s. Stao bi s njegove lijeve strane, pa ga je Poslanik, s.a.v.s., postavio s desne strane, što jasno govori o podsticaju djece na taj namaz i potrebi njihovog blagovremenog privikavanja na taj ibadet!³⁷²

Privikavanje djece na istihara-namaz

Potrebno djecu, od malih nogu, treba privikavati i na istihara-namaz (tj. namaz kada žele nešto važno učiniti a budu u velikoj nedoumici). Poslanik, s.a.v.s., je Enesa, r.a., koji je, tada, bio dječak, savjetovao da klanja istiharu sedam puta i da moli Allaha da mu ukaže na pravo rješenje određenog problema, te da nakon toga prepusti srcu da odluči i to će, tek onda, biti prava odluka.³⁷³

³⁷² Vidjeti kod Buharija u *Sahihu*: Kitabu-l-'ilmi, hadis br. 117 i Muslima u *Sahihu*: Kitabu-l-musafirine ve kasriha, hadis br. 763.

³⁷³ Ovu predaju bilježi Ibnu-s-Sunni u *'Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti*, Babun kem merretin jestehirullahe 'azze ve dželle, hadis br. 598. Spominje je, takođe, Nevevi u *El-Ezkaru*, str. 180.

Privikavanje djece na bajram-namaz

Djecu od najmlađih dana treba privikavati i na bajram-namaz, kako bi klanjali ali i doživjeli atmosferu koja se može doživjeti jedino u toku dva bajrama. Tako 'Abdullah b. Omer, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., izlazio na dva bajrama sa El-F'adlom b. 'Abbasom, 'Abdullahom b. 'Abbasom, Alijom, Hasanom, Husejnom i Usamom b. Zejdom, r.a., koji su u to vrijeme bili dječaci, učeći naglas tehlil i tekbir.³⁷⁴

U svakom slučaju, vezivanje djeteta za džamiju jedan je od bitnih faktora njegovog kasnijeg vezivanja za tu islamsku instituciju i prakticiranje brojnih ibadeta u njoj.

Post

Djeca nisu dužna postiti. Međutim, za djecu i u tom slučaju važi pravilo kao i u slučaju drugih propisa. Lijepo je djecu privikavati na post, kako bi, kada postanu obavezni postiti, to lakše mogli prakticirati.

To se može zaključiti iz autentične predaje Rubejji'e bint Muavviz, r.a., koja kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., jedno jutro, na Dan 'ašure, obavijestio ensarije o tome da ko je zapostio može post privesti kraju a ko nije zapostio može slobodno da jede. Ona kaže: *«Mi smo postili i djecu na to sokolili, praveći im igračke, pa kada bi neko od njih zaplakalo od gladi, mi bismo im davali te igračke i tako smo to radili sve do iftara.»*³⁷⁵

³⁷⁴ Predaju bilježi Ibn Huzejme u *Sahihu*, 2/343.

³⁷⁵ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*: Kitabu-s-savmi, hadis br. 1960.

Hadž

Obilazak svetih mjesta prilika je da djeca dožive posebnu atmosferu i da im ibadet priraste za srce. Otuda je poželjno i djecu podsticati na hadž, koji će im važiti, kako navodi Tirmizi, i kada postanu punoljetni,³⁷⁶ a roditelj ima nagradu za obavljeni hadž svoga djeteta, kako se navodi u hadisu Ibn 'Abbasa, r.a., kada je jedna žena podigla dijete i upitala Vjerovjesnika, s.a.v.s: *Ima li i za njega hadž, Allahov Poslaniče?* Odgovorio je: *Da, a ti imaš nagradu.*³⁷⁷

Zekjat

Šerijatski pravnici razilaze se u mišljenju u vezi s tim da li su djeca dužna davati zekjat. Međutim, prema jednoj predaji i djeca treba da daju dati zekjat, pa otuda i njih treba navikavati da čiste svoju imovinu, kao što navodi 'Amr b. Šu'aib od svog oca a on od djeda da je jedna žena došla s djevojčicom Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Na ruci njene djevojčice bile su dvije velike zlatne narukvice, pa je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao: *Jesi li na ovo dala zekjat?* Odgovorila je: *Nisam.* Poslanik, s.a.v.s., joj je, tada, rekao: *Hoćeš da ti Allah od njih na Sudnjem danu sačini dvije narukvice od vatre!* Žena je, nakon toga, skinula te narukvice, bacila ih Poslaniku, s.a.v.s., i rekla: *One pripadaju Allahu i Njegovom Poslaniku.*³⁷⁸

³⁷⁶ Uporedi: Tirmizi, *Sunen*, 3/264.

³⁷⁷ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*: Kitabu-l-hadždz, hadis br. 1336; Tirmizi u *Sunenu*: Kitabu-l-hadždz, hadis br. 924 i ocjenjuje ga kao garib i Ibn Madže u *Sunenu*: Kitabu-l-menasik, hadis br. 2910.

³⁷⁸ Hadis bilježi Ebu Davud u *Sunenu*: Kitabu-z-zekjat, 3 – Babu-l-kenzi ma huve? Ve zekatu-l-halli, hadis br. 1563.

VJEROVJESNIKOVE, S.A.V.S., METODE U PREVENCIJI OVISNOSTI

Allah Plemeniti objavio je Kur'an kako bi ljudima bio putokaz na ovome svijetu, svjetionik u kaburskom životu i pravi usmjeritelj kroz ahiretska prostranstva. Upućivanjem posljednjeg Allahovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s., kao najboljeg primjera i divnog uzora, olakšao nam je i ovozemaljsko, i kabursko, ali i onostrano putovanje.

Vjervjesnika, s.a.v.s., odgajao je Gospodar svjetova. Tokom svoje dvadesettrgodišnje poslaničke misije on je pokazao kako čovjek treba da radi i gradi i kako da zadovolji svoje dunjalučke ali, u isto vrijeme, i ahiretske potrebe, želje i aspiracije.

Uvijek je afirmirao univerzalne vrednote i na vrijeme upozorio i alarmirao na negativne i destruktive pojave i devijantna ponašanja u društvu. Njegova metoda prevencije ovisnosti paradigmatična je i ostat će aktualna za sva vremena i prostore. Očito je da njegove metode preventivnog djelovanja mogu mnogima koristiti i danas, u pokušaju izbjavljenja iz čeljusti savremenih negativnih pojava, anomalija, devijantnog ponašanja i socijalne isključenosti.

Osnovne pretpostavke za dijalog između nauke i religije

Nauka i religija su dva relativno nezavisna i zatvorena sistema ideja, vjerovanja i prakse. Svaki od tih sistema predstavlja pokušaje:

- *interpretacije* stvarnosti,
- *adaptacije* na stvarnost,
- *transformacije* stvarnosti u skladu s ljudskim potrebama,
- *orijentacije* u stvarnosti punoj neizvjesnosti,
- *kontrole* stvarnosti,
- *integracije* razjedinjenih dijelova stvarnosti,
- *identifikacije* – pokušaj da se odgovori na pitanje „ko sam ja i gdje pripadam“ i
- *mobilizacije* socijalnih snaga u svrhu postizanja određenih ciljeva.

To znači da svaki sistem ima *svoje*:

- pretpostavke,
- pristupe stvarnosti,
- logiku i metodologiju,
- terminologiju,
- stavove,
- norme ponašanja,
- racionalnost,
- viziju života i smrti,
- kriterije istine i vrednovanja.

Pozitivna nauka zasniva se na pretpostavci da saznanje koje se dobije metodama te nauke jeste jedino pravo saznanje. Religijski stavovi, pošto se na njih ne mogu primijeniti kriteriji i metode pozitivne (empirijske) nauke, s naučnog stanovišta su besmisleni. Oblast saznanja poklapa se s domaćajem naučne metode. Granice te metode su i granice *provjerljivog* saznanja. O onome što ne možemo naučno provjeriti, po njima – treba da šutimo!

Granice nauke i moć religije

Ono što, između ostalog, valja znati u nauci tiče se mogućnosti i granica nauke i naučnog saznanja. Naime, svjesni tih granica postajemo tek ako smo spremni da saslušamo pitanja poput ovih: Da li su granice nauke ujedno i granice mišljenja uopće? Da li su granice naučnog jezika u isto vrijeme i granice ljudskog jezika? Da li su granice naučnog razuma isto što i granice ljudskog uma? Da li je naučna racionalnost jedina moguća racionalnost? Da li je iskustvo nauke jedino moguće iskustvo? Da li se transformacija iskustva u simbole može svesti na transformaciju iskustva u naučne formule? Da li su mogućnosti naučnog razuma u isto vrijeme i mogućnosti ljudskog bića?

Nauka može da primijeni naučne metode samo na pojave koje se mogu, na neki način, opažati. Najvećim dijelom, religijski iskazi nisu empirijskog karaktera pa, utoliko, i nisu predmet naučnog dokazivanja ili opovrgavanja.

Nauka zadovoljava jednu od bitnih čovjekovih potreba – potrebu za saznanjem. Ali nauka ne zadovoljava mnoge druge potrebe. „*Jer nauka, kao zamjena religiji, i razum, kao*

zamjena vjeri, “ – kako primjećuje Migel de Unamuno³⁷⁹ – „ uvijek su propadali. Nauka će moći zadovoljiti, i zaista zadovoljava, u velikoj mjeri naše rastuće logičke i intelektualne potrebe, našu želju za znanjem i upoznavanjem istine. Međutim, nauka ne zadovoljava naše osjećajne i voljne potrebe, našu želju za besmrtnošću, i ne samo da ne zadovoljava, ona joj proturiječi. Racionalna istina i život su oprečni!“

Može se konstatirati da je religija usmjerena na rješavanje zagonetki ljudskog života, onoga o čemu nauka može veoma malo ili nimalo da kaže. Moć religije dolazi do izražaja tamo i onda i kada prestaje moć nauke. Religija je pokušaj da se opiše, objasni i osmisli ono što nije moguće opisati, objasniti i osmisliti naučnim sredstvima.

Religija ne služi da zamijeni naučno objašnjenje, već da ga dopuni vrijednosnim. Nauka je *naučno* objašnjenje činjenica, a religija je *vrijednosna* interpretacija činjenica. Između nauke i religije nema suštinskog konflikta zato što su to dvije interpretacije činjenica ljudskog iskustva na dva različita nivoa. Tamo gdje prestaje objašnjavajuća moć nauke, počinje utješiteljska moć religije.

Naučne istine uvijek su nepotpune i relativne. Čovjek ima potrebu za nečim potpunim i apsolutnim. Te potrebe za apsolutnim zadovoljava religija.

Mora se priznati da danas nauka mnogo brže i efikasnije zadovoljava čovjekove potrebe, ali na način koji omogućava da čovjek zaboravlja (bar privremeno) posljednja pitanja. Moderni čovjek liči na osobu koja nema mira, koja uvijek nešto radi i čija je pažnja usmjerena na nešto spoljašnje. To je način na koji se čovjek sprečava da misli o sebi i na sebe. Čovjek se izjednačio s akcijom. On je svjestan, ali nije samosvjestan. On je razuman, ali nije uman. Takav je čak i naučnik. U nauci je čovjek uvijek okrenut prema nečem

³⁷⁹ Migel de Unamuno, *O tragičnom osećanju života*, Kultura, Beograd, 1967., str. 94.

drugom od onog što je on sam. Taj samozaborav u aktivnosti obično se smatra nečim pozitivnim. Ne znači li ta angažiranost zaborav bitnih pitanja o smislu?! ...³⁸⁰

Vjera podstiče odgoj a nauka obrazovanje

Vjera odgaja i podstiče na meditaciju, kao unutrašnji napor za saznavanje sebe i svog mjesta u svijetu, suprotno nauci koja uči, obrazuje, skuplja znanja o činjenicama i njihovim odnosima. Meditacija vodi mudrosti, blagosti, unutrašnjem miru. To je okrenutost tajnama, poniranje u sebe da bi se dokučila neka religiozna, moralna ili umjetnička istina. Naprotiv, učenje je okrenutost prirodi da bi se upoznali i izmijenili uslovi egzistencije.

Nauka primjenjuje posmatranje, analizu, raščlanjenje, pokus, provjeru. Meditacija daje moć nad sobom, nauka nad prirodom. Naučnik koji konstruira novi tip aviona ili u svojoj glavi razrađuje detalje projekta kakvog mosta ili konstrukcije ne meditira. On misli, ispituje, provjerava, upoređuje, a to ni pojedinačno, ni sveukupno, nije meditacija. Meditira pobožnjak, bogobožna osoba, mislilac, pjesnik, umjetnik. Oni pokušavaju da dokuče jednu jedinu veliku istinu, jednu jedinu veliku tajnu. Meditacija je, u suštini, religiozna aktivnost.

Obrazovanje, samo po sebi, ne odgaja ljude. Ono ih ne čini slobodnijim, boljim, humanijim; ono ih čini sposobnijim, efikasnijim, društveno korisnijim. Kao što i historijska praksa pokazuje, obrazovani ljudi, obrazovani narodi, mogu biti predmet manipulacije i mogu poslužiti zlu, ali tada znatno efikasnije od zaostalih. Historiju imperijalizma čini niz

³⁸⁰ Vidi opširnije: Đuro Šušnjić, *Moć i nemoć nauke u kritici religije*, *Kultura* – časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku, br. 13-14, Beograd, 1971., str. 59-72.

istinitih priča o tome kako su civilizirani narodi vodili nepravedan, istrebljivački i podjarmljivački rat protiv manje obrazovanih, zaostalih naroda, koji su branili svoju slobodu. Civiliziranost napadača nije imala nikakvog utjecaja na njegove ciljeve ni metode. Ona je imala utjecaja na njegovu efikasnost i samo je ubrzala poraz žrtava.

Školsko obrazovanje u civiliziranom svijetu suviše je intelektualno, naučno, a premalo duhovno, humanističko. Danas je potpuno moguće zamisliti mladog čovjeka koji je prošao sve stupnjeve obrazovanja, počev od obdaništa pa do koledža, a da ni u jednom jedinom slučaju nije čuo da treba biti dobar i ispravan čovjek. On je prvo učio pisati i računati, a zatim je učio fiziku, hemiju, etnologiju, geografiju, političke teorije, sociologiju i čitav niz drugih nauka. On je naučio masu fakata i, u najboljem slučaju, naučio je misliti, ali on nije oplemenjen.³⁸¹

Vjerom protiv ovisnosti

U skali vrijednosti koje poznaje civilizacija, nema nijednog argumenta koji bi se mogao istaći protiv navale šunda, pornografije, alkohola, droga. Ustvari, to je nemoć nauke protiv zala, koja, pored društvene, imaju jasnu moralnu dimenziju.

Sve analize pokazuju da je u modernom društvu sve više ovisnika o duhanu, alkoholu, drogama, prostituciji, da se AIDS i druge bolesti nazaustavljivo šire, da je sve više ubitstava i samoubitstava i da se svakim danom, sve više i više, množe delikti raznih vrsta. Ako tome dodamo da je sve više škola, fakulteta, univerziteta, a s njima i čitava armija učitelja, profesora, pedagoga, psihologa, sociologa i drugih

³⁸¹ Vidi o tome: Alija Izetbegović, *Islam između Istoka i Zapada*, str. 60-92.

eksperata – a anomalije svake vrste sve više uzimaju maha – onda se postavlja sasvim jednostavno i logičko pitanje: kako zaustaviti tu galopirajuću najezdu najštetnijih društvenih anomalija i postoji li kakav izlaz iz tog lavirinta raznih vrsta štetnosti, negativnosti i ovisnosti?!

Očito je da izlaz postoji i da će ga naći onaj ko ga traži. Uvjet je samo da čovjek prizna svoju grešku i da sam sruši ogromni idol koji je vještačkim autoritetima postavio u pročelju svoga hrama.

Priznavanje Allaha Uzvišenog i Njegovog poslanika, Muhammeda, s.a.v.s., kao autoriteta i stvarnih izbavitelja iz ovozemaljskog beznada, tek postavlja i reda kockice u njihov stvarni mozaik i nudi čovjeku kriterije pomoću kojih istinski može prepoznati boje i likove koji se pojavljuju na ovoj, dunjalučkoj pozornici.

Religiozno-etički odgoj i porodica očividno predstavljaju izlaz u ovom beznadu. Međutim, problem je što do sada nauka nije smogla snage da pribjegne religiji, niti civilizacija natrag klasičnoj porodici. Samo u toj sretnoj sintezi religijskih vrednota, njenih univerzalnih postulata i moralnih pribježišta s jedne strane, i naučnih saznanja i činjenica s druge strane, očekivati je efikasan lijek za sve te akutne društvene bolesti. Uz to, vraćanje prvobitne uloge porodici i njen nezamjenjivi mehanizam prevencije raznih ovisnosti i bolesti, još više će pospješiti oporavak današnjeg posrnulog i klonulog društva. Onaj koji se utapa u živi pijesak ne može se sopstvenim snagama izvući. Što se više vrti i pokreće, sve više i dublje ponire pijesak.

Savremeni čovjek je poput takve osobe. Njemu treba neko ko će mu sa strane pružiti ruku. Vjera je to uže spasal! Ima li pravo savremeni čovjek odbiti jedinu realnu šansu da bude spašen?!

Prevenција – prepoznatljiva crta islama

Budući da islam nije produkt čovjeka nego univerzalni koncept života koji je propisao Sveznajući, Nepogrešivi i Univerzalni Tvorac ljudi, on se ne bavi liječenjem bolesti i ovisnosti, nego na svako, eventualno, zlo preventivno djeluje. *Seddir-uz-zerat*³⁸² tj. *sasijecanje zla u korijenu* je prepoznatljiva i karakteristična crta islama. Odsijecanje ruke za krađu, batinanje alkoholičara i korisnika opojnih sredstava, batinanje djevojaka i mladića i kamenovanje udatih i neoženjenih za izvršavanje bludne radnje su, naoko, oštre i drastične kazne! Međutim, upravo tu se krije sasijecanje zla u korijenu i sprečavanje širenja te pošasti u društvu! Zar nije human gest ljekara koji predloži odsijecanje prsta, koji je zaražen, kako bi se sačuvali ruka i cio organizam?!

Neki vidovi prevencije ovisnosti u islamu

Većina kur'ansko-sunnetskih tekstova preferira prevenciju kada su u pitanju ovisnosti, bolesti i razne vrste štetnosti. Ovom prilikom ograničit ćemo se samo na prevenciju ovisnosti u domenu alkoholizma, narkomanije i prostitucije.

ALKOHOL I ALKOHOLNA PIĆA

Da su alkoholna pića veliko zlo kojeg se teško osloboditi potvrđuju povijest i zbilja današnjeg svijeta, ali i sama Objava. Povijest otkriva da je konzumiranje alkoholnih pića bilo prisutno u skoro svim ljudskim zajednicama i društvima te da je predstavljalo jedan od glavnih uzroka

³⁸² O ovome vidi: dr. Vehbe ez-Zuhajli, *El-Fikhu-l-islami ve edilletuhu*, 7/146.

stradanja i propasti mnogih pojedinaca i zajednica kojima je ovladalo to zlo.

Konzumiranje vina i drugih vrsta alkoholnih pića bilo je vrlo raširena pojava među predislamskim Arapima, u tzv. periodu džahilijeta. Njihova poezija obiluje pohvalama vinu, peharima, terevenkama i nevaljalštinama koje sve to prate. Islam je, sa svojim visokim i zahtjevnim moralnim i pravnim normama i ambicioznim projektom formiranja vitalne natplemenske i nadnacionalne državne i društvene zajednice, došao u sredinu ogrezlu brojnim individualnim i društvenim porocima, sredinu čiji su stanovnici naročito bili odani piću i razvratu kao njegovoj prirodnoj posljedici, tako da se nagovještaj zabrane, a kasnije i donošenje zakonskog teksta o zabrani konzumiranja alkohola doimao, u startu, kao bezizgledan i beznadežan posao.

Jedan od osnovnih ciljeva šerijatskih propisa jeste formiranje zdravog društva i fizički i mentalno zdravih i trezvenih pojedinaca, sposobnih da odgovore svojoj zadaći na Zemlji. Taj cilj jasno se prepoznaje i u definiciji osnovnih dobara zaštićenih šerijatskim normama, a to su: vjera, život, razum, čast i potomstvo, te imovina.

Budući da konzumiranje alkohola, manje ili više, ugrožava sve spomenute temeljne ljudske vrijednosti i dobra, a posebno razum, sasvim je logično da je islam u svojim osnovnim izvorima, Kur'anu i sunnetu, kategorički osudio i zabranio konzumiranje alkoholnih pića, naloživši muslimanima ne samo da ih ne konzumiraju već i da se ne prikućuju toj velikoj pošasti i "majci svih zala", kako je alkoholna pića okarakterizirao sunnet.

Faze u zabrani alkoholnih pića

Analiza kur'anskih ajeta i propisa koji se odnose na upotrebu alkoholnih pića otkriva činjenicu da je Kur'an

primijenio metodu postupnosti u zabrani i eliminiranju tog velikog grijeha, poroka i zla što, samo po sebi, najupečatljivije govori o njegovoj ukorijenjenosti, žilavosti i snažnom prisustvu u društvu.

Prema mišljenju većine učenjaka, zabrana upotrebe alkoholnih pića prošla je kroz tri faze. Manji broj učenjaka smatra da je riječ o četiri faze.

Prva faza

Neki komentatori Kur'ana navode da se pitanje alkoholnih pića tretira u četiri ajeta. Prvi od njih koji je objavljen je ajet iz sure *En-Nahl*: "*A od plodova palmi i loze pripremate piće i hranu prijatnu*".³⁸³ Iz činjenice da je hrana u ovom ajetu atribuirana kao "prijatna" (*hasen*), dok je spomenuti atribut izostavljen pri spominjanja pića, neki autori izvlače zaključak da piće, za razliku od hrane, nije dobro (*hasen*).³⁸⁴ Ajet, prema njihovom tumačenju, sadrži aluziju da opojno piće (*seker*) nema isti tretman kao "hrana prijatna" (*semer hasen*). To bi, dakle, prema njima, bila prva faza zabrane opojnih pića u kojoj je Zakonodavac želio započeti s pripremom terena za njihovu konačnu zabranu.

Druga faza

Druga faza zabrane, zapravo, prva prava faza, započinje ajedom: "*Pitajti te o vinu i kocki. Reci: "Oni donose veliku štetu, a i neku korist ljudima, samo je šteta od njih veća od koristi*"."³⁸⁵

Ovo je prvi ajet, po pretežnom mišljenju, koji se odnosi na opojna pića, ali on ne sadrži imperativnu zabranu

³⁸³ *En-Nahl*, 67.

³⁸⁴ Uporedi: *Tefsir Ibn Kesir*, str. 720 (bosansko izdanje).

³⁸⁵ *El-Beqara*, 219.

konzumiranja alkohola, mada neki učenjaci, poput hanefijskog pravnika i mufessira Džessasa³⁸⁶, smatraju da i spomenuti ajet podrazumijeva zabranu opojnih pića. Ajeti koji slijede samo potvrđuju tu zabranu. Džessas kaže: "Ovaj ajet implicira zabranu opojnih pića. Da nije došao nijedan drugi dokaz i ovaj bi bio dovoljan i dostatan za zabranu alkohola budući da se u njemu kaže: "Reci: 'Oni donose veliku štetu'".

Druga grupa učenjaka smatra da ovaj ajet ne sadrži izričitu zabranu opojnih pića, ali nedvojbeno potiče razumna čovjeka da dobro i ozbiljno razmisli o pitanju konzumiranja opojnih pića ukazujući mu na činjenicu da je šteta od opojnih pića mnogo veća od potencijalne koristi. Pametni ljudi znaju da je otklanjanje štete važnije i preče od pribavljanja koristi, osobito u situaciji kada je šteta evidentno veća od eventualne koristi. No, budući da navedeni ajet ne sadrži izričitu zabranu, njegova indikacija je spekulativnog karaktera te podložna idžtihadu i različitom tumačenju. Otuda su neki ashabi, nakon objave ovog ajeta, ostavili opojna pića, dok su drugi nastavili piti sve dok nije došla konačna zabrana konzumiranja alkohola.

Citirani ajet imao je funkciju pripreme terena za sljedeću fazu zabrane. Tradicija bilježi da je Omer b. el-Hattab, r.a., stalno molio Uzvišenog Allaha da ummetu objavi jasnu i nedvosmislenu poruku i propis u vezi s opojnim pićima, sve dok nije objavljen posljednji ajet o njihovoj zabrani.

Treća faza

Ova faza započinje ajetom: *'O vjernici, pijani nikako molitvi ne obavljajte, sve dok ne budete znali šta izgovarate...'*³⁸⁷

³⁸⁶ Ebu Bekr el-Džessas, *Ahkamu-l-Kur'an*, 1/129.

³⁸⁷ *En-Nisa'*, 43.

Ovaj ajet izričito ukazuje na zabranjenost opojnih pića, zbog postojanja imperativne zabrane, ali se ona ovdje vezuje za određenu okolnost, a to je – obavljanje namaza.

Dok prethodna faza zabrane stavlja razumnog vjernika pred dilemu izbora između velikog grijeha, odnosno velike štete i male koristi, dotle ova faza zabranjuje vjerniku, koji je živo zainteresiran za obavljanje namaza, na prihvatljiv i Allahu drag način, da pristupa namazu u stanju pijanstva.

Iako se radi o selektivnoj zabrani, budući da je vezana za neobavljanje namaza u stanju pijanstva, ipak, ako uzmemo u obzir pet dnevnih namaza, možemo zaključiti da onaj ko nastoji klanjati svih pet dnevnih namaza kako treba, nije u mogućnosti piti opojna pića, izuzev nakon jacie, i to, i tada s osjećajem nelagode i neraspoloženja. Otuda je većina muslimana, nakon objave spomenutog ajeta, ostavila opojna pića. Tako je ovaj ajet u potpunosti i temeljito pripremio teren, odnosno ljudske duše, za konačnu i nedvosmislenу zabranu konzumiranja alkoholnih pića, opću zabranu koja nije ograničena ni vremenom ni prostorom niti nekom okolnošću. Ambijent za četvrtu fazu bio je u potpunosti pripremljen.

Četvrta faza

Četvrta i posljednja faza zabrane započinje Allahovim riječima: *“O vjernici, vino i kocka i kumiri i strelice za gatanje su odvratne stvari, šejtanovo djelo; zato se toga klonite da biste postigli što želite. Šejtan želi da pomoću vina i kocke unese među vas neprijateljstvo i mržnju i da vas od sjećanja na Allaha i od obavljanja molitve ohrati. Pa, hoćete li se okaniti?”*³⁸⁸

Ovim ajetom je izrečena definitivna zabrana konzumiranja alkoholnih pića i upotpunjen je legislativni

³⁸⁸ El-Maida, 90-91.

aspekt tog problema. Neupitan je i konsenzus islamskih pravnika o zabrani opijanja, a više detalja u vezi s tom zabranom nalazimo u sunnetu Allahovog Poslanika, a.s.³⁸⁹

Zanimljivo je navesti reagiranja ashaba na tu zabranu. Autori sunena, poznatih hadiskih zbirki, navode slučaj, kada je proučen ajet kojim je konačno bilo zabranjeno konzumiranje alkoholnih pića Omeru b. el-Hattabu, r.a: „*Pa hoćete li se okamiti?*!“³⁹⁰ on je odmah uzviknuo: „*Prestali ste, prestali!*“³⁹¹

Vjerovjesnikova, s.a.v.s., zabrana opojnih pića

Poslanik islama, s.a.v.s., je u različitim prilikama i različitim povodima govorio o zabrani konzumiranja opojnih pića. Ovom prilikom citirat ćemo neke od njegovih hadisa koji najupečatljivije tretiraju problem opojnih pića, u više slučajeva i povoda, na osnovu kojih su islamski pravници izveli brojne propise, kako iz oblasti ibadeta tako i iz oblasti imovinskopravnih odnosa i krivičnopravne odgovornosti pijane osobe. Za nas je zanimljiv njegov metod prevencije ovisnosti o ovom zlu.

Alkohol definiše „majkom svih zala“

Znajući za šteteno djelovanje alkohola i alkoholnih pića on ga definiše kao uzrok svih zala. U hadisu Osmana b. 'Affana, r.a., on kaže: „*Klanite se alkoholu, jer je on majka svih*

³⁸⁹ Vidi: Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana*, 7/32-33 i dr. Enes Ljevaković, *Konzumiranje alkohola u svjetlu šerijatskih propisa*, Glasnik Rijasetu IZ u BiH, br. 7-8, 2003, str. 644-646. Dr. Enes Karić, npr., spominje tri faze, kao i mnogi drugi autori. (Uporedi: *Uvod u tefsirske znanosti*, str. 39).

³⁹⁰ *El-Maida*, 91.

³⁹¹ *U okrilju Kur'ana*, 7/33.

zla!''³⁹², dok u Ibn 'Abbasovoj autentičnoj verziji predaje stoji: „jer je on ključ svakog zla!''³⁹³

Definicija pojma "hamr": Sve što opija je hamr

Mada većina hanefijskih pravnika pojam *hamr* ograničava na alkoholno piće proizvedeno od grožđa, vezujući time zabranu konzumacije za vino, a opijanja za ostale vrste alkoholnih pića, ipak je mjerodavnija definicija tog pojma koja je eksplicitno navedena u hadisu koji prenosi Džabir b. Abdullah, r.a., gdje Poslanik, a.s., kaže: "*Sve što opija je hamr, a svaki hamr je haram.*"³⁹⁴

Takvo značenje tog pojma potvrdio je i hazreti Omer, r.a., s minbera Allahovog Poslanika, s.a.v.s., rekavši: "*Sve što zanosí pamet je hamr.*"

Zabrana se, dakle, ne veže za ime niti supstancu od koje je proizvedeno alkoholno piće, nego za svojstvo pića da opija, bez obzira da li je stanje opijenosti nastupilo nakon konzumiranja malih ili većih količina određenog pića.

Koliko je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pokušavao udaljiti ljude od tog zla i osujetiti njihovo približavanje njemu, najbolje ilustrira Džabirova, r.a., predaja u kojoj se kaže: „*Sve što opija je haram i ne smije se konzumirati, pa ko bude konzumirao ono što opija zaslužio je da ga Allah Uzvišeni napoji „tinetu-l-habalom“.* „*A šta je to „tinetu-l-habal“*“, Allahov Poslaniče?“ – upitaše ashabi. Vjerovjesnik, s.a.v.s., odgovori: „*To je žnoj i gnoj stanovnika Džehennema.*"³⁹⁵

³⁹² Hadis bilježe Ibn Hibban i Bejhkei kao merfu' i mevkuf-predaju.

³⁹³ Hadis bilježi Hakim u *Mustedreku*.

³⁹⁴ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*.

³⁹⁵ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu*; Ibn Madže u *Sunenu* i Ahmed u *Musnedu*.

Sve što opija u velikim količinama zabranjeno je konzumirati i u malim

Razlog zabrane je svojstvo opijanja (*iskar*), koje je prisutno u svim vrstama alkoholnih pića, i u malim i u velikim količinama, te su sve te vrste pića zabranjene, bez obzira na količinu.

Ovaj propis izravno se izvodi iz hadisa Allahovog Poslanika, a.s., koji prenose Džabir i 'Abdullah b 'Amr, r.a., gdje stoji: *"Ono što opija u velikim količinama zabranjeno je (haram) piti i u najmanjim količinama."*³⁹⁶

U hadisu Aiše, r.a., također se navodi: *"Ono što opi jan vjedru, zabranjeno je piti koliko stane na dlan."*³⁹⁷ I ovi hadisi, kao i oni ranije citirani, potvrđuju da je razlog zabrane svojstvo pića da opija, a ne materija iz koje je proizvedeno, ili ime koje su mu ljudi dali.

Poslovanje i trgovanje alkoholnim pićima

Poznat je princip u islamskom imovinskom pravu da ono što muslimanu nije dopušteno konzumirati nije mu dopušteno ni prodavati. Takav je slučaj i s alkoholnim pićima. Allahov Poslanik, a.s., spominje taj propis u vezi s trgovanjem alkoholnim pićima, proširujući tu zabranu na sve one koji na bilo koji način učestvuju u pripremi proizvodnje, proizvodnji, uvozu, izvozu, distribuiranju, prodaji, posluživanju i propagiranju alkoholnih pića.

³⁹⁶ Hadis bilježe Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, Ibn Madže, Ahmed i Ibn Hibban. Ova predaja je autentična. (Uporedi: Albani, *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, 2/970, hadis br. 5530).

³⁹⁷ Hadis bilježi Ahmed u *Musnedu*. Ova predaja je autentična. (Vidi: Albani, *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, 2/970, hadis br. 5531).

U hadisu koji su zabilježili Tirmizi i Ibn Madže navodi se da je Allahov Poslanik, a.s., prokleo deset osoba koje imaju posla s opojnim pićima: proizvođača, naručioca proizvodnje, konzumenta, distributera, skladištara, poslužitelja, prodavca, korisnika zarade, onoga ko ga kupuje i kome se kupuje.

Imam Muslim zabilježio je hadis koji je, vjerovatno, prvi hadis o alkoholu nakon objave ajeta iz sure *El-Maida* u kojemu se navodi: *"Zaista je Allah zabranio opojna pića, pa ko je čuo za ovaj ajet, a ima nešto od alkoholnih pića, neka ih ne pije i neka ih ne prodaje."* Prenosilac hadisa dodaje da su ljudi iznijeli iz svojih kuća sve što su imali od opojnih pića i prosuli po ulicama Medine.

Hadis sadrži izričitu zabranu konzumiranja i prodaje alkoholnih pića, tako da svaki komentar postaje izlišan.

Izbjegavanje društva, skupova i mjesta u kojima se toči i konzumira alkohol

Musliman je dužan izbjegavati društva, skupove i mjesta u kojima se toči, služi i konzumira alkohol. Na tu zabranu ukazuje navedeni hadis o osobama koje je prokleo Allahov Poslanik, a.s. Na to izravno ukazuje i hadis koji prenosi Omer, r.a., u kojem Poslanik, a.s., kaže: *"Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka ne sjeda za stol na kome kruže čaše s alkoholnim pićem."*³⁹⁸

Musliman je dužan boriti se protiv zla adekvatnim sredstvima. Ako nije u stanju spriječiti to rukama ili jezikom, onda, u najmanju ruku, može izbjegavati mjesta, skupove i društva u kojima se čini zlo osudivši ga svojim srcem. To je minimum imana. U tom smislu musliman u Bosni i Hercegovini i svim drugim državama u kojima se javno

³⁹⁸ Hadis bilježe Tirmizi u *Sunenu* i Ahmed u *Musnedu*.

prodaje alkohol treba izbjegavati prodavnice i restorane u kojima se prodaje i servira alkohol ako svoje potrebe može podmiriti u radnjama i restoranima u kojima toga zla nema.

Musliman, upravo radi prevencije, mora izbjegavati svadbe, manifestacije, godišnjice i sve slične proslave i veselja u kojima je prisutno konzumiranje opojnih pića.

Upotreba alkoholnih pića u svrhu liječenja

Musliman je dužan, shodno kur'anskoj naredbi *kelonite ga se*, izbjegavati svaki doticaj i upotrebu alkoholnih pića. To uključuje i zabranu korištenja alkoholnih pića u svrhu liječenja. Kada je upitan Allahov Poslanik, a.s., kako prenosi Tarik b. Suvejd el-Džu'fi, r.a., o upotrebi opojnih pića radi liječenja, on je odgovorio: *"To nije lijek, već bolest"*³⁹⁹ Poslanik, a.s., također, u predaji Ummu-d-Derda'a, r.a., ističe: *"Allah je dao i bolest i lijek, pa se liječite, ali ne onim što je zabranjeno."*⁴⁰⁰

Čuveni islamski učenjak Ibnu-l-Qajjim, govoreći o ovom pitanju, zaključuje: *"Ako bi bilo dopušten alkohol koristiti kao lijek, kad su mu ljudi već skloni, to bi im pružilo dobar povod da ga piju radi užitka i zabave, osobito kada imaju dojam da to godi njihovom zdravlju, ublažava im bolove i liječi bolesti. Osim toga, to bi doprinosilo propagiranju zabranjenih sredstava zbog njihovog navodno efikasnog djelovanja."*⁴⁰¹

Ipak, treba naglasiti da islam, u slučaju nužde, kada je ljudski život u opasnosti, ili neki tjelesni organ, a nema drugog lijeka osim onog spravljenog na bazi alkohola, na preporuku ljekara specijaliste, koji je uz to i dobar vjernik,

³⁹⁹ Hadis bilježe Muslim, Tirmizi, Ebu Davud, Ibn Madže i Ahmed.

⁴⁰⁰ Hadis bilježe Ebu Davud u *Sunenu* i Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebiru*. Ova predaja je vjerodostojna. (Uporedi: Albani, *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijadetuhu*, 1/362, hadis br. 1762.)

⁴⁰¹ Ibnu-l-Kajjim, *Zadu-l-me'ad*, 4/156-157.

dopušteno je upotrijebiti takav lijek.⁴⁰² Poznato je fikhsko pravilo da "nužda zakon mijenja". Isti je slučaj i s upotrebom alkohola kao dezinfekcionog sredstva, ili u slične medicinske svrhe.

Još neki hadisi iz kojih se nazire potreba za preventivnim djelovanjem

U sunnetu Allahovog Vjesnika, s.a.v.s., brojni su hadisi kojima se želi preventivno djelovati kada je u pitanju ova vrsta ovisnosti. Evo samo nekih:

'Abdullah b. Omer, r.a., prenosi da je Muhammed, s.a.v.s., upozorio: „*Ko bude pio alkohol na ovom svijetu, neće piti džennetsko vino na onom svijetu, izuzev ako se pokaje!*“⁴⁰³

Ebu Malik el-Eš'ari, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., nagovijestio: „*Doći će vrijeme pa će ljudi iz mog ummeta piti alkohol i nazivati ga drugačijim imenima a u njihovom prisustvu svirat će muzika i pjevati pjevačice!*“ Nakon toga je žestoko zaprijetio: „*Takve će Allah Uzvišeni kazniti tako što će dati da pod njima zemlja propadne i pretvorit će ih u svinje i majmune!*“⁴⁰⁴

'Abdullah b. Omer, r.a., prenosi da je Poslanik islama, s.a.v.s., rekao: „*Ko konzumira nešto od alkohola i to stigne u njegov stomak, ne prima mu se namaz sedam dana, a ako umre u tom stanju, umrijet će kao nevjernik. A ako se opije pa ga to odvрати od izvršavanja njegovih obaveza, onda mu namaz neće biti primljen četrdeset dana, a ako umre u tom stanju, umrijet će kao nevjernik!*“⁴⁰⁵

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je, jednom prilikom, Poslanik, s.a.v.s., potcitrao: „*Kradljivac, u momentu dok krade,*

⁴⁰² Dr. Jusuf el-Karadavi, *Halal i haram u islamu*, str. 121.

⁴⁰³ Hadis bilježi Muslim u *Sahihu* (Vidi: Muslimova zbirku hadisa, 2/368, hadis br. 1266.).

⁴⁰⁴ Hadis bilježe Ibn Madže u *Sunenu* i Ibn Hibban u *Sahihu*.

⁴⁰⁵ Hadis bilježi Nesai u *Sunenu*.

*onaj ko čini blud u času dok obavlja bludnu radnju i osoba koja konzumira alkohol, u trenutku kada to čini, nisu muslimani!*⁴⁰⁶

U drugoj predaji, Ebu Hurejre, r.a., navodi krajnje ilustrativan hadis Allahovog Poslanika, s.a.v.s., u kojem se kaže: „Allah od osobe koja čini bludnu radnju i osobe koja konzumira alkohol odstranjuje vjeru, kao što čovjek skida svoju košulju sa sebe.”⁴⁰⁷

Ovi i drugi hadisi, sa žestokim spomenutim prijetnjama i nagovještajem strahovitih sankcija na Sudnjem danu, itekako su preventivno djelovali na prethodne generacije muslimana i sprečavale ih i da se približe tom zlu. Otuda je vezivanje ljudi za vjeru i usađivanje vjerskih istina u njihovu svijest i dan-danas najefikasniji mehanizam prevencije u slučaju ove vrste ovisnosti.

NARKOMANIJA

Problem narkomanije i zloupotrebe psihoaktivnih supstanci jedan je od najkompleksnijih društvenih i medicinskih problema u savremenom svijetu. Uz to, ogromne su i posljedice koje taj problem ostavlja na skoro sve aspekte ljudskoga življenja. Budući da se radi o akutnom problemu koji se ne tiče samo jednog područja ili samo jedne države, njegovo rješavanje podignuto je na međunarodni nivo, u šta su se uključile i brojne međunarodne, regionalne i lokalne organizacije, medicinske i obrazovne ustanove, vjerske organizacije i udruženja, mediji i drugi relevantni faktori koji mogu pomoći u suzbijanju ili iskorjenjivanju ovog problema.

Potrebno je napomenuti da su svi dosadašnji naponi rezultirali ograničenim uspjesima, a u mnogim sredinama,

⁴⁰⁶ Hadis bilježe Buhari, Muslim i Ebu Davud.

⁴⁰⁷ Hadis bilježi Hakim u *Mustedreku*.

posebno onim tranzicijskim, kakva je i naša u Bosni i Hercegovini, problem, zapravo, tek eskalira i poprima forme dramatične moralne, psihološke i egzistencijalne krize. Većina napora koje ulažu spomenute organizacije i ustanove usmjerena je na liječenje posljedica, a ne na otklanjanje uzroka i kreiranje ambijenta u kojem će narkomanija i ovisnost o psihoaktivnim tvarima biti sasvim rijetka pojava, ako je uopće i bude bilo.

Mnoge od navedenih organizacija i ustanova koje se, s manje ili više intenziteta, uključuju u rješavanje, odnosno otklanjanje ili umanjenje štetnih posljedica fenomena ovisnosti o psihoaktivnim supstancama, doista su odgovorne za pojavu i širenje naznačenoga fenomena. U prvom redu misli se na odgojno-obrazovne i medijske ustanove koje, zapravo, imaju odlučan uticaj na kreiranje životnog ambijenta i sistema društvenih i moralnih vrijednosti koji postaju pogodno tlo za širenje te pošasti i zla.

Nije zanemariva ni uloga političko-pravnog ambijenta koji kreiraju političke snage društva putem političkih, pravnih, medijskih i drugih instrumenata, a koji, također, pogoduju širenju fenomena narkomanije, toksikomanije te raznih drugih vidova alijenacije, destrukcije i zastranjenja.

Marginalizacija uloge vjere i vjerskih vrijednosti općenito, zanemarivanje institucije odgovornosti, kako na ovom tako i na budućem svijetu, bagatelisanje važnosti duhovnog odgoja i obrazovanja, diviniziranje čovjeka i njegovih civilizacijskih dostignuća, bili su procesi koji su otvorili vrata svemu i svačemu, svakovrsnim oblicima zla, nasilja, nepravdi i zloupotreba. Kur'an je na to davno upozorio: *"I kada bi zaboravili ono čime su opominjani, Mi bismo im kapije svega otvorili; a kad bi se onome što im je dato obradovali, iznenada bismo ih kaznili i oni bi odjednom svaku nadu izgubili."*⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ *El-En'am*, 44.

Ukoliko se navedeni procesi ne zaustave, ukoliko se uzroci ne iskorijene, bavljenje posljedicama bit će Sizifov posao.

Preventivno djelovanje u smislu kreiranja humanog ambijenta za ljudsko življenje jedini je pravi lijek. Jačanje vjere, promicanje vrijednosti, smisla i stila života koji promovira islam najjače je oružje u borbi protiv narkomanije i svih drugih vidova toksikomanije i štetnih navika. Otuda, mnoga istraživanja pokazuju da je znatno manje konzumenata ilegalnih droga među adolescentima koji su religiozni.⁴⁰⁹

U borbi protiv zla zvanog narkomanija nužan je multidisciplinarni pristup. Pravnici, sociolozi, psiholozi, ljekari, učitelji, roditelji, odgajatelji, svi oni imaju važnu ulogu u suzbijanju i iskorjenjivanju tog zla. Cilj ovoga rada je i pojašnjenje šerijatskoprogovnog aspekta naznačenog pitanja, bez dublje analize sociološkog, medicinskog, psihološkog, ekonomskog, sigurnosnog i drugih aspekata problema drogiranja, koji su, također, veoma važni kada se govori o tom fenomenu i donose sudovi o šerijatskoprogovnoj dopuštenosti ili zabranjenosti nekih postupaka, djela, supstanci itd.

Šerijatskoprogovni tretman zloupotrebe psihoaktivnih tvari

Opće načelo islamskog prava je da je muslimanu zabranjeno konzurnirati bilo koju tvar koja direktno ili indirektno ugrožava njegov život, psihičko ili fizičko zdravlje. Budući da je medicinski i iskustveno nepobitno dokazano da upotreba raznih vrsta droga šteti ljudskom razumu i organizmu, da uzrokuje ovisnost i dovodi do

⁴⁰⁹ Provjeri: Jadranko Galić, *Zlouporeba droga među adolescentima*, str. 36.

takvog psihičkog stanja koje je pogodno za razvijanje različitih oblika devijantnog i kriminalnog ponašanja, može se sa sigurnošću zaključiti da je islamskim pravom upotreba droga najstrožije zabranjena.

Imam Ibn Tejmijje kaže: *"Sve što opija razum je zabranjeno (haram), makar i ne rezultiralo euforičnim raspoloženjem, jer je svjesno zamagljivanje razuma, bez šerijatski opravdanog razloga, zabranjeno (haram) prema konsenzusu svih muslimana."*⁴¹⁰

Ibn Tejmijje tvrdi da postoji konsenzus islamskih učenjaka (idžma') o zabrani upotrebe hašiša. On dalje ustvrđuje da onaj ko smatra da je upotreba hašiša dopuštena, izlazi iz vjere. Četverica imama nisu se izjasnili o ovom pitanju jer ono nije bilo ni postavljano u njihovo vrijeme. Upotreba te droge pojavila krajem šestog i početkom sedmog stoljeća po Hidžri s osvajačkim pohodima Tatara i uspostavom njihove vlasti na teritorijama islamskih naroda.⁴¹¹

Razlog zabrane upotrebe narkotika je njihovo štetno djelovanje, a ne zato što su zabranjeni sami po sebi. Otuda je dopuštena upotreba tih sredstava u medicinske svrhe radi spravljanja lijekova, liječenja i medicinskog tretmana ovisnika o drogama.⁴¹²

Spomenuti štetni efekti upotrebe droga po zdravlje ljudi, njihovu fizičku, psihičku i intelektualnu sposobnost, zatim štetni efekti koji se odražavaju na ekonomiju, sigurnost i opće stanje društva, dovoljan su razlog za zabranu zloupotrebe droga.

Raspravljajući o šerijatskopравnom tretmanu upotrebe droga, islamski pravници kao argument zabrane navode, osim

⁴¹⁰ Ibn Tejmijje, *Medžmu'u fetawa*, 34/211.

⁴¹¹ Cit. djelo, 34/205.

⁴¹² Vidi opširniju elaboraciju: dr. Enes Ljevaković, *Droga u svjetlu šerijatskopравnih propisa*, Glasnik Rijaseta IZ u BiH, br. 1-2, januar-februar, 2003, str. 49-51.

spomenutog razloga – štetnog djelovanja, hadis koji prenosi Ummi Seleme, r.a., *"da je Allahov Poslanik, a.s., zabranio sve što opija i zamagljuje razum"*⁴¹³

Neki islamski pravnici, poput dr. Jusufa Karadavija, svrstavaju droge u kategoriju hamra, tj. opijajućih supstanci, a hamr je, kao što je poznato, zabranjen u ku'anskom tekstu: *"O vjernici, vino (hamr) i kocka i kamiri i strelice za gatanje su odvratne stvari, šejtanovo djelo; zato se toga klonite da biste postigli što želite."*⁴¹⁴

Na upit o pojedinim vrstama nedopuštenih pića, Poslanik, a.s., je, kako prenosi 'Abdullah b. Omer, r.a., odgovorio: *"Sve što opija je hamr, a svaki hamr je haram/zabranjen"*.⁴¹⁵ (Muslim)

"Hamr je ono što muti razum", kako definira Omer b. el-Hattab, r.a.⁴¹⁶ Otuda, dr. Jusuf el-Karadawi jasno naglašava: *"Svaka supstanca koja za posljedicu ima pomutnju ili zamagljivanje misli i koja slabi sposobnost razmišljanja, percepcije i oštroumnosti, zabranjena je od Allaha Uzvišenog i Njegovog Poslanika – 'alejhi-s-selam – do Sudnjega dana!"*⁴¹⁷

Iako ima stanovitih razlika između droge i alkohola, zajedničko im je to da obje te materije djeluju štetno na ljudski razum, psihičko i fizičko zdravlje ljudi, da dovode do stanja privremenih ili trajnih umnih poremećaja, te se na njih može primijeniti ista norma, budući da je potvrđeno da je zakonski razlog (*illetu-l-hukm*) zabrane konzumiranja alkohola opijajuće svojstvo te supstance.

⁴¹³ Hadis bilježi Ebu Davud

⁴¹⁴ *El-Maida*, 90.

⁴¹⁵ Hadis bilježi Muslim. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 2/365, hadis br. 1262.)

⁴¹⁶ El-Karadawi, *Halal i haram u islamu*, str. 121.

⁴¹⁷ *Halal i haram u islamu*, str. 122.

Muslimanski pravници su bili jednoglasni u zabrani ovih supstanci čije je konzumiranje bilo poznato u njihovo vrijeme. Među prvima koji je na to upozorio Ibn Tejmije: „*Ova tvrda trava, bašiš, je haram. Svedjao da li se od nje pravi narkotik ili ne. Razvratnici je puše jer im ona pruža zadovoljstvo i znanos, zbog čega je ona u rang opojnih pića. Dok alkohol one koji ga konzumiraju čini aktivnim i spremnim za svadu, bašiš dovodi do otupljenosti i poniženja. Staviše, pušenje bašiša šteti umu i karakteru, otvara vrata strastima i vodi u besramni promiskuitet, a to je još veće zlo nego ono što ga proizrokuje konzumiranje alkohola*“.⁴¹⁸

Budući da je zabranjeno konzumiranje i malih količina one supstance koja opija u velikim količinama, kako se izričito kaže u jednom hadisi-šerifu, može se konstatirati da je zabranjena upotreba i malih količina droge, bila ona lahka ili teška. Zabrana se ovdje ne može parcijalizirati niti selektirati, ali se sankcija, bilo da se radi o ovosvjetskoj ili ahiretskoj, može individualizirati, tj. smanjivati ili povećavati, ovisno o uzrocima, posljedicama i drugim relevantnim okolnostima (olakšavajućim ili otežavajućim) koje utiču na visinu kazne.

Sankcije za konzumiranje droge

Islamski pravnici složni su u stavu da se terapijska upotreba droga ne kažnjava, makar rezultirala stanjem opijenosti razuma.

Kada je u pitanju zloupotreba droga, ona je, kao teški grijeh (haram), sankcionirana i ahiretskom (onosvjetskom) i dunjalučkom kaznom. Nema sumnje da je onaj ko krene putem droge načinio prvi korak na putu ka suicidu. A Uzvišeni kaže: „*Ne bacajte se svojim rukama u propast!*“⁴¹⁹

⁴¹⁸ Ibn Tejmije, cit. djelo, 34/204-205.

⁴¹⁹ *El-Bekare*, 195.

Ljudsko tijelo nije čovjekovo vlasništvo i otuda on nema pravo da raspolaže njime po svom nahodjenju bez ikakvih ograničenja. Tijelo, odnosno život, Allahov je emanet čovjeku i on mora postupati s njim u skladu sa Njegovim propisima. Svako nanošenje štete tijelu, životu, razumu, potomstvu i imovini predstavlja zloupotrebu slobode i prekoračenje ovlaštenja za koje se snose odgovarajuće sankcije, bilo samo ahiretske, ili samo dunjalučke, ili i jedne i druge.

Islamski pravnici imaju jedinstven stav o tome da se osoba koja konzumira drogu bez opravdanog razloga kažnjava diskrecionom kaznom (*ta'zir*) čiju visinu određuje nadležni sud. Šafijski pravnici smatraju da će se osoba koja upotrebljava opijum i slične droge koje se rastvore u vodi i fermentiraju kazniti za opijanje, analogno konzumiranju alkohola. To važi i za slučaj da osoba nije došla u stanje teške ovisnosti koja je primorava na konzumiranje droge. U protivnom, takva osoba neće biti kažnjena, već je obavezna prekinuti upotrebu droge, koristeći se uobičajenom liječničkom terapijom, ili postepeno smanjivati dozu, shodno liječničkom tretmanu.⁴²⁰

Obavezno liječenje narkomana

Islamski pravnici nisu izgubili iz vida problem ovisnosti narkomana o drogi, do čega, obično, dovodi dugotrajnija i učestalija upotreba droga (što ne znači da ne postoji rizik da se postane ovisnik i od samo jedne upotrebe), te su raspravljali i o tom problemu. Šafijski pravnik Ibn Hadžera Mekkijski upitali su o osobi koja je pala u iskušenje konzumiranja opijuma, hašiša i sličnih droga pa je postala ovisnik u tolikoj mjeri da bi podlegla ukoliko bi prestala upotrebljavati narkotike. On je odgovorio: "*Ako bi se*

⁴²⁰ Vidi o ovome: dr. Enes Ljevaković, cit. tekst, str. 54-55.

ponuđano znalo da bi ta osoba nastradala, onda joj je, u tom slučaju, dopuštena dozirana upotreba droge, dapače, bila bi obavezna, iz razloga nužnosti očuvanja života, kao što je slučaj sa konzumiranjem strvine u slučaju nužde. Međutim, takva osoba je obavezna, ističe dalje Ibn Hadžer, sukcесivno smanjivati dozu upotrijebljene droge, sve dok se tijelo u potpunosti ne oslobodi bolesti ovisnosti“.⁴²¹

Prodaja i rasturanje droge

Za razliku od većine sekularnih zakonodavstava, koja uglavnom sankcioniraju nelegalnu trgovinu i dilanje droge a narkomane upućuju na liječenje o trošku države i društva, islamsko pravo (*fiqh*) predvidjelo je kaznene mjere (moralna osuda i ta'zir) i za konzumente droge, dok je za nelegalne rasturače droge, prema idžtihadu nekih pravnih škola, predviđena, u nekim slučajevima, i smrtna kazna.

Nema sumnje da je nelegalna prodaja i rasturanje droga veliki grijeh (*haram*) za koji slijedi oštra kazna na ahiretu, ukoliko se diler ne pokaje i trenutno ne preki­ne sve aktivnosti na polju nelegalne trgovine i distribucije droga. Oni koji preprodaju drogu, prisvajaju tuđu imovinu na nedopušten način. Uzvišeni Allah kaže: *“O vjernici, jedni drugima na nedopušten način imanja ne prisvajajte – ali dozvoljeno vam je trgovanje uz obostrani pristanak – i jedni druge ne ubijajte! Allah je, doista, prema vama milostin.”*⁴²²

Oni koji preprodaju drogu čine oba grijeha spomenuta u navedenom ajetu: prisvajaju tuđu imovinu na nedopušten način i, s druge strane, ubijaju ljude i društva nudeći im otrov zvani droga.

U nekim državama, poput Saudijske Arabije i Irana, predviđena je smrtna kazna za nelegalno dilanje i rasturanje

⁴²¹ Dr. E. Ljevaković, spom. tekst, str. 55.

⁴²² *En-Nisa'*, 29.

droge. Ta se kazna svrstava u kazne iz domena t'azira (diskrecionih kazni), a ne hududa. Osnov za ovu kaznu pronalaze u kur'anskom ajetu: *'Kazna za one koji protiv Allaha i Poslanika i Njegova vojuju i koji nered na Zemlji čine jeste: da budu ubijeni...'*⁴²³

Dakle, nelegalno rasturanje droga, s obzirom na pogubne posljedice zlorabotrebne droge po pojedinca i društvo, označeno je kao rat protiv Allaha i Njegova Poslanika i kao širenje nereda (fesađ) na zemlji, za šta slijedi smrtna kazna. Sigurno je da je tako drastična kazna, predviđena za narkodilere, preventivno djelovala na značajno smanjenje te nelegalne aktivnosti, kao i smanjenje broja narkomana i ovisnika o drogama u tim zemljama.

Islam preferira prevenciju

Sve veća raširenost zlorabotrebne droge u svijetu svojevrsan je danak koji čovječanstvo plaća hedonističkom shvatanju života i životnih vrijednosti, prepustanju neograničenoj slobodi, gaženju Božijih zakona i propisa (hududullah), zapostavljanju vjere i njene uloge u pravilnom odgoju čovjeka, posebno u slučaju mladih naraštaja, te ostalih grijeha savremenoga čovjeka.

Tu se kriju temeljni uzroci pojave i širenja tog fenomena. Bavljenje samo posljedicama, a ne i uzrocima, odnosno problemom duboke duhovne krize kroz koju prolazi savremeni čovjek, neće dati očekivane rezultate. Islam, u svojoj legislativi, ima sve potrebne mehanizme za iskorjenjivanje ili znatno reduciranje i stavljanje pod punu kontrolu tog potencijalno najopasnijeg društvenog zla, kao što je svojevremeno učinio sa drugim zlom – alkoholizmom.

⁴²³ *El-Maida*, 33.

Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.s., je tokom svoje dvadesetetrogodišnje misije eksplicite potcrtavao da su čovjekov život, zdravlje, bogatstvo i blagodati kojima je obdaren istinski Allahov emanet koji mu je dat na povjerenje i zato se to se ne smije zloupotrijebiti niti pronevjeriti. On je naglašavao, kako prenose 'Abdullah b. Abbas i 'Ubade b. es-Samit, t.a.: „*Ne nanosite štetu ni sebi ni drugima!*“⁴²⁴

BLUD I PROSTITUCIJA

Allah Uzvišeni je usadivanjem skupa nagona i unutrašnjih pobuda omogućio živim bićima na Zemlji održavanje vrste i kontinuirano življenje. U te nagone spadaju nagon za hranom, čijim zadovoljenjem čovjek održava svoj život, i seksualni nagon, čijim udovoljavanjem održava svoju vrstu.

Seksualni nagon je itekako izražen kod čovjeka. Čovjek se nalazi, kada je ovaj nagon u pitanju, pred tri mogućnosti i izbora:

1. da mu pruži neograničenu slobodu, da čini što god hoće i kako hoće, bez ikakvih ograničenja. Takav je slučaj s nihilističkim pravcima koji odbacuju religiju i krijepost i u takvom svjetonazoru čovjek je srozan na nivo životinje, što je posljedica razaranja pojedinca, porodice i društva u cjelini;

2. da ga guši i obuzdava, kao što naučavaju isposnička, asketska i pesimistička učenja poput maniheizma, monaštva i sl., čime se nagoni pokopavaju, sprečavaju se njihove funkcije i osporava dalekovidost i mudrost

⁴²⁴ Hadis bilježe Ibn Madže u *Sunenu*, Ahmed u *Musnedu* i Malik u *Muvettau*. Ova predaja je ocijenjena autentičnom. (Provjeri: *Sahihu-l-Džami'i-s-sagiri ve zijedetuhu*, 2/1249-1250, hadis br. 7517.)

Onoga koji je nagon uspostavio i usadio u čovjekovu prirodu. Takav svjetonazor sukobljava se sa zakonom života, jer su nagoni u funkciji njegovog opstanka i kontinuiteta;

3. da tom nagonu postavi granice unutar kojih će se kretati, bez nepoželjnog prigušivanja i bez sulude razularenosti i raspuštenosti. Opredjeljenje je to nebeskih objava koje zabranjuju preljubu, a propisuju zakoniti brak. To naročito važi za islam koji respektira nagon i koji omogućava njegovo zadovoljenje na lijep i dozvoljen način, ali zabranjuje celibat i izbjegavanje žene, kao što najstrožije zabranjuje blud i sve ono što njemu vodi. I to je istinski ispravan put! Jer, da nije brak uspostavljen, seksualni nagon ne bi mogao ispunjavati svoju ulogu u produženju ljudske vrste. Isto tako, da nije zabrane bluda i zakonitog braka, ne bi bila ustrojena porodica u okrilju koje se rađaju razvijena društvena osjećanja i simpatije u vidu ljubavi, samilosti, nježnosti, topline, požrtvovanja i sl. I, na kraju, da nije porodice, ne bi bilo ni društva koje bi vodilo napretku, razvoju i progresu!⁴²⁵

Pored već spomenutih društvenih zala, alkohola i narkomanije, blud i prostitucija, danas podjednako ugrožavaju i u pitanje dovode pojedinca i čitavo čovječanstvo. Borba protiv tih anomalija nije samo vjersko ili moralno pitanje, već pitanje opstanka ljudske vrste.

Historija nas uči, a i objavljene religije naglašavaju, da je širenje nemorala, bluda i prostitucije jedan od presudnih uzroka stradanja i uništenja ranijih naroda, civilizacija i kultura. Kur'anska kazivanja o Allahovim poslanicima i njihovim narodima jasno ističu taj problem. Dovoljno je samo analizirati samo ajete koji govore o Lutovom, a.s., narodu i uvjeriti se u njegovo potpuno uništenje zbog

⁴²⁵ Uporedi: dr. Jusuf el-Karadawi, cit. djelo, str. 213-214.

moralne izopačenosti. Nema dileme da slična sudbina i identičan kraj očekuje i sve narode i društva koji krenu stopama uništenih naroda.

Otuda je, Poslanik islama, s.a.v.s., došao s jasnim i preciznim zadatkom: afirmirati moralne kvalitete ljudi. Ebu Hurejre, r.a., u tom pogledu, prenosi njegove riječi: „*Uistinu sam poslan da upotpunim moralne vrednote ljudi!*“⁴²⁶

Poslanikova, s.a.v.s., metoda u prevenciji bluda i prostitucije

Poslanik islama, Muhammed, s.a.v.s., slijedeći Allahovu preporuku prevencije bluda i prostitucije: „*I ne približavajte se bludu, jer je to razvrat, kako je to ružan put!*“⁴²⁷, te metode prevencije doveo je do perfekcije. Islam, kao i sve nebeske vjere, zabranio je blud. Međutim, on nije samo zabranio blud, već je pripremio mehanizme kako da prepriječi sve puteve koji vode ka tom društvenom i moralnom zlu. Vjerovjesnikov, s.a.v.s., metod u tom pogledu dijametralno je suprotan praksi savremenog društva u kojem se, na sve moguće načine, podstiče rasplasanje strasti i srozavanje moralnih vrednota, putem filmova, serija, reklama i često ponavljane preporuke: „*Guma glavu čuva!*“, a onda, kada društvo krene ka sunovratu, zapjenušaju od apela, alarmiranja javnog mnijenja i upozorenja punih brige. Savremeno društvo siječe granu na kojoj sjedi, a onda zaglušujuće vrišti i upozorava na opasnost koja iz toga proizlazi. Islam, pak, upozorava na opasnost penjanja na tu

⁴²⁶ Ovaj hadis bilježe Buhari u *El-Edebu-l-mufredu*; Hakim u *Mustedreku* i Bejheki u *Šu'abu-l-imanu*. Hadis je ocijenjen autentičnim. (Vidi: *Sahihu-l-Džami'is-sagiri ve zijedetuhu*, 1/464, hadis br. 2349.)

⁴²⁷ *El-Isra'*, 32.

granu i sprečava svaku mogućnost da mehanizam za njeno presijecanje dođe do stabla.

Nakon navođenja samo nekih Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., preporuka u tom pogledu, lahko ćemo moći osluhnuti njihov preventivni karakter i, uistinu, oćutiti njegovu izuzetnu pažnju i nadnesenost nad moralni lik Allahovih stvorenja, koji, ni u kom slučaju nisu zaslužili takvu moralnu zapaštenost i duhovno osakaćenje.

Izbor oca i majke

Jedna poslovice veli: „*Dijete se odgaja dvadeset godina prije njegovog rođenja.*“ Time se hoće kazati da bi dijete bilo lijepo odgojeno i od nemorala odvojeno treba i njegovi roditelji da budu lijepo odgojeni. Otuda je izuzetno bitno izabrati pravog supružnika, jer se time ne bira samo supružnik, nego i roditelj i odgajatelj budućeg djeteta. Allahov Poslanik, s.a.v.s., u tom pogledu je dao jasan recept koji treba slijediti. U autentićnom hadisu, koji prenosi Ebu Hurejre, r.a., on kaže: „*Žene se uzimaju zbog četiri svojstva: zbog bogatstva, porijekla, ljepote i vjere, a ti oženi vjernicu, blagoslovljen bio!*“⁴²⁸ Ako se povede dovoljno računa da supružnike krasi vrлина vjere, pobožnosti, bogobojažnosti i moralnosti, onda se može očekivati da će i dijete biti odgajano u takvoj atmosferi, daleko od duhovne praznine i moralnih devijacija.

Zabrana osamljivanja muškarca i žene

'Abdullah b. 'Abbas, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: „*Muškarci nije dozvoljeno da se osami sa*

⁴²⁸ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5090; Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1466; Nesai u *Sunenu*, u poglavlju O braku; Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 2047; Ibn Madže u *Sunenu*, hadis br. 1858 i Ahmed u *Musnedu*, 2/428.

tudom ženom, izuzev u prisustvu njenog bližeg rođaka (mahrema)!⁴²⁹
U Ahmedovom predanju, nakon citiranih riječi, još stoji: „*jer je onda s njima u društvu šejtan!*“.

Zabrana žanocivanja muškarca kod tuđe žene

Džabir, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio: „*Neka nikako ne žanoci muškarac kod udate žene, osim ako joj je muž ili neko od najbližih rodbine tu prisutan!*“⁴³⁰

Zabrana ulaska tuđim ženama

'Ukbe b. 'Amir, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., strogo naglasio: „*Pažite da ne ulazite kod tuđih žena!*“⁴³¹

Džabir, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., strogo zabranio ulazak tuđim ženama, naglasivši: „*Ne ulazite ženama kada su im muževi odsutni, jer šejtan prolazi kroz vas kao što krv cirkulira vašim venama!*“⁴³²

Zabrana ženi da putuje sama

'Abdullah b. 'Abbas, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: „*Neka žena ne putuje bez mahrema (osobe s kojom je*

⁴²⁹ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5233 i Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1341.

⁴³⁰ Hadis bilježi Muslim. (Vidi: *Muslimova zbirka hadisa*, 2/479, hadis br. 1438.)

⁴³¹ Hadis bilježi Muslim. (Uporedi: *Muslimova zbirku hadisa*, 2/479, hadis br. 1439.)

⁴³² Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 1172 i ocjenjuje ga garib-predajom.

u bliskim rodbinskim odnosima)!“⁴³³, a Ebu Hurejre, r.a., prenosi sljedeću predaju: „Nije dozvoljeno ženi koja vjeruje u Allaha i Sudnji dan krenuti na put od jednog dana i noći, ukoliko s njom nije neko od najbližije rodbine!“⁴³⁴

Zabrana gledanja u osobu suprotnog spola sa strašću

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio: „Čovjeku je određen i udio u bludu, što će on neminovno i učiniti: blud očiju je pogled, blud ušiju je slušanje, blud jezika je govor, blud ruku je dodir, blud nogu je koraćanje, duša želi i nada se, a spolni organ to sve potvrđuje ili negira!“⁴³⁵

Podsticaj na čuvanje spolnog organa

Poslanik, s.a.v.s., je zagarantirao ulazak u Džennet osobama koje očuvaju svoje spolne organe od bludne radnje. U predanju Sehla b. Sa'da, r.a., on jasno poručuje: „Ko mi garantira za ono što je između njegovih vilica i ono između nogu, ja mu garantiram Džennet!“⁴³⁶

Nekada bi preventivno djelovao uz obećanje Dženneta i džennetskih ljepota, a nekada bi to činio prijatnom Džehennemom i njegovim strahotama. Tako Ebu Hurejre, r.a., prenosi dobru predaju u kojoj se navodi da je Poslanik islama, s.a.v.s., jednom prilikom bio upitan o tome šta će

⁴³³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, hadis br. 1862 i Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1339; Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 1170 i Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 1726.

⁴³⁴ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, hadis br. 1088 i Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1341.

⁴³⁵ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*; Muslim u *Sahihu*, hadis br. 2657 i Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 2152.

⁴³⁶ Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, hadis br. 6474 i Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 2408 i ocjenjuje ga kao hasenun-sahihun-garibun.

najviše ljude uvesti u vatru, pa je odgovorio: „*Usta i spolni organ!*“⁴³⁷

Obaranje pogleda

Ebu Se'id el-Hudri, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., govorio: „*Čuvajte se sjedenja po putevima!*“ - „*Allahov Poslanice, nama je potrebno da se tu okupljamo i razgovaramo!*“ – rekoše ashabi. – „*Ako se već tu morate zadržavati, onda dajte putu njegovo pravo!*“ – „*A šta je to pravo puta, Allahov Poslanice?*“ – upitaše. On odgovori: *Obaranje pogleda, neuznemiravanje drugih, odvracanje na selam i naređivanje na dobro a odvracanje od zla!*“⁴³⁸

Džerir b. Abdillah, r.a., kaže: „*Pitao sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., o iznenadnom pogledu, pa mi je naredio da oborim svoj pogled!*“⁴³⁹

Burejde, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upozorio Aliju b. ebi Taliba, r.a., koji je gledao u jednu djevojku: „*Alija, nemoj da ti pogled prati pogled. Tvoj je prvi, a ne drugi!*“⁴⁴⁰

Zabrana rukovanja s osobom suprotnog spola

Rukovanje prilikom susreta kod nazivanja selama odnosi se isključivo na osobe istoga spola. Zabranjeno je

⁴³⁷ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 2004 i ocjenjuje ga kao sahihun-garibun; Ibn Madže u *Sunenu*, hadis br. 4246. i Ahmed u *Musnedu*, 2/291 i 392.

⁴³⁸ Hadis bilježe Buharija u *Sahihu*; Muslim u *Sahihu*, hadis br. 2121 i Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 4815.

⁴³⁹ Hadis bilježe Muslim, *Muslimova zbirka hadisa*, hadis br. 1426; Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 2776; Nesai u *Sunenu*, poglavlje 'Išretu-n-nisai i Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 2148.

⁴⁴⁰ Hadis bilježe Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 2777 i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun i Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 2149.

rukovanje muškarca i žene koji nisu mahrem jedno drugom (u bliskim rodbinskim odnosima). To jasno ističe hafiz Ibn Hadžer el-'Askalani i El-Mubarekfuri kada komentiraju hadis o rukovanju među muslimanima, prilikom nazivanja selama, naglašavajući da su od ovog propisa *izuzete ženske osobe koje nam nisu u prismoj rodbinskoj vezi i prelijepi dječaci.*⁴⁴¹

Zabrana opisivanja tuđe žene

'Abdullah b. Mes'ud, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: „*Nije dozvoljeno ženi, koja se druži s nekom ženom, da je opisuje svome mužu, kao da je on i sam gleda!*“⁴⁴²

Supruga ne odbija muža

Supruga će voditi računa da ne odbije svoga muža kada je pozove da zadovolji svoje potrebe. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upozorio: „*Ako muž pozove svoju suprugu u postelju, a ona to odbije, te on žanoči ljut na nju, meleki će je proklinjati sve do svanuća!*“⁴⁴³

U druge dvije predaje Buharije i Muslima stoji da je Vjerovjsnik, s.a.v.s., rekao: „*Ako žena žanoči van postelje svoga muža, meleki je proklinju sve do svanuća!*“ i „*Tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša, koji god čovjek pozove svoju ženu u postelju, pa ga ona odbije, nasmrdi se na nju Onaj koji je na nebesima, sve dok se njen muž ne udobrovolji!*“⁴⁴⁴

Talk b. 'Ali, r.a., prenosi karakterističan hadis u kojem Vjerovjesnik, s.a.v.s., savjetuje: „*Kada čovjek pozove svoju*

⁴⁴¹ Ibn Hadžer, *Fethu-l-Bari*, 11/57 i El-Mubarekfuri, *Tuhfetu-l-ahvezi*, 7/515. Uporedi, takode: Š. Kurdić, *Islamski bonton*, str. 98.

⁴⁴² Hadis bilježi Buhari u *Sahihu*, hadis br. 52400 i Muslim u *Sahihu*.

⁴⁴³ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5193 i Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1436.

⁴⁴⁴ Buhari i Muslim u istim poglavljima.

*suprugu da zadovolji svoje potrebe, neka mu dođe, pa makar hljeb stavila u peć!*⁴⁴⁵

El-Mubarekfuri, poznati komentator Tirmizijinog *Sunena*, tumačeći ovaj hadis, kaže da je žena dužna udovoljiti svome suprugu, pa makar stavila hljeb u peć, koji bi mogao izgoriti i postati neupotrebljiv. Prečće je da hljeb izgori, nego da muž izgubi strpljenje, dođe u iskušenje i ode drugoj ženi i upusti se u bludnu radnju.⁴⁴⁶

Supruga ne posti bez dozvole muža

Koliko Vjesnik islama, s.a.v.s., pridaje važnosti harmoniji bračnog života, koji je najbolja prevencija očuvanja moralnih vrednota čovjeka, najilustrativnije pokazuje hadis koji prenosi Ebu Hurejre, r.a.: „*Ženi nije dopušteno da posti, u prisutnosti svoga muža, bez njegove dozvole!*“⁴⁴⁷

Ovdje se, naravno, podrazumijeva dobrovoljni a ne obavezni post tokom ramazana, kada je i muž obavezan postiti. Ovaj hadis, eksplicite, ukazuje koliko islam vodi računa da sačuva, njeguje i pojača ljubav između supružnika. Jer, postom žena može, eventualno, izgubiti na svježini ili snazi, pa prilikom prilaska mužu, možda neće pokazati dovoljno volje za onim što on želi, ili će, možda, muž osjetiti potrebu da priđe supruzi u toku dana, pa ako ona bude postila, on će biti uskraćen za to zadovoljstvo, te tako postoji mogućnost da on to ispolji na neki, islamom, nelegalan način.

⁴⁴⁵ Hadis bilježi Tirmizi u *Sunenu*, hadis br. 1160 i ocjenjuje ga kao hasenun-garibun.

⁴⁴⁶ Vidi ovo zanimljivo tumačenje: *Tuhfetu-l-ahvezi*, 4/324-325.

⁴⁴⁷ Hadis bilježe Buhari u *Sahihu*, hadis br. 5195 i Muslim u *Sahihu*, hadis br. 1026.

To zorno primjećujemo u predaji Ebu Se'ida el-Hudrija, r.a., u kojoj se navodi da se Safvanova, r.a., supruga tužila Vjerovjesniku, s.a.v.s., da joj ne dozvoljava postiti nafilu-post, pa je Safvan, r.a., na Poslanikovo, s.a.v.s., pitanje o tom slučaju rekao: „*Ona župosti a ja sam mlad i ne mogu se strpiti (a da joj ne pridem)*“. Tada je Poslanik islama, s.a.v.s., rekao: „*Žena ne može postiti bez dozvole svoga muža!*“⁴⁴⁸

Supruzi je dozvoljeno da posti dobrovoljni post kada joj je muž odsutan ili se nalazi na nekom putovanju. Međutim, ako se vrati i poželi prići svojoj supruzi, nije joj pokušeno prekinuti post, jer je udovoljavanje mužu obaveza, a post, izvan ramazana, je nafila.⁴⁴⁹

Pogledajmo kako se u ovim hadisima nazire beskrajna mudrost islama, koji ne samo da čuva skladne bračne odnose, već ih podstiče, jača i stabilizira, a u isto vrijeme preventivno djeluje da muškarac ne dođe, eventualno, u iskušenje stupanja u vanbračne odnose.

⁴⁴⁸ Hadis bilježe Ebu Davud u *Sunenu*, hadis br. 2459 i Ahmed u *Musnedu*, 3/80. Ovo predanje ocijenjeno je autentičnim. (Provjeri:

Halid 'Abdurrahman el-'Akk, *Vađžibatu-l-mer'eti-l-muslime*, str. 90.)

⁴⁴⁹ Vidi ovu zanimljivu konstataciju u Ibn Hadžerovom djelu *Fethu-l-Bari*, 9/207.

ZAKLJUČAK

Brojne su anomalije i devijantna ponašanja zahvatila savremeno društvo, posebno djecu i omladinu. Uz brojne napore naučnih pregalaca, putem mnoštva različitih metoda koje se danas koriste u prevladavanju devijantnog ponašanja, naša preporuka je – što je moguće više koristiti se čvrstom vjerom u Gospodara svjetova, imati konstantnu svijest o Njegovoj neprestanoj kontroli nad stvorenjima i nastojati da On, Uzvišeni, bude zadovoljan.

Svjesno predavanje, pokoravanje i poslušnost Gospodaru Uzvišenom, uz precizno usklađivanje naših aktivnosti prema Njegovom objavljenom programu, nesumnjivo vodi do skladnog redanja kockica u mozaik našeg dunjalučkog života, tako da sve dobija i zadržava svoj prirodni tok. U suprotnom, remete se red i sklad koji je Allah Uzvišeni uspostavio na ovoj planeti. To vidimo i u galopirajućem nadiranjima silnih anomalija, štetnosti i negativnosti koje prijete strahovitom globalnom kataklizmom.

Vjera bi u tom slučaju bila pokretački motor svih procesa u svijetu, a zadatak nauke bio bi da svojim metodama i istraživanjima tom motoru pridoda ostale elemente, sukladno vremenu i prostoru: boju, oblik, dizajn i drugo, kako bi se taj mehanizam mogao sasvim nesmetano kretati ovosvjetskom pozornicom.

Uostalom, zar to historija i stvarnost do sada nisu pokazali?! Zar zaobilazanje vjere i njenih univerzalnih vrijednosti i kriterija nije uvijek vodilo u lavirint iz kojeg društvo nije moglo pronaći put izbavljenja?!

Na temelju izloženog, prepoznatljivije crte islamskog poimanja ovih problema postaju jasnije i uočljivije. Islam i

jeste objavljen s preciznim zadatkom da ljudima bude usmjerivač i znak na putu. Uzvišeni Gospodar, znajući čovjeka, njegove nedostatke i slabosti, ali i njegove nazasite želje i velike aspiracije, posredstvom Svoga Vjesnika, s.a.v.s., u toku njegovog dvadesettrogodišnjeg poslaničkog života i djelovanja, pokazao je kako čovjek od krvi i mesa, sa svim svojim sklonostima, kvalitetima, nedostacima i krnjavostima, može zadovoljiti i svoje nutarnje porive, i svoga Gopospodara, ali i ostati, uistinu, čovjek!

Zar zakon o prohibiciji, koji je bio uveden u SAD tridesetih godina XX stoljeća, nije najeklatantniji pokazatelj ove istine?! Prije nego je, na temelju 18. ustavnog amandmana, prohibicija uvedena na cijelom teritoriju SAD, vlada je utrošila milione dolara u pripremi zabrane proizvodnje i prodaje alkoholnih pića. Održano je na hiljade predavanja, savjetovanja i seminara, uključeno je na hiljade ljekara, psihologa, pedagoga, sociologa i drugih eksperata, napisani su milioni stranica o štetnosti i pogubnosti tog zla, i, na kraju, u decembru 1933. godine, na temelju 21. ustavnog amandmana, prohibicija je ukinuta.⁴⁵⁰

Primjenjujući ovaj zakon vlasti u SAD ubile su 200 a uhapsile i zatvorile 500.000 ljudi. Ipak, konačni rezultat bilo je - ukidanje te zabrane.⁴⁵¹

Islam je to riješio bez sile i policijskih snaga i to samo Allahovom preporukom: „*Fedžtenibuhu/Klonite ga se!*“. Naime, Allahov metod sukcesivnog postupka i u tom slučaju pokazuje koliko islam respektira ljudsku prirodu i rješava probleme sukladno *fitretu/prirodi u kojoj je čovjek rođen*. Gospodar svjetova, u konačnoj fazi zabrane, kaže: „*O vjernici, vino i kocka i kumiri i strelice za gutanje su odvratne stvari. šejtanovo*

⁴⁵⁰ Pogledaj o ovome: Enciklopedija leksikografskog zavoda, JLZ, Zagreb, 5/296.

⁴⁵¹ Uporedi, dr. 'Abdulkerim Zejdan, *Usulu-d-da'we*, str. 50.

*djelo; ZATO SE TOGA KLONITE da biste postigli što želite. Šejtan želi da pomoću vina i kocke unese među vas neprijateljstvo i mržnju i da vas od sjećanja na Allaha i od obavljanja namaza odvрати. Pa hoćete li se okaniti?*⁴⁵²

U ovim i sličnim ajetima koji tretiraju sukcesivnost zabrane – ne samo alkohola – treba pokušati očititi mudrost Sveznajućeg Gospodara svemira! Zašto brojne anomalije i štetnosti nisu zabranjene odmah dolaskom Allahovog Poslanika, s.a.v.s.?! Zašto? Zato što Vjerovjesnik, s.a.v.s., počinje od složenosti ljudske prirode, složenosti vjerovanja, iskorjenjivanjem džahilijetskog poimanja u cjelini i uspostavljanjem ispravnog islamskog koncepta. Kada su ljudi spoznali šta je to istinski božansko, njihove duše su počele da slušaju i prakticiraju ono što njihov Gospodar naređuje a izbjegavaju ono što On zabranjuje. Prije toga, oni nisu ni čuli ni pokoravali se bilo kakvoj naredbi ili zabrani, niti su se htjeli otrgnuti iz čeljusti svojih džahilijetskih sklonosti, koliko god im bile opetovane zabrane i upućivani savjeti.

Složenost ljudske prirode je složenost vjerovanja. I sve dok se ne učvrsti složenost vjerovanja neće se učvrstiti ni moral, ni društvena preobrazba! I sve dok se ljudska priroda ne otvori svojim ključem, njeni prostori bit će zatvoreni, njene staze krivudave, i kad god se otkrije jedan od njenih predjela, sakrije se ili iščezne drugi! Kad god zasija jedna njena strana, potamni druga. Kad god se riješi jedna njen čvor, zapetljaju se drugi! I tako do u beskonačnost.

Upravo zbog toga islamski program (*el-menbedž*) nije pristupio tretiranju tamnih strana predislamskog perioda i njegovih devijacija, nego je počeo od vjerovanja da nema drugog boga osim Allaha. Nakon trinaest godina izgradnje vjere u srcima ljudi i uprisućenja u njihovoj svijesti da je Allah isključivi Gospodar i Vladar svih ljudi, kojem u svemu

⁴⁵² *El-Maida*, 90-91.

treba da se pokoravaju, uslijedile su zapovijedi i zabrane. Samo tako, nakon takvog procesa, moglo se desiti da Arapi koji su bili prepoznatljivi po konzumiranju alkoholnih pića, *porazbijaju sve bačve i da sokacima Medine poteku potoci alkohola!*⁴⁵³

Navode se i predaje u kojima se kaže da je 3. god. po Hidžri, nakon bitke na Uhudu i konačne zabrane konzumiranja alkoholnih pića, kada je došla vijest u jedan od poznatih medinskih klubova poznat po skupljanju alkoholičara: „*Narode, alkohol je zabranjen!*“ Šta se tada desilo? Ovo nam najilustrativnije opisuje autor poznatog tefsira *U okrilju Kur'ana*: „*Ko je držao čašu u ruci razbio ju je, ko je imao gutljaj alkohola ispljunuo ga je. Vino je poteklo sokacima a flaše su porazbijane. Time je dokrajčeno pitanje pića i vina, kao da ih nikada nije bilo!*“⁴⁵⁴

Koja naučna metoda i koji mehanizam zabrane ili savjeta može biti jači, djelotvorniji i efikasniji od vjere?! Zašto rizikovati i tonuti u još veće bespuće nemoći, a Vjerovjesnikove, s.a.v.s., savršene metode emaniraju istim sjajem već četrnaest stoljeća i njedre ih brojni hadiski izvori?!

Razmislimo: Kada je Vjerovjesnik islama, s.a.v.s., uspio udaljiti predislamskog čovjeka od ovisnosti obožavanja idola i kipova, što je najteži vid ovisnosti, kako, onda, njegovom metodom ne izliječiti alkoholizam, drogu, prostituciju i ostale društvene anomalije, koje su, bez sumnje, lakši vid ovisnosti u odnosu na spomenuti?! Tajna je u vraćanju vjere i nauke u ravan koji im pripada!

⁴⁵³ Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana*, 7/32.

⁴⁵⁴ Isti izvor, 7/33.

LITERATURA

Knjige

1. El-Kur'ani-l-kerim, prijevod: Besim Korkut, Medina, S. Arabija, 1412. H.h. god.
2. Ahmed, b. Hanbel eš-Šejbani, *El-Musned*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1983.
3. El-'Akk, Halid 'Abdurrahman, *Vadžibatu-l-mer'eti-l-muslima*, Daru-l-ma'rifeti, Bejrut, 2000.
4. El-Albani, Muhammed Nasiruddin, *Adabu-š-šefafi fi-s-sunneti-l-mutabhereti*, El-Mektebetu-l-islamijje, 'Amman, Jordan, 1409.H.
5. *Da'ifu-l-Džami'i-s-sagiri ve zjijadetubu*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1990.
6. *Sahihu-l-džami'i-s-sagiri ve zjijadetubu*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut-Damask, 1988.
7. *Silsiletu-l-ehadisi-d-da'ife ve-l-mevdu'a*, Mektebetu-l-me'arif, Rijad, 1992.
8. *Silsiletu-l-ehadisi-s-sahiha*, Mektebetu-l-me'arif, Rijad, 1995.
9. El-Bejheki, Muhammed b. Husejn, *Eis-Sunenu-l-kubra*, Hajderabad, Indija, 1352. h. god.
10. *Šu'abu-l-iman*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1990.
11. Budejr, dr. Budejr Muhammed, *Menhedžu-s-sunneti-n-neberijjeti*, Daru-l-džili, Bejrut, 1994.
12. El-Buhari, Muhammed b. Isma'il, *Buharijina zbirka badisa*, prijevod i komentar: Hasan Škapur, Odbor IZ Prijedor, 1974.
13. *El-Eidebu-l-mufred*, 'Alema-l-kutub, Bejrut, 1404. h. god.

14. *Es-Sahih*, Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut, bez god. izdanja.
15. Ebu Davud, Sulejman es-Sidžistani, *Es-Sunen*, Daru ihjai-s-sunneti-n-nebevijjeti, bez mjesta i god. izdanja.
16. Ed-Darekutni, hafiz 'Ali b. Omer, *Es-Sunen*, 'Alemu-l-kutub, Bejrut, 1983.
17. Ed-Darimi, 'Abdullah es-Semerikandi, *Es-Sunen*, Daru-r-rejjan li-t-turas, Kairo, 1987.
18. Dekleva, Marica, *Pedagogija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.
19. Derviš, Havla 'Abdu-l-Kadir (sa Muhammedom Hamidom en-Nasirom), *Terbijetu-l-atfal fi riħabi-l-islam*, Mektebetu-s-sevadi li-t-tevzi', Džedda, 1992.
20. El-Džessas, Ebu Bekr, *Abkamu-l-Qur'an*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1997.
21. Enciklopedija leksikografskog zavoda, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb.
22. Ferid, Ahmed, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*, AIO, Zenica, 1999.
23. Galić, Jadranko, *Zlouporaba droga među adolescentima*, Medicinska naklada, Zagreb, 2002.
24. El-Gazali, Ebu Hamid Muhammed, *Ihjaul 'ulumi-d-din*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut.
25. Ebu Gudde, Abdulfettah, *Poslanik kao učitelj i njegovi metodi u podučavanju*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2003.
26. *Er-Resulu-l-mu'allimu ve eslibuhu fi-t-ta'limi*, Mektebu-l-matbu'ati-l-islamijje, Halep, Sirija, 1997.
27. Ibn Hadžer, Ahmed b. 'Ali el-'Askalani, *Fethu-l-Bari bi šerhi Sahibi-l-Buhari*, Daru-r-rejjan li-t-turas, Kairo, 1986.

28. El-Hakim, Ebu 'Abdullah en-Nejsaburi, *El-Mustedreku 'ale-s-sahihajni*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1978.
29. Halilović, hfz. dr. Safvet, *Kur'anska antropologija*, El-Kelimeh, N. Pazar, 2009.
30. Hamidullah, dr. Muhammed, *Muhammed, a.s., s francuskog*; Nerkez Smailagić, El-Kalem, Sarajevo, 1990.
31. Handžić, h. Mehmed, *Vazovi*, Sarajevo, 1943.
32. El-Hatib el-Bagdadi, *Tarihu Bagdad*, Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1931.
33. El-Hejsemi, Nuruddin 'Ali b. ebi Bekr, *Medžme'u-š-ševaid ve menbe'u-l-jevaid*, Tabe'a-l-Kudusi, Kairo, 1353. h. god.
34. Ibn Hibban, Muhammed el-Busti, *Es-Sahih*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, bez god. izdanja.
35. Ibn Huzejme, Ebu Bekr, *Es-Sahih*, El-Mektebu-l-islami, Damask, 1395. h. god.
36. Izetbegović, Alija, *Islam između Istoka i Zapada*, izdavač: autor, Sarajevo, 1990.
37. Janković, dr. Vladimir, *Pedagogija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.
38. Ibn Kajjim el-Dževzijje, Šemsuddin, *Et-Tibbu-n-nebevi*, Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut, 1985.
39. *Tuhfetu-l-mevdud bi ahkami-l-mevlud*, Daru-l-kitabi-l-'arebi, Bejrut, 1997.
40. *Zadu-l-me'ad fi hedži bajri-l-'ibad*, Muessesetu-r-risale, Bejrut, 1990.
41. El-Karadavi, dr. Jusuf, *Halal i haram u islamu*, NIPP Ljiljan, Sarajevo, 1997.

42. *Poslanik i nauka*, s arapskog: Amrudin Hajrić, MIZ, Sanski Most, 2005.
43. *Eir-Resulu ve-l-'ilmu*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1984.
44. Karić, dr. Enes, *Uvod u tefsirske znanosti*, FIN, Sarajevo, 1997.
45. Ibn Kesir, Isma'il, *Tefsir*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo, 2002.
46. Krneta, dr. Ljubomir, *Pedagogija, Matica hrvatska*, Zagreb, 1968.
47. Krulj, R. S; Kačapor, S. i Kulić, R., *Pedagogija*, Učiteljski fakultet, Beograd, 2001.
48. Kurdić, dr. Šefik, *Ebu Hanife i namaz u hanefijskom mezebeu*, IPA, Zenica, 2001.
49. *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti*, El-Kelimeh, N. Pazar, 2007.
50. *Islamski bonton*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2005.
51. *Putokazi islama*, Ilmijja BiH, Sarajevo, 1996.
52. *Velikani hadiskih znanosti*, IPA, Zenica, 2003.
53. Kutb, Muhammed, *Menbedžetu-t-terbijjeti-l-islamijjeti*, Daru-š-šuruk, Bejrut, 1983.
54. Kutb, Sejjid, *Me'alimu fi-t-tariki*, Daru-š-šuruk, Kairo-Bejrut, 1980.
55. *U okrilju Kur'ana*, FIN, Sarajevo, 1997.
56. *Znakovi na putu*, Muftijstvo tuzlansko, Tuzla, 1996.
57. Ibn Madže, Muhammed el-Kazvini, *Es-Sunen*, Daru-l-hadis, Kairo, 1994.

58. Mahmud, dr. Ali Abd Al-Halim, Osnovi islamske pedagogije, El-Kelimeh, N. Pazar, 2008.
59. Malik, b. Enes, *El-Muvetta'*, Daru-l-hadis, Kairo, 1993.
60. El-Medhali, dr. Rebi' b. Hadi 'Umcjr, *Menhedžu-l-enbijai fi-d-da'veti ilellahi*, Daru Ibn Redžeb, Medina, 1993.
61. El-Misri, Muhammed Emin, *Lembatun fi vesaili-t-terbijjeti-l-islamijeti*, Daru-l-fikr, Bejrut, 1978. god.
62. El-Mubarekfuri, Muhammed 'Abdurrahman, *Tuhfetu-l-abvezi bi šerhi Džami'i-t-Tirmizi*, daru-l-fikr, Bejrut, bez god. izdanja.
63. El-Munziri, *Et-Tergibu ve-t-terhibu mine-l-hadisi-š-šerif*, Daru ihjai-t-turasi-l-'arebi, Bejrut, 1968.
64. Muratović, dr. Admir, *Medinska povelja i ljudska prava*, El-Kelimeh, N. Pazar, 2008.
65. Muslim, b. Hadždžadž en-Nejsaburi, *Es-Sahih*, Daru Ibn Hazm, Bejrut, 1995.
66. *Muslimova žbirka hadisa*, prijevod: Š. Kurdić, Kuća mudrosti, Zenica, 2003.
67. En-Nesai, Ebu 'Abdurrahman, *'Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti*, Mektebetu-l-me'arif, Rabat, Maroko, 1981.
68. *Es-Sunen*, Daru-l-fikr, Bejrut, bez god. izdanja.
69. En-Nesimi, dr. Mahmud Nazim, *Et-Tibbu-n-nebvi ve-l-'ilmu-l-hadis*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1991.
70. En-Nevevi, *El-Ezkar*, Daru-l-huda, Rijad, 1996.
71. *El-Minhadž, šerh Sahih Muslim b. el-Hadždžadž*, Sa'ad Su'ubban.
72. *Rijadu-s-salihin*, Mektebetu dari-s-selam, Rijad Mektebetu dari-l-fihai, Damask, 1994.

73. Ebu Nu'ajm, Ahmed b. 'Abdillah el-Asbehani, *Hi'l'jetu-l-evlija' ve tabekatu-l-asfija'*, Daru-l-kutubi-l-'arebi, Bejrut, 1967.
74. Pataki, dr. Stjepan, *Opća pedagogija*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1953.
75. Pregrad, dr. Zlatko, *Pedagogija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1968.
76. Ibn Redžeb, Ebu-l-Feredž el-Hanbeli, *Džemi'u-r-rusuli kane dinuhumu-l-islam*, Daru-s-sahabe li-t-turas, Tanta, Egipat, 1991.
77. Ibn Sa'd, Muhammed, *Et-Tabekatu-l-kubra*, Daru sadir, Bejrut, bez god. izdanja.
78. Es-Sujuti, Dželaluddin, *El-Džami'u-s-sagir*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1990.
79. *Tarihu-l-hulefa'*, Daru-l-fikr, Bejrut, bez god. izdanja.
80. Ibnu-s-Sunni, Ebu Bekr ed-Dinevri, *'Amelu-l-jevmi ve-l-lejleti*, Mektebetu dari-l-bejan, Damask, 1989.
81. Suvejd, Muhammed Nur 'Abdu-l-Hafiz, *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevijeti li-t-tifli*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1996.
82. Šimleša, dr. Pero, *Pedagogija*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1973.
83. Šušnjić, dr. Đuro, *Ribari ljudskih duša*, NIP Mladost, Beograd, 1976.
84. Tirmizi, Ebu 'Isa Muhammed b. 'Isa, *El-Džami'u-s-sahih*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1987.
85. *Timiržijina zbirka hadisa*, prijevod: prof. Mahmut Karalić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 2000.

86. Tomić, dr. Ruža, Osmić, dr. Ibrahim i Karić, prof. Esed, *Pedagogija*, Denfas, Tuzla, 2006.
87. De Unamuno, Migel, *O tragičnom osećanju života*, Kultura, Beograd, 1967.
88. Vukasović, dr. Ante, *Pedagogija*, Hrvatski katolički zbor „MI“, Zagreb, 1999.
89. Zejdan, dr. 'Abdulkerim, *Usulu-d-da'we*, Daru-l-wefa', El-Mensura, Egipat, 1992.
90. Ez-Zuhajli, dr. Vehbe, *El-Fiqhu-l-islami ve edilletuhu*, Daru-l-fikr, Damask, 1996.

Periodika

- *Etika u islamu*, Zbornik radova trećeg simpozija Zagrebačke džamije 1410/1990, Zagreb, 1991.
- *Glasmik IZ*, (Sarajevo), br. 10, oktobar 1941; br. 1-2; 7-8 i 11-12, 2003.
- *El-Hidaje* (Sarajevo), god. VI (1942/43.), br. 6-8.
- *Kultura – časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, (Beograd), br. 13-14, 1971.
- *Takvim za 1996*.
- Zbornik radova sa Znanstveno-stručne konferencije *Sistem preveniranja socijalnog isključivanja mladih*, Islamski pedagoški fakultet, Zenica, 22. april 2006.

BILJEŠKA O AUTORU

Prof. dr. Šefik Kurdić rođen je 6. aprila 1958. god. u Piljužićima kod Tešnja. Nakon završetka Gazi Husrev-begove medrese (1978. god.) upisuje i završava Islamski teološki fakultet, sadašnji Fakultet islamskih nauka u Sarajevu (1982. god.), na kojem je, nakon odsluženja vojnog roka, i diplomirao.

Do odlaska na postdiplomski studij (1986.) radio je kao imam, hatib i mu'allim na području Tešnja i Doboja. Magistarsku tezu iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti odbranio je na Islamskom pravnom fakultetu najstarijeg islamskog univerziteta na svijetu, *Ez-Zejtuna*, u Tunisu (1990). Potom je kratko radio kao imam u Sarajevu, nakon čega je postavljen za glavnog i odgovornog urednika mjesečnika *Islamska misao*.

Nakon agresije na BiH, izvjesno vrijeme bio je glavni i odgovorni urednik mjesečne revije *Mu'allim*.

Njegova ideja bila je pokretanje medrese *Dr. Ahmed Smajlović* u Zagrebu, gdje je bio profesor i, jednu školsku godinu, direktor.

Doktorirao je na univerzitetu *Ez-Zejtuna* u Tunisu (1997) iz oblasti hadisa i hadiskih znanosti.

Poznat je kao izuzetan daija i vaiz. U posljednjih petnaestak godina, održao je preko 3.000 vazova, hutbi i predavanja. Uz to, nastupio je u više od 600 emisija na domaćim i inostranim radio i TV-stanicama. Gostovao je, pored domaćih, i na radio i tv-stanicama u Srbiji, Crnoj Gori, Turskoj, SAD-u, Panami, Kolumbiji i dr. Samo na radiju *Naba*, u serijalu *Islam i mi*, koji je vodio i uređivao skoro

deset godina, pripremio je više od 420 emisija. Sve to svrstava ga među najangažiranije intelektualce našeg podneblja.

Recenzent je i redaktor više od 70 djela i autor više od 30 predgovora za knjige drugih autora.

Učesnik je brojnih naučnih i stručnih seminara, simpozija i konferencija u Bosni i Hercegovini i svijetu. Dobitnik je priznanja fondacije *Hasan-ef. Škapur* za zasluge i doprinos razvoju hadiske znanosti (2007). Dobitnik je zahvalnice u povodu osnivanja 15-godišnjice Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici za zasluge i doprinos razvoju Fakulteta (2008), zahvalnice Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću za dugogodišnji angažman u nastavno-naučnom procesu i za ukupni doprinos u razvoju Fakulteta (2009); zahvalnice Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru za doprinos utemeljenju, razvoju i afirmaciji Fakulteta (2009) i zahvalnice Ambasade Kraljevine Saudijske Arabije u BiH i Kulturnog centra *Kralj Fahd* u Sarajevu, za doprinos u realizaciji prvog cjelovitog izdanja *Buharijeve zbirke hadisa* na bosanskom jeziku (2010).

Trenutno je predavač Hadisa i Da'we na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici i gostujući profesor na Fakultetu za islamske studije u Novom Pazaru, na predmetu Hadis, kao i na postdiplomskom studiju sarajevskog, bihaćkog i Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru.

Objavljivao je radove i prijevode u *Zborniku radova islamskog pedagoškog fakulteta* u Zenici i Bihaću, *Zborniku radova Fakulteta za islamske studije* u Novom Pazaru, *Zemzemu, Glasniku, Preporodu, Islamskoj misli, Kabesu, Mu'allimu, Novim horizontima* i dr. Do sada je objavio preko 200 naučnih, stručnih i drugih radova.

Prvi je na bosanski jezik prevodio *Muslimovu zbirku hadisa* koja je štampana u tri toma.

Jedan je od prevodilaca *Tefsira Ibn Kesira* i *Sahihu-l-Buharije* na bosanski jezik.

Ovo mu je trideseto zasebno djelo. Do sada mu je, osim prijevoda, štampano dvadeset i devet originalnih djela. Među najpoznatijim su: *Putokazj islama* (1996), *Ebu Hanife i namaž u hanefijskom mezhebu* (2001), *Velikani hadiskih znanosti* (2003), *Snovi i njihova značenja* (2004), *Islamski bonton* (2005), *Ebu Hanife i njegov doprinos hadiskoj znanosti* (2007), *Muslimanska imena i njihova značenja* (2008), *Poslanikove metode pozivanja u vjeru* (2008), *Tefsir Jasina* (2009), *Bračni i porodični odnosi u islamu* (2009) i *Apokrifni hadisi* (2010).

Tri djela njegova djela us prevedena i objavljena 2004. godine na albanskom jeziku. To su: *Ramazan i teravib-namaz u svjetlu hanefijskog mezheba* (*Ramazani dhe namazj i teravive ne driten e medhhebit hanefijj*), *Brak i intimni odnosi u islamu* (*Martesa dhe marrredheniet intime ne islam*) i *Kultura ponašanja prema roditeljima, djeci i rodbini* (*Kultura sjelhes ndaj femilijeve, familjes dhe faretfisit*).

SADRŽAJ

Uvod	9
Poslanička misija	15
POSLANIČKI ODGOJ	21
Vjerovjesnikove, s.a.v.s., odgojne metode prije Hidžre	21
Poslanička selekcija	22
Tajno djelovanje	22
Javno djelovanje	23
Transformacija počinje od najbližih – od onih koji nas najviše vole i koji nam najviše vjeruju	24
Kontinuirano djelovanje	24
Na putu ka dobru brojna su iskušenja	24
Strpljenje i odgoj kao odgovor na provokacije	25
Idolopoklonička strategija	25
Osnovne poruke odgojnog djelovanja prije Hidžre	27
Metode poslaničkog odgoja nakon Hidžre	30
1. Gradnja prve džamije	31
2. Bratimljenje muhadžira i ensarija	33
3. Formiranje prve islamske države	33
Osnovne poruke posthidžretskog perioda	34
POSLANIKOVE, S.A.V.S., ODGOJNE METODE	37
Pitanje kao metoda obraćanja ljudima	37
Pozivanje jedne osobe više puta	42
Ponavljanje bitnih činjenica	43
Metoda komparacije	44
Respektiranje individualne osobnosti odgajanika	49

Sposobnost procjene: kada i kome šta reći	55
Briga o intelektualnoj razini odgajanika	56
Sukcesivnost u pristupu ljudima	56
Istina kao djelotvorna metoda	59
Briga spram mladih	60
Obećavanje nagrade	61
Aдекватna obećanja	62
Moć ubjeđivanja	63
Angažiranje pojedinca	63
Briga za svakog čovjeka	64
Metoda kazivanja	64
Buđenje nade u čovjeku	65
Stalno odazivanje na molbe	68
Isticanje ahiretskog uživanja	69
Velikodušnost i praštanje	70
Blagost i bratski odnos	72
Hrabrost i odvažno držanje	72
Metoda obećanja i zastrašivanja	73
Zaključak	74
 TEMELJNA ODGOJNA PODRUČJA	 75
Božanski i vjerovjesnički koncept odgoja	77
 MORALNI ODGOJ	 80
 INTELEKTUALNI ODGOJ	 88
Znanje i obrazovanje u svjetlu islamskog učenja	89
Tretiranje znanja i obrazovanja u hadiskim zbirkama	91
Pozicija znanja i znanstvenika u svjetlu hadiske znanosti	92
Važnost znanja	95

PORODIČNI ODGOJ	101
DRUŠTVENI ODGOJ	105
TJELESNI ODGOJ	119
Plivanje, gađanje i jahanje	125
Sportska natjecanja među djecom	126
Igranje odraslih s djecom	126
Igranje djece s drugom djecom	127
ZDRAVSTVENI ODGOJ	128
<i>Preventiva</i>	131
<i>Liječenje</i>	134
SEKSUALNI ODGOJ	138
Seksualni odgoj u islamu	139
Klanjati dva rekata prije intimnog odnosa	140
Pokazivanje ljubaznosti prema supruzi	141
Staviti ruku na glavu supruge i proučiti dovu	141
Šta treba proučiti prilikom prilaska ženi?	142
Voditi računa da se ne okrene prema kibli	142
Prije intimnog odnosa dužni smo izvršiti pripremu	143
Koji položaj, prilikom intimnog čina, je dozvoljen?	144
Zabrana snošaja u stražnji, analni otvor	144
Kupanje nakon intimnog odnosa	145
Kako uzimati gusul?	146
Mora li se uzimati gusul nakon svakog intimnog odnosa?	146
Ko živi poligamnim životom, da li se mora kupati nakon prilaska svakoj supruzi?	147

Da li je dozvoljeno prirodno sprečavanje začeća za vrijeme intimnog odnosa?	147
Zabranjeno je drugima prenositi ono što se doživljava pri intimnom odnosu	148
Ako ga tuđa žena fascinira, to će nadoknaditi sa svojom suprugom	149
Neće postiti bez dozvole muža	149
Ne pušta nikoga u kuću bez muževe dozvole	151
Ne uznemirava muža	153
Ne odbija ga	153
Ne odbija, pa makar ostavila da hljeb izgori	154
 ESTETSKI ODGOJ	155
Gledanje i promišljanje Allahovog djelovanja	157
Nastojanje da ljepota čovjeku bude cilj	158
Pridržavanje sredstava, stila ili načina kojim će Allah biti zadovoljan	159
 RADNI ODGOJ	161
 ODGOJ U EMOCIONALNOJ I SENTIMENTALNOJ SFERI	167
 ODGOJ U SFERI AKAJDA – VJEROVANJA	170
 ODGOJ U SFERI IBADETA	175
Namaz	175
Post	180
Hadž	181
Zekjat	181

VJEROVJESNIKOVE, S.A.V.S., METODE	
U PREVENCIJI OVISNOSTI	182
Osnovne pretpostavke za dijalog između	
nauke i religije	183
Granice nauke i moć religije	184
Vjera podstiče odgoj a nauka obrazovanje	186
Vjerom protiv ovisnosti	187
Prevenција – prepoznatljiva crta islama	189
Neki vidovi prevencije ovisnosti u islamu	189
 1. Alkohol i alkoholna pića	 189
Faze u zabrani alkoholnih pića	190
Vjerovjesnikova, s.a.v.s., zabrana opojnih pića	194
Sve što opija u velikim količinama zabranjeno je	
konzumirati i u malim	196
Poslovanje i trgovanje alkoholnim pićima	196
Izbjegavanje društva, skupova i mjesta u kojima se	
toči i konzumira alkohol	197
Upotreba alkoholnih pića u svrhu liječenja	198
Još neki hadisi u kojima se nazire prevencija	199
 2. Narkomanija	 200
Šerijatskoppravni tretman zloupotrebe	
psihoaktivnih tvari	202
Sankcije zbog konzumiranja droge	205
Obavezno liječenje narkomana	206
Prodaja i rasturanje droge	207
Islam preferira prevenciju	208

3. Blud i prostitucija	209
Poslanikova, s.a.v.s., metoda u prevenciji bluda i prostitucije	211
ZAKLJUČAK	219
LITERATURA	223
BILJEŠKA O AUTORU	231
SADRŽAJ	235

Ova knjiga istaknutog bosanskohercegovačkog alima i intelektualca prof. dr. Šefika Kurdića je vrijedan pokušaj da se rasvijetle odgojne metode i aspekti u poslaničkoj misiji Muhammeda, alejhisselam.

Na koji način je ovaj Vjerovjesnik odgajao ljude? Kako je uspio da, za tako kratko vrijeme, postigne tako zadivljujuće rezultate? Šta je posebno važno za današnje odgajatelje i pedagoge da uzmu iz bogatog odgojnog asortimana kojeg nudi pedagogija posljednjeg Božijeg vjerovjesnika?

Na ta, i mnoga druga pitanja, ponuđeni su vrijedni i utemeljeni odgovori na stranicama ove Kurdićeve knjige, koja, zapravo, pokazuje prefinjeni osjećaj ovog čestitog profesora, daje i alima za probleme današnjeg čovjeka, čiji život, nažalost, svakim danom biva sve teži, konfuzniji i otuđeniji.

Ova knjiga je, zapravo, zbirka suptilnih misli i tananih promišljanja o sadržajima brojnih poslaničkih hadisa i detalja iz života najvećeg pedagoga svih vremena Muhammeda, alejhisselam...

Iz recenzije hfz. prof. dr. Safveta Halilovića

Šefik Kurdić

PED AGO GIJA

MUHAMMEDA, a.s.

